

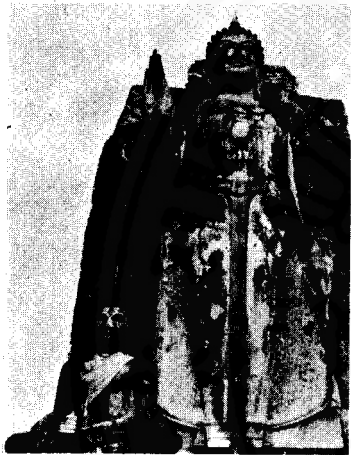

วิจารณ์หนังสือ

ปัญญา บริสุทธิ์,
 โลกทัศน์ของคนไทย :
 วิเคราะห์จากวรรณคดี
 คำสอนสมัยสุโขทัย,
 สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
 ๒๕๒๓, ๑๑๐ หน้า

ราคา ๒๕ บาท

สุโขทัยมักจะถูกกำหนดให้เป็นอาณาจักรแรกของไทย (หากปฏิเสธทฤษฎีการอพยพของคนไทยมาจากจีน) ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ การที่อาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาได้ทำให้เกิดความรู้สึกว่า “ต่อเนื่องกัน” เกิดขึ้น อีกทั้งในระยะหลังวีรบุรุษของอยุธยาที่กู้แผ่นดินจากการเป็นเมืองขึ้นของพม่า คือ พระนเรศวรก็มักจะเชื่อกันว่าท่านสืบเชื้อสายมาจาก “เลือดสุโขทัย” ดังนั้นถ้านับกันในเรื่องอายุแล้ว ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรไทยภาคกลางแถบลุ่มน้ำอูรยาถอยไกลไปได้ถึง ๘๐๐ ปี โดยประมาณ ข้อที่น่าสังเกตต่อเนื่องกับความคิดข้างต้นก็คือ ออกจะเป็นการเลือก

ให้ความสำคัญกับชุมชนสุโขทัยมากเกินไปจนกระทั่งละเลยชุมชนไทยอื่น ๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบริเวณลพบุรี อยุธยา สุโขทัย เชียงใหม่ ตลอดจนอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นต้น นอกไปจากนี้แล้วเหตุผลอีกประการหนึ่งที่น่าจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ สุโขทัย ถูกทำให้เป็นรัฐในอุดมคติ ที่แสดงให้เห็นถึงยุคทองของคนไทย และมีการนำเอาความคิดเช่นนั้นมาใช้ประโยชน์ทางการเมืองด้วย ๒

อย่างไรก็ตามแม้เรื่องเกี่ยวกับสุโขทัยจะได้มีการพูดจา ถกเถียง และศึกษากันเอาไว้มาน้อยแล้ว* แต่เราก็คงอาจจะพูดได้ว่า “รู้น้อยเต็มที” เกี่ยวกับสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ทางสังคมของคนสุโขทัย ฉะนั้นเมื่อ ผศ. ดร. ปัญญา บริสุทธิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ของคนไทยสมัยสุโขทัย และเขียนรายงานออกมา อีกทั้งขบปักษ์โฆษณาว่าเป็นการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันไทยคดีศึกษาด้วยจึงทำให้เกิดความคาดหวังว่า ภาพที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนสุโขทัย ซึ่งแสดงออกผ่านทางความนึกคิดของเขา คงจะช่วยทำให้สุโขทัยในความเป็นจริงได้กระจ่างขึ้น ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ในคำนำว่า “... เล่นเป็นผลงานวิจัยในแง่สังคมศาสตร์และวัฒนธรรมไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนไทยในสมัยสุโขทัยอย่างชัดเจน....” (ตัวเอนเน้นโดยผู้วิจารณ์)

เนื้อความตามหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๓ บทด้วยกันโดยเริ่มด้วยบทนำอันเป็นการเล่าความในใจทั้งหลายที่ป่วงเกี่ยวกับการทำวิจัยครั้งนี้ บทที่สองเป็นบทที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและจริยธรรม บทที่สามว่าด้วยเรื่องการเมืองและการเศรษฐกิจ บทที่สี่เป็นเรื่องของวัฒนธรรม บทที่ห้าเรื่องความสำคัญทางสังคม บทที่หกเป็นการเสริมบทอื่น ๆ โดยนำความคิดของปราชญ์บางคนมาสนับสนุน และบทที่ ๗ เป็นบทสรุปของการวิจัย

ความจริงผู้วิจารณ์ไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะต้องลงมือวิจารณ์นับตั้งแต่บทที่หนึ่งซึ่งเป็นบทนำของเนื้อหาต่อเมื่อได้อ่านเนื้อความโดยละเอียดแล้วก็ให้รู้สึกว่า เป็นเรื่องที่จะผ่านไปเฉย ๆ มิได้ ทั้งนี้เพราะจะเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็น กรอบวิถีชีวิตของผู้วิจัยโดยชัดเจน

๑. หลวงวิจิตรวาทการ, “ประวัติรัฐศาสตร์ไทย”, นิตยสาร นี ๘๕ ฉ. ๓ (กค-สก-กย ๒๕๕๑) หน้า ๔๕๒
 ๒. ดู ทักษิณ เถลิงเกียรติ, “ความคิดทางการเมืองของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์”, สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) รักเมืองไทย เล่ม ๑ (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕)
- *ผลการสัมมนา สุโขทัย ที่สำคัญ ๒ ครั้ง
- ปรากฏอยู่ใน
๑. กรมศิลปากร, คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย, พ.ศ. ๒๕๐๓ และ
 ๒. ประทีป ชุมพล “รายงานผลสัมมนาสังคมโลกใต้อาวไทยกับการวินิจฉัยปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในสมัยสุโขทัย” (๒๕๑๕)

ผู้วิจารณ์ออกจะไม่เห็นด้วยกับผู้วิจยที่ว่า “.....ใครจะศึกษาเรื่องโลกทัศน์ของคนไทยสมัยสุโขทัยให้ได้รับความเด่นชัดว่าคนไทยสมัยนั้นมีความนึกคิดอย่างไรทั้งส่วนตัวและต่อสังคม แต่ผู้วิจยจะไม่วิเคราะห์จากข้อมูลสาขาอื่น ๆ....” (หน้า ๒) โดยผู้วิจยให้เหตุผลว่าเป็นเส้นที่กว้างมากเกินไปอีกทั้งการใช้ข้อมูลเฉพาะข้อมูลทางวรรณคดีของผู้วิจยนั้น ก็ยังเฉพาะเจาะจงลงไปวรรณคดีประเภทคำสอนอีกด้วย

ความต้องการและเหตุผลของผู้วิจยออกจะเป็นเรื่องที่เกินไปไม่ได้ทั้งในแง่ที่ว่าวรรณคดีประเภทคำสอนสมัยสุโขทัยยังมีปัญหาอยู่ในตัวของมันเอง (จะพูดถึงต่อไปภายหลัง) เพราะวรรณกรรมเป็นความคิดที่สะท้อนทั้งความเป็นจริงและจินตนาการของกวี ซึ่งในแง่หากผู้วิจยไม่อาศัยข้อมูลด้านอื่นๆ มาตรวจสอบจะเชื่อได้อย่างไรว่าข้อสรุปที่ได้รับนั้น เป็นความจริงที่ได้รับการกลั่นกรองอย่างถูกต้องแล้ว.

ในวัตถุประสงค์ของการวิจย ที่ได้รับมอบไว้ว่า “มีจุดมุ่งหมายที่จะเลือกเพินหาความจริงทางประวัติศาสตร์ของคนไทยสมัยสุโขทัยในด้านความรู้สึคนึกคิดของคนไทยยุคนั้นว่า เขามีสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของเขามากน้อยเพียงใด”(หน้า๒) ผู้วิจารณ์เห็นจะต้องถามว่า คำว่า “สรีภาพ” นั้น มีความหมายเช่นไรเอามาตรฐานชนิดใดไปวัดคนในสมัยนั้น อีกทั้งวัตถุประสงค์โดยส่วนรวมนั้นออกจะเป็นเรื่องที่แปลกที่ว่าทำไมผู้วิจยต้องเริ่มด้วย การมีสรีภาพของ

คนสุโขทัย (ในทำนองตรงข้ามอาจมีคนเริ่มต้นด้วย การไม่มีสรีภาพของคนสุโขทัยก็ได้) และการเริ่มต้นที่วัตถุประสงค์ของการวิจยดังกล่าวนี้ จะไม่เป็นการขัดต่อหลักการวิจยโดยปราศจากอคติ ดอกหรือ

คราวนี้มาถึงเรื่องเอกสารที่ใช้ในการวิจย ผู้วิจยใช้ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง สภาขัตติยพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง และตำรับทำวสุริยุพาลักษณ์ หรือเรื่องนางนพมาศ

ดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้วว่า วรรณคดีประเภทคำสอนของสุโขทัยนั้นในตัวของมันเองยังมีปัญหาอยู่มาก แรกที่สุดก็เห็นจะต้องถามว่า เหตุไรจึงได้จัดศิลาจารึกทั้งสองหลักดังกล่าวเป็นวรรณคดีประเภทคำสอน และยังต้องถามต่อไปอีกว่าทำไมถึงต้องใช้เฉพาะสองหลักกันเท่านั้น* จารึกหลักอื่นๆ ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันเลย อย่างไรก็ตามในแง่ที่เกี่ยวกับศิลาจารึกนั้นความจริงแล้วควรจะต้องใช้ด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง หลวงวิจิตรวาทการก็เคยแสดงความกังขาไว้ดังนี้

“... จารึกนครชุมอันที่ ๓ ซึ่ง เป็นอันที่ดัดที่สุดอันหนึ่ง ในด้านที่ พรรณาดังเรื่องบุญ เรื่องกุศล ‘โอชทาน’ สร้างโบสถ์ สร้างวิหารยังอยู่ เรียบร้อยอ่านได้เรื่องตลอดหน้า แต่ ด้านที่พรรณาดังการบ้านการเมืองนั้น ทางแถบขวเลือนหายไปทั้งซีก บางแห่งแตกกระเทาะหายไปเลย เป็นอันว่าข้อความราว ๕๐ บทก็ด มีเหลือให้อ่านได้เพียงบทที่ดละครั้ง เป็นการเหลือวิสัยที่จะเดาได้ว่า ความมอกครั้ง

บันทึกที่หายไปนั้น เขียนไว้ว่าอะไร ไม่รู้ว่าจะเป็นที่เพราะธรรมชาติซึ่งซังนักการเมือง หรือเพราะเหตุอะไร ข้อความที่เขียนไว้เกี่ยวกับพุทธจักร คงทนถาวรดีกว่าเรื่องของอาณาจักรเสมอ”๓

ผู้ทแสดงความกังขาศิลาจารึก และพูดตรงกว่าหลวงวิจิตรฯ โดยกล่าวว่า “ศิลาจารึกเป็นคำโฆษณา” ก็คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

สภาขัตติยพระร่วงนั้นผู้วิจยก็กล่าวเอาไว้ว่าเป็นหนังสือคัดลอกกันต่อ ๆ มา (จากการท่องจำด้วยปากเปล่า) แต่ผู้วิจยก็มี ได้แสดงเหตุผลให้เป็นที่แน่ชัดว่าเหตุใดจึงยังคงใช้เป็นเอกสารประกอบการวิจย และออกจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากด้วย

ไตรภูมิพระร่วงนั้นเล่า ก็เป็นฉบับที่เขียนขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ผู้วิจารณ์เองเห็นว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ๔๐๐ ปี อาจจะทำให้เราไม่กล้าพูดอย่างเต็มปากว่า เป็นความคิดล้วน ๆ ของคนสุโขทัย คิด คำนิยม ประสพการณ์ของอยุธยา คงห่อหุ้มโลกทัศน์ของคนสุโขทัยไว้มากมายเท่าไรก็สุดที่จะคาดเดาได้

ส่วนเอกสารชิ้นสุดท้ายที่ถูกลำนำมาวิจยได้แก่เรื่องนางนพมาศหรือ

* กรมศิลปากรเองยังได้เลือกแปลที่สำคัญๆ ออกมา ๑๑ หลัก

ดู ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย (๒๕๐๕)

๓. หลวงวิจิตรวาทการ “ประวัติศาสตร์ไทย”, อ้างแล้ว, หน้า ๔๖๓

๔. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช “การปกครองสมัยสุโขทัย”, กรมศิลปากร ค่ายบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓, หน้า ๑๖๘

ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์นั้นก็จะถูกโต้แย้งด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับข้างต้นทั้งในแง่สำนวนโวหาร และข้อความที่อ้างถึงหนังสือว่าแต่งในช่วงระยะเวลารัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นี้เอง^๕

เมื่อสรุปในชั้นผู้วิจารณ์เห็นจะต้องบอกว่าจากลักษณะการใช้ข้อมูลไม่น่าเชื่อว่าจะได้อ่านโลกทัศน์ของคนสุโขทัยโดยแจ่มชัดอย่างที่โต้แย้งเอาไว้ และเมื่อได้วิจารณ์ถึงความไม่น่าเชื่อถือของเอกสารแล้ว ฉะนั้นต่อไปการวิจารณ์จะได้ละประเด็นนี้ออกไป และจะเน้นเฉพาะการตีความข้อมูลเท่านั้น

ลักษณะการตีความข้อมูลของผู้วิจัยเนื่องจากใช้ข้อมูลน้อยมาก เราจึงมักจะเห็นการแปลความตามตัวอักษรอย่างเบงกอลิก อีกทั้งยังเลือกเอาคำนิยมของตนเข้าจับอย่างเต็มไปด้วยอคติ ตัวอย่างเช่น “... ชให้เห็นว่าคนสุโขทัยคนนี้เป็นผู้มีความวิจิตรใจสูง รู้จักเลือกคำสอนที่ถูกต้อง และดำรงเช่นพุทธศาสนา...” (ตัวเอนเน้นโดยผู้วิจารณ์, หน้า ๘-๙)

หรือ “...ความนิยมนับถือในเทพเจ้าได้เสื่อมคลายไปจากความเชื่อถือของไทยในยุคนี้แล้ว และบัดนี้ได้เห็นเข้าสู่วิถีทางแห่งพระพุทธศาสนาอันมีเหตุผลโดยแท้จริง” (หน้า ๙) ผู้วิจัยออกจะมีอคติ ยกย่องศาสนาหนึ่งมากกว่าอีกศาสนาหนึ่งโดยลอยๆ ขาดเหตุผลที่แจ่มชัดพอ อีกทั้งทว่าคนไทย เสื่อมความนิยมในการนับถือเทพเจ้านั้น ผู้วิจารณ์ยังเห็นว่าน่าสงสัย

หรือ “...คนสุโขทัยมีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า และ

พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นแบบอย่างของพุทธมามกะอย่างดลเลิศ อาจสรุปข้อความข้างต้นนี้ ได้คือ

๑. พระเจ้าแผ่นดินทรงเอาเพื่อและทนบำรุงพุทธศาสนาอย่างใหญ่ยิ่ง
๒. ทรงชักชวนหญิงชายชาวเมืองให้ยินดีในการกุศล
๓. ชาวเมืองสุโขทัยทั้งปวงมีใจสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นแฟ้น” (หน้า ๔๘)

บทที่สาม โลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองและการเศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้แสดงความสามารถในการวิจัยเป็นอย่างมาก ฉะนั้นภายใน ๘ หน้ากระดาษพิมพ์ ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปถึงสภาพเศรษฐกิจและการปกครองของสุโขทัยว่า เศรษฐกิจดี “...พื้นแผ่นดินกรุงสุโขทัยนั้นอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ปลูกข้าวก็งาม และในน้ำยังมีปลา...” (หน้า ๕๕) “...ด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของประเทศ ไม่มีความผดเคืองหรือลำบากแค้นแต่ประการใดและแสดงว่าชีวิตของเกษตรกร เป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบของคนในยุคนี้” (หน้า ๕๕) ประชาชนมี “เสรีภาพในทางเศรษฐกิจ” และ “ผู้ปกครองมิได้เก็บภาษีในกิจการประกอบอาชีพของพลเมือง...” (หน้า ๕๖, ตัวเอนเน้นโดยผู้วิจารณ์)

ผู้วิจารณ์คิดว่าข้อความที่ยกมาข้างต้นทั้งหมดแสดงให้เห็นความเชื่อของผู้วิจัยมากกว่า โลกทัศน์ของคนสุโขทัย ผู้วิจารณ์เห็นว่าข้อความข้างต้นแสดงนัยตามทว่านโดยบริบูรณ์ภายในตัวของมันเองแล้ว จึงจะละเว้นการวิจารณ์เสีย แต่ก็ขอแนะนำ

ให้ผู้วิจัยลองอ่านบทสรุปการสัมมนาเรื่อง “การปกครองสมัยสุโขทัย” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในรายงานการสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓ ดังที่อ้างถึงไปแล้ว และใครจะเสนอแนะให้ผู้วิจัยลองเดินทางไปดูทำเลที่ตั้งของสุโขทัยจริงๆ เพื่อจะได้จินตนาการเห็นว่าพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรนั้นเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

โลกทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความสำนึกทางสังคม ก็มีข้อสรุปโดยยืนยันว่าคนไทยรักสนุกสนาน มีระเบียบ ไม่เกียจคร้าน จงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ ชอบมีของกำนัลติดมือไปให้ผู้ใหญ่ มีนิสัยสร้างสรรค์ รักสวยรักงาม สนใจในศิลปกรรมต่าง ๆ “มีลักษณะเป็นศิลปินโดยกำเนิด.....” (หน้า ๘๑) และอื่น ๆ อีกมากมายในทำนองนี้ (ตามแต่จะนึกได้)

จะขอข้ามเลยไปถึงบทสรุปและข้อเสนอแนะของการวิจัยซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าน่าจะเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากว่า นับแต่บทแรกจนถึงบทสุดท้าย แม้ผู้วิจัยจะชอบใช้คำว่า “สรุปวิเคราะห์” และ “ผลของการวิจัย” อยู่บ่อย ๆ แต่ผู้วิจารณ์ก็กลับเห็นว่า เป็นเพียงการ “ย่อความ” จากเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยใช้ ยังไม่มีลักษณะที่วิจัย และวิเคราะห์อย่างแท้จริง ต่อเมื่อได้เห็นผลสรุปการวิจัย และข้อเสนอแนะเพียง ๒ หน้ากระดาษพิมพ์ จึงยังรู้สึกผิดหวังมากยิ่งขึ้น

๕. โปรดดู บทความของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ “โลกของนางนพมาศ” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ (กค.-กย. ๒๕๒๒)

บน ออกของข้อสรุปทั้งสี่ข้อมลัทธิคณะ
ท้าวเดินเป็นอย่างดี

เนื่องจากข้อเสนอแนะของผู้วิจัย
ที่มีอยู่ ๕ บรรทัดไม่ได้เสนอแนะอะไร
เลย ผู้วิจารณ์จึงอยากจะเสนอแนะ
แทนว่า หากจะมีใครทำการวิจัยเรื่อง
ทำนองนี้อีก ก็น่าจะต้องอาศัยข้อมูล
รอบด้านกว่านี้ ต้องคำนึงถึงความน่า
เชื่อถือของเอกสารที่ใช้ด้วยว่ามีความ
น่าเชื่อถือเพียงไร ต้องระมัดระวังว่า
โลกทัศน์ที่แสดงออกผ่านวรรณกรรม
ต่าง ๆ นั้น อาจจะเป็นโลกทัศน์ของรัฐ
หรือชนชั้นสูงมากกว่าเป็นโลก
ทัศน์ของประชาชนจริง และผู้วิจัย
ควรจะตระหนักเสมอว่า อุดมการ
แห่งรัฐ (state ideology) กับอุดมการ
ของประชาชนนั้นอาจไม่เหมือนกัน
ได้

ข้อเสนอแนะต่อไปซึ่งอาจถือเป็น
ข้อสรุปได้ก็คือ ความรู้สึกนึกคิดของ
คนนั้นย่อมจะสะท้อนมาจากสภาพ
ความเป็นจริงทางวัตถุในสังคม มิใช่
เกิดขึ้นลอย ๆ ในบรรยากาศอันว่าง
เปล่า ฉะนั้นการวิจัยจะต้องทำการ
สำรวจสภาพการจัดรูปแบบทางการ
เมือง แนวคิดทางการเมือง ลักษณะ
ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ระดับของ
การจัดองค์การทางสังคม อย่างละเอียด
ลึกซึ้งด้วย จึงจะรู้ได้โดยแท้จริง
ว่า คนในสมัยนั้นเขาคิดถึงเรื่องอะไร
และอย่างไร

ข้อดีเพียงประการเดียวของ
หนังสือเล่มนี้ อยู่ที่ความคิดริเริ่มที่จะ
ทำการวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของคนไทย
สมัยสุโขทัย ซึ่งอาจทำให้เรารู้อะไร
เกี่ยวกับสุโขทัยเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่
เดียวกันก็สะท้อนความคิดบางประการ
ในแวดวงของ “อาจารย์” มหา-

วิทยาลัยคณะนี้ด้วย “การวิจัย” เป็น
คำที่ขลัง เป็นเรื่องที่อยู่ในแฟชั่น
ใครที่ไม่เคยหรือไม่ได้ทำวิจัยเห็นจะ
ต้องรู้สึกน้อยหน้า รายงานการวิจัย
กลายเป็นส่วนที่สำคัญในการเสนอ
ขอตำแหน่งทางวิชาการไป ฉะนั้น
เราจึงเห็นได้ว่าบรรดาอาจารย์มหา
วิทยาลัยคณะนี้พากันหน้าดำคร่ำเครียด
ในการทำวิจัย จนทำให้ด้อยคุณภาพ
ในบางครั้ง

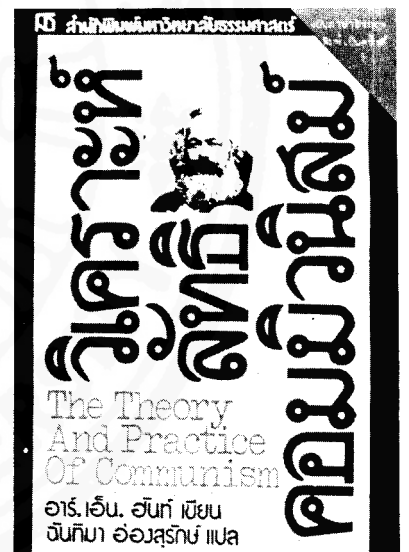
ทรงยศ แววหงษ์
คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

อาร์ เอ็น ฮันท์,
วิเคราะห์ลัทธิคอมมิวนิสต์,
ฉันทิมา อ่องสุรภักษ์ แปล,
สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๒๓, ๕๔๘ หน้า,
ราคา ๗๕ บาท

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งแรกในปี
๑๙๕๐ อันเป็นช่วงสงครามเย็น (Cold
War) ซึ่งหมายถึงความตึงเครียด
ทางการเมืองโดยไม่มี การสู้รบทาง
ทหาร แต่เป็นสงครามทางจิตวิทยา
ระหว่างประเทศค่ายเสรีนิยมกับประ
เทศค่ายคอมมิวนิสต์ ผู้เขียนคือ นาย
แควร์ ฮันท์ เป็นข้าราชการกระทรวง
ต่างประเทศของอังกฤษ ภาพพจน์
ของหนังสือเล่มนี้ในประเทศอังกฤษ
คือ “เน้นลักษณะแบบฉบับของหนังสือ
สมัยสงครามเย็น” นึกชื่อผู้
เบ่งต้นที่ผู้อ่านควรขังใจระหว่างการ
เป็นเจ้าของหนังสือกับเงินจำนวน ๑๕๕
บาท

ถึงอย่างไรก็ตาม ยังมีได้หมาย
ความว่าหนังสือเล่มนี้ “กระเด็นไป
ทางขวา” อย่างที่ผู้แปลพยายามออก
ตัวว่าไม่ใช่ประเด็น ฉะนั้นผู้อ่านควร
พิจารณาเนื้อหาใจความของหนังสือ
ข้อต้นฉบับในภาษาอังกฤษ คือ
The Theory and Practice of Com-
munism สื่อความหมายอย่างคล่องจอง
กับเนื้อหา ๓ ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรก
ว่าด้วยทฤษฎี สองส่วนหลังว่าด้วยการ
ปฏิบัติของขบวนการคอมมิวนิสต์ใน
ยุโรปและในสหภาพโซเวียตควบคู่
กับทฤษฎีอันที่เรียกว่า “เหตุผลมา
อ้างสนับสนุนย้อนหลัง” (คำปรารภ
ของผู้เขียน หน้า ๑๕)

หนังสือเล่มนี้เป็น เบื้องต้นของ
เบื้องต้นเกี่ยวกับทฤษฎีแนวความคิด
ของมาร์กซ์ (Marxism) มิใช่เป็นการ
วิเคราะห์ตามข้อฉบับภาษาไทย แต่
เป็นเพียง “ก.ข.ก.” ชั้นประถม ใน
ฉบับภาษาอังกฤษบทว่าด้วยงาน
เขียนหลักของ มาร์กซ์ และเอ็งเงิลส์
ยาว ๓๒ หน้า เป็นการบอกเพียงว่า
เล่มไหนเขียนขึ้นในปีไหน แล้วก็กระ
ทบกระเทียวนำผิดหวังบ้าง เป็น

ลัทธิคำสอนบ้าง (doctrine : ซึ่งมี
ความหมายเป็นนัยอยู่ว่าถือแต่หลัก
โดยไม่มองดูความจริง) โดยไม่มีการ
ขยายความแยกแยะว่าเล่มไหนเกี่ยวกับอะไร เป็นการโต้เถียงกับใคร
เขียนในสภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นไร แต่ละเล่มมีส่วนเกี่ยว
โยงกันอย่างไร ฯลฯ อย่างที่กล่าวเป็น
การวิเคราะห์แล้วต้องทำ

การศึกษาทฤษฎีแนวความคิด
ของมาร์กซ์ (Marxism)* อย่างวิพากษ์
วิจารณ์นั้นเป็นงาน เป็นภาระ ของ
ผู้ใฝ่รู้ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้นิยม
มาร์กซ์หรือไม่ก็ตาม ในประวัติการ
พัฒนาของทฤษฎีความคิดของมาร์กซ์
นั้นสืบเนื่องมาจากการประลองยุทธ์
กันทางความคิดระหว่างสำนักความคิดต่าง ๆ และภายในสำนักเดียวกัน
แต่ต่างค่าย ข้อที่แปลกแต่จริง
(paradox) คือผู้ที่วิจารณ์ทฤษฎีความคิด
ของมาร์กซ์อย่าง “ถึงพริกถึงขิง”
หรือแบบ “กัดไม่ปล่อย” นั้นมาจาก
ในหมู่บรรดาผู้นิยมมาร์กซ์ด้วยเอง
เป็นส่วนใหญ่

ข้อหนึ่งข้างบนนั้นสื่อความหมาย
โดยตัวของมันเองอยู่แล้วว่า ข้อนี้จะต้องมีการศึกษาทฤษฎีแนวความคิด
ของมาร์กซ์ โดยใช้วิจารณ์ญาณ
(Critical Mind) กันอีกมากจึงจะเข้าใจ
ได้ต้องแท้ แต่ถ้าเราจะศึกษา
ทฤษฎีแนวความคิดของมาร์กซ์เพียง
จากหนังสือเล่มนี้ ก็ต้องตระหนักกัน
ไว้ในเบื้องต้นว่าเน้นการตีความตาม
เข้าใจของผู้ที่ยกกันคนละข้างป้อมรบ
กับผู้นิยมมาร์กซ์

เนื้อหาในบทที่ ๔ อยู่ใต้ขอบที่
ดูเอาจริงเอาจังคือ “ทฤษฎีปรัชญา
ของลัทธิมาร์กซ์” แต่สังเกตเขียน

นั้นเข้าลักษณะเป็นเพียงแต่เปลือก
นอก (Formalistic) และตกรอบความคิด
เป็นสูตร (Dogmatic) เช่นในประเด็น
ที่ว่าสิ่งที่กำหนดความสัมพันธ์
ทางชนชั้นคือเศรษฐกิจ เลนินวิจารณ์
ความคิดที่ความคิดของมาร์กซ์อย่าง
ต้นเขินไว้ในเรื่องเขียนหลายชิ้นแต่
เมื่อเขียนถึงบทที่ ๑๕ “ส่วน
ที่เลนินเพิ่มเติมให้กับทฤษฎีมาร์ก
ซ์” อันคมได้เอ่ยถึง

เลนินได้กับพวกที่คิดเฉพาะทาง
ด้านเศรษฐกิจ (Economism) ในหลาย
กรรมหลายวาระ เช่นได้เคียฟสกี
(P. Kievsky) ในทำนองว่า การ
วิเคราะห์ทางเศรษฐกิจโดยมิได้มอง
ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับ
รูปแบบทางการเมืองนั้นเป็นความคิด
ที่หน้าหัวเราะเยาะ*

เลนินย้ำกันย้าหนาดังความสำคัญ
อย่างยิ่งในการวิเคราะห์สภาพการณ์
โดยคำนึงถึงเวลาและตำแหน่งแห่งที่
(Time and Space) และว่าผู้ที่ไม่ทำ
เช่นนั้น ถือว่าไม่เข้ารอยความคิดของ
ผู้นิยมมาร์กซ์ ประโยคที่รู้จักกันดี
ของเลนินในประเด็นนี้คือ การ
วิเคราะห์สภาพการณ์อย่างเป็นรูป
ธรรมต่อสภาพการณ์รูปธรรมเฉพาะ
สภาพ (Concrete analysis of concrete
situation) เลนินเห็นว่า การพิจารณา
ปัญหาใด ๆ จะต้องเสนอในขอบเขต
ที่เป็นรูปธรรมทางประวัติศาสตร์
(The historically concrete presenta-
tion of the question) เขาขยายความว่า
“หลักเกณฑ์ ละเมิดมิได้ของทฤษฎี
แนวความคิดของมาร์กซ์ในการศึกษา
ปัญหาใด ๆ ของสังคม ก็จะต้อง
พิจารณาตรวจสอบปัญหานั้นภายใน
ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่กำหนด

ขอบเขตไว้แน่ชัด และถ้าปัญหา
นั้น ๆ โยงถึงประเทศใดประเทศหนึ่ง
ก็จะต้องคำนึงถึงสภาพเฉพาะหรือ
ลักษณะพิเศษของประเทศนั้น ๆ ที่
ต่างจากประเทศอื่น ๆ ในประวัติ
ศาสตร์ช่วงเดียวกัน” (The categorial
requirement of Marxist Theory in
investigating any social question is
that it be examined within definite
historical limits, and if it refers to
a particular country, that account be
taken of the specific features dis-
tinguishing that country from others
in the same historical epoch”)^๒

* คำว่า “ลัทธิมาร์กซ์” อย่างที่ใช้
แพร่หลายกันอยู่นั้นให้ความหมายว่าเป็น
ความเชื่อที่ไมมีเหตุผล หรือสำหรับ
บุคคลทั่วไปแล้ว คำว่า “ลัทธิ” โยง
กับความเชื่อในทางไสยศาสตร์ และ ทาง
อภิปรัชญา เช่น ลัทธิบูชาไฟ ลัทธิเต๋า
การคิดว่า Marxism เป็นลัทธิชนิดกลืน
รูปคว้นเข่นอยู่ด้วย

เมื่อ Marxism เป็นสำนักความคิด
สำคัญสำนักหนึ่งในวิทยาศาสตร์ทางสังคม
และเมื่อ Marxism ประกอบไปด้วย
ส่วนที่เป็นศาสตร์ หรือ ทฤษฎี (Theory
หรือ Concept) และส่วนที่เป็นปรัชญา
แนวคิด หรือตรรกศาสตร์ (Logic)
วลี “ทฤษฎีแนวความคิดของมาร์กซ์” แม้
ว่าจะไม่กระชับแต่ในเชิงสื่อความหมาย
แล้วน่าจะเหมาะกว่า “ลัทธิมาร์กซ์”

๑. Lenin, “A Caricature of Marxism
and Imperialist Economism,” in
**The Nascent Trend of Impe-
rialist Economism**, Progress
Publishers, Moscow, 1969, p. 37
๒ Lenin, “The Right of Nations
to Self-Determination” in
Selected Works Vol I, Progress
Publishers, Moscow 1977, p.568

ความคิดนี้เกี่ยวข้องกับปรัชญา ความรู้ตามทฤษฎีแนวความคิดของ มาร์กซ์ ที่เลนินเขียนไว้ในหนังสือ เขียนปรัชญาว่า:

“ในโลกนี้ไม่มีอะไรนอกจาก สสารที่เคลื่อนไหว และสสารที่เคลื่อนไหว จะดำเนินไปนอกกรอบของเวลา และตำแหน่งแห่งที่ไม่ได้”^๓ (“There is nothing in the world but matter in motion, and matter in motion cannot move otherwise than in space and time”) และเลนินยกคำของ เองเกลส์มาว่า:

“รูปแบบพื้นฐานของสรรพสิ่งทั้งหลายคือ เวลาและตำแหน่งแห่งที่ การคงอยู่นอกกาลเวลานั้นเป็นเรื่องเหลวไหลสิ้นดีพอ ๆ กับการคงอยู่นอกตำแหน่งแห่งที่”^๔ (“The basic forms of all being are space and time, and existence out of time is just as gross an absurdity as existence out of space”)

ความคิดอันเสมือนประหนึ่งเป็น หัวใจห้องทรงของทฤษฎีแนวความคิดของมาร์กซ์นี้ ผู้เขียนนี้ได้คำนึงถึง หรือถ้าผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ก็น่าที่จะ “หยิบขึ้นมาสืบ” เพราะทั้งมาร์กซ์และบรรดาผู้นิยม มาร์กซ์ถือว่าสำคัญ แต่ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะทงยังไม่เข้าเป้า และทงมองไม่เห็นเป้าใหญ่ขนาดนี้ ซาปิโร (Schapiro)^๕ เกลของฮันท์ ผู้เขียนคำนำหนังสือเล่มนี้ก็ยังเขียนชมเชยว่า “อธิบายทฤษฎีความคิดของ มาร์กซ์ ได้อย่างเป็นธรรมชาติ”

แท้ที่จริงผู้ที่คัดค้านความคิดเรื่องตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ (Economic Determinism) อย่างเป็นกฎเป็น

เกณฑ์นั้นไม่ใช่เลนิน ในจดหมายของเองเกลส์ ถึง คอนราด ชมิดท์ (C. Schmidt) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี เองเกลส์ถึงประเด็นความสำคัญของวัฒนธรรม ความคิด อปินัสัยใจของความรูสึก กฎหมาย ปรัชญา ศิลปะที่จะมีอิทธิพลต่อการก่อตัวและการเปลี่ยนแปลงของสังคม^๖

ในข้อเขียนของมาร์กซ์เองก็เขียนถึงประเด็นนี้ไว้ในทำนองว่า ในสมัยกลาง (Middle Ages) คริสต์ศาสนา นิกายคาธอลิกมีบทบาทความสำคัญเป็นหลัก และในสมัยโบราณก่อนอาณาจักรโรมันล่ม การเมืองเป็นบทบาทหลัก^๗

นักศึกษากฎหมายทางสังคมศาสตร์ ย่อมจะตระหนักถึง ความดัดจริต ช้อนของสังคม ข้อเขียนของมาร์กซ์เพียงแต่วางรากฐาน (Foundation) ในการวิเคราะห์สังคมเท่านั้น “แต่ก็มีได้หมายความว่าเฉพาะมาร์กซ์ (หรือเองเกลส์ หรือเลนิน) ได้วิเคราะห์ทุกแง่ทุกมุมของสังคมแล้ว ความสำคัญของปัจจัยอิทธิพลอื่น ๆ นอกเหนือจากทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องที่ต้องขบคิดกันต่อไป” จริงอยู่ที่หนังสือเรื่อง **A Contribution to the Critique of Political Economy** ชวนให้เข้าใจไปได้ว่ามาร์กซ์ เน้นถึงอิทธิพลทางเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคม ซึ่งนักวิชาการทางฝ่ายที่นิยมมาร์กซ์และฝ่ายตรงข้าม ชอบยกมาอ้าง ชรอยว่าคงเป็นการประหยัดเวลา เพราะหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงอารัมภบท (Preface) ที่จะไปสู่งานชิ้นใหญ่ของมาร์กซ์ นั่นคือ **ทุน (Capital)**

เป็นที่รู้กันแพร่หลายอยู่แล้วว่า **ทุน (Capital)** เป็นงานที่หลายเล่ม

แต่ละเล่มมีจำนวนหลายร้อยหน้า แต่ละตอน แต่ละบทมีเนื้อหาหลักซ่ง ซับ ซ้อนอ่านยาก เป็นหนังสือที่บรรดาผู้นิยมมาร์กซ์ ถ้ายังไม่ได้อ่านอย่างน้อยก็ควมไว้บนหิ้ง แต่อันที่ไม่ได้ยก **ทุน (Capital)** มาดกเถียงวิจารณ์อย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ เลยตลอดทั้งเล่มซ่งยาว ๒๕๒ หน้าในฉบับภาษาอังกฤษและ ๔๘๘ หน้าในฉบับภาษาไทยและนี่ก็เป็นสาเหตุที่เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่า (Value) กับราคา (Price) ซ่งฮันท์ก็ยกเป็นประเด็นในบทที่ ๕ “เศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์นิยม” มีความยาว ๑ ย่อหน้า แล้วสรุปว่า

“น่าเสียดายที่มาร์กซ์มิได้แสดงแนวความคิดของเขาไว้ชัดเจนกว่านี้ แต่ไม่ว่ามาร์กซ์ จะมีเจตนาเช่นใดก็ตาม เป็นที่แน่นอนว่า เมื่อมาร์กซ์พูดถึงมูลค่าเขามิได้หมายความว่าถึงราคา”

๓ Lenin, **Materialism and Empirio-Criticism**, Foreign Languages Press, Peking, 1972, p. 203

๔ Ibid, p. 205

๕ ชายผู้เขียนหนังสือ Leonard Schapiro, **Totalitarianism**, Pall Mall, 1972 ใน ลัทธิอำนาจเบ็ดเสร็จ เล่มนี้ ซาปิโรจัดอิตาลีในสมัยมุสโสลินี, รัสเซียสมัยสตาลิน, และเยอรมันในสมัยฮิตเลอร์ เข้าอยู่ในไฟลัม (Phylum) เดียวกัน

๖ Karl Marx et Frederich Engels **Selected Letters**, Foreign Languages Press, Peking, 1977, pp. 71 - 74

๗ Karl Marx, **Capital Vol. I**, Penguin Books, 1976, p. 176

นับเป็นข้อสรุปที่ผู้อ่านต้องไปทำการบ้านเอาเองอย่างขนานหนัก และชวนให้ตั้งคำถามว่า ยืนที่อ่าน หุน หรือเปล่า? เป็นคำถามที่ ๑ และถ้าอ่าน อ่านอย่างใช้สมาธิและปัญญาเพียงไร? เป็นคำถามที่ ๒

มาร์กซ์ จาระในสิ่งมูลค่า (Value) และราคา (Price) ไว้มากมาย โดยเฉพาะใน Theory of Surplus Value นั้นมีความหนาถึง ๓ เล่ม หนังสือในบทที่ ๑ ของ *ทุนเล่มที่ ๑* (Capital Vol. 1) ทว่าด้วยสินค้า และตลอดทั้งส่วนที่ ๕ และส่วนที่ ๖ ซึ่งประกอบด้วยบทต่าง ๆ หลายบท มาร์กซ์นั่งหลังขดหลังแข็ง เจ็บแสบสาวยตาไปไม่รู้เท่าไร เพื่อพยายามอธิบายอย่างละเอียดถึงกำหนัดของมูลค่า การแปรจากมูลค่าเป็นราคา การเปลี่ยนจากมูลค่ามาเป็นค่าจ้าง ตัวกำหนดของแรงงานในมูลค่าของสินค้า ฯลฯ

เหตุผลประการหนึ่งที่มาร์กซ์ จาระในถึงความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่า (Value) กับราคา (Price) ก็เพื่อต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การกำหนดราคา เพื่อได้แย้งกับความคิดทางเศรษฐศาสตร์บางสำนักที่พร่าสอนว่า ราคาถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของสินค้า ซึ่งมาร์กซ์เห็นว่า เป็นเพียงปรากฏการณ์ (Phenomena) มิใช่แก่นแท้ (Essence)

มิต้องวิจารณ์อันที่ว่าไม่ศึกษางานของนักเศรษฐศาสตร์ในแนวของมาร์กซ์ ซึ่งรวมแล้วคงหลายตุ้ ล้ำพ้งงานเขียนที่ขาดไม่ได้ โฆษกปัญญาชนแห่งค่ายเสรีนิยมก็ละเลยเสียแล้ว

ความจริงก็มีใช้เพียง *ทุน* (Capital) เท่านั้น หนังสือเกือบทุกเล่มของมาร์กซ์ (จะยกเว้นก็แต่เพียง *คำ*

ประกาศของพรรคคอมมิวนิสต์—The Communist Manifesto) ก็ประสบเคราะห์กรรมอย่างเดียวกันใน “การวิเคราะห์” ของศาสตราจารย์ฮันท์ ซึ่งเป็นผู้นิยมเชื่อถือ เอกสาร ชั้นสอง (Secondary Source) มากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งก็คือฮันท์วิเคราะห์มาร์กซ์ตามความคิดเห็นของบุคคลอย่าง E.H. Carr บ้าง G.D.H. Cole บ้าง Joan Robinson บ้าง ตามทฤษฎีที่คิดเห็นไปว่าถูกแล้ว สมเหตุสมผลแล้ว โดยไม่มีความเห็นของตัวเองประกอบ

ถึงอย่างไรก็ตามมีบางส่วนของบทความความคิดริเริ่มของฮันท์เองเหมือนกัน เช่นในส่วนที่วิจารณ์มาร์กซ์ว่า มาร์กซ์นั้นใช้เวลาด้านใหญ่ของชีวิตเขียนเกี่ยวกับการต่อสู้ทางชนชั้น แต่ปัญหาว่าชนชั้นคืออะไรนั้น มาร์กซ์เอียงโดยไม่ได้ตอบ การวิจารณ์เช่นนี้ ขรยว่าฮันท์คงคาดหวังหรือถือเอาว่างานเขียนที่ติดต่องมีค่านิยมสำเร็จรูปเป็นแบบสาธารณกรมหรือพจนานุกรม ถ้าฮันท์เป็นพ่อครัว ฮันท์ก็คงมองหาปะหมั้วไวไวแทนเครื่องประกอบเครื่องปรุง ของก๊วยเตี้ยวอย่างที่เรารู้จักกันอยู่ ฮันท์จึงผิดหวังที่ *ทุน* และเล่มอื่นๆ ของมาร์กซ์ไม่ได้อยู่ในรูปปะหมั้วสำเร็จรูป

ในงานเขียนของ มาร์กซ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๘ มานัน มาร์กซ์มุ่งวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามรากฐาน มาจาก การต่อสู้ทาง ชนชั้น ซึ่งต่อสู้กันทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความคิด จนถึงทางการทหาร การต่อสู้ทางชนชั้นนี้ สลับซับซ้อนทั้ง การต่อสู้เองที่ดำเนินไปอย่างยอกย้อน ซ่อนเงื่อน เบ็ดเผยและไม่เบ็ดเผย และทั้งการก่อ

ตัวทางชนชั้น (Class Formation) ซึ่ง มีสิ่งกำหนดต่าง ๆ หลาย ๆ แง่มุม ความหมายของ “ชนชั้น” (Class) นั้นไม่เพียงเป็นเรื่องของความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเท่านั้น (Ownership of means of production) แต่เป็นสิ่งที่กำหนดจากความสัมพันธ์ทางการผลิต (production relations) ที่อยู่ในรูปของกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการแย่งชิงมูลค่าจากการผลิตของแรงงาน (Social process of appropriation) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความสัมพันธ์ทางสังคมในการใช้ผลิตต่อผู้กันเพื่อให้ได้มาซึ่งมูลค่าส่วนเกิน (social relations in the process of surplus value appropriation) ดังนั้น ความหมายของชนชั้นจึงมิใช่จะว่ากันเหมือนอย่างกับว่า ตัวคืออะไร แต่เป็นสิ่งที่จะต้องสาธยาย มาจากการดำเนินไปของสังคมทั้งหมดรวมกัน การทบทวนที่วิจารณ์มาร์กซ์ว่า ไม่บ่อนของที่เคยแล้ว ย่อยแล้วให้ เป็นเรื่องทพะอดพะอม

การใช้ภาษาของ มิสเตอร์ฮันท์ สุภาพบุรุษชาวอังกฤษ นั้น แขนบลดชอบที่จะเขียนใหม่ความหมายที่ส่อไปในทางที่ชวนให้ผู้อ่านเข้าใจไปว่า ทฤษฎีแนวความคิดของมาร์กซ์นั้นไม่ได้มีคุณค่าลึกลับอะไร ข้อเขียนของเลนินก็ไม่เสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีคุณค่าทางวิชาการ แต่เป็นไปตามความกระหายอำนาจ ฮันท์ จึงเขียนในทำนองว่า

“Marxism, if it is anything, is the product of Western thought, ...”

เพื่อให้มีความหมายเป็นนัยว่า

“In fact Marxism is nothing”

(ในฉบับแปล อนุประโยคระหว่างเครื่องหมายจุลภาคไม่ปรากฏ)

หรืออย่างสำนวน

"We are asked to believe that....."

(ในภาษาไทย แปลว่า "เราได้รับบริการขอร้องให้เชื่อว่า.....")

เป็นการให้ความรู้สึกแก่ผู้อ่านในทำนองว่าความคิดของมาร์กซ์ และเลนินนั้นเหลวไหลไม่น่าเชื่อถือ

สำนวนในทำนองเหยียด ๆ นี้ มีอยู่ประปรายไปตั้งแต่ต้นจนจบ แต่เล่มภาษาไทยถ่ายทอดเงาของภาษา (Nuance) ทิ้งท้อ ๆ และคมคาย ไม่ได้เท่าที่ควร

การใช้เทคนิคทางภาษาในรูปแบบนี้ อันคมคายอย่างสมบูรณ์ที่จะทำได้ แต่เป็นข้อสังวรแก่ผู้อ่านว่า ถ้าย้ายคอมมิวนิสต์พัฒนาการ โฆษณาชวนเชื่อ เป็นงานศิลป์อย่างอื่นที่จริงจัง ทางฝ่ายเสรีนิยมก็สามารถพัฒนาการโฆษณาชวนเชื่อให้อยู่ในรูปวิชาการได้ในทำนองเดียวกัน ส่วนที่ผู้แปลชี้แจงไว้ใน คำนำว่า หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือวิชาการ ไม่ใช่หนังสือโฆษณาชวนเชื่อ (คำเน้นของผู้แปล) นั้น ทักท้วงราวกับว่า ความเป็นวิชาการกับความเป็นโฆษณาชวนเชื่อ นั้นเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง ทั้ง ๆ ที่ ๒ ประการหาได้ขัดกันไม่ เพราะย่อมมีวิชาการที่เป็น โฆษณาชวนเชื่อได้ในขณะเดียวกัน

ในสมัยสงครามเย็นนั้น อันที่มันหน้าที เกี่ยวข้องกับการเมือง ระหว่างประเทศอยู่โดยตรง จึงมีข้อที่น่าคิดว่าอาจจะ เป็นเพราะอันที่ต้องการรบต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างสุดจิตสุดใจ โดยเฉพาะ การกระทำ และ แนวคิดของสตาลิน (Stalinism) ทำให้ อันที่ศึกษาถึงทฤษฎีแนวความคิดของ

มาร์กซ์และเลนิน และจากหนังสือเล่มนี้ อันที่เสนอกาว่าจาก Marxism Leninism จนถึง Stalinism นั้นต่อเนื่องเป็นสายเดียวกัน (Logical Sequence) การที่อันที่ศึกษากระทำ ให้ส่วนที่เป็น การปฏิบัติในแนวคอมมิวนิสต์ (Practice of Communism) มากกว่า ทฤษฎีในแนวคอมมิวนิสต์ (Theory of Communism) นั้นประหนึ่งว่าเป็นการแฝงความนัยที่จะลบคุณค่าทางทฤษฎีด้วยการวิจารณ์การกระทำ อันที่พยายามที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจไปว่า ถ้าคิดอย่างมาร์กซ์ก็ต้องลงเอยด้วยการมี การกระทำอย่างสตาลิน วิธีการใช้ผลเชิงตรรก (Logic) แบบนี้เขาทำนองเดียวกับ การวิจารณ์พุทธปรัชญาจากกระทำของอาจารย์สวน ผู้แปลให้เหตุผลที่เลือกหนังสือเล่มนี้มาแปลไว้เป็นข้อ ๆ (ข้อ ก ถึง จ ในหน้า ๒๖) มีเหตุผลที่ฟังขึ้นเพียงข้อ ข ข้อเดียวคือ "มีเนื้อความคลุมกว้างอย่าง ไม่น่าเชื่อว่า จะบรรจุไว้ได้ในหนังสือฉบับกระเป๋าย่างนี้" และผู้แปลเองได้เขียนวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ไว้เมื่อ ๔ ปีก่อน มีคำสรุปไว้ว่า "เป็นหนังสือที่อาจนำมาใช้อ้างอิงได้อย่างสนิทปากและด้วยความมั่นใจ กอปรด้วยเนื้อหาที่เป็นต้องรู้ในอันที่จะเข้าใจลัทธิซึ่ง กำลังมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในบ้านเราขณะนี้" ข้อความนี้อาจชวนให้คิดไปได้ว่าผู้แปลมองก่อนกรวดเป็นเพชรนางม

คำโฆษณาของหนังสือเล่มนี้จาก ทั้งผู้เขียนคำนำฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทย พยายามจะบอกแก่ผู้อ่านว่าหนังสือเล่มนี้เป็น การ ศึกษาทฤษฎี

๘ วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๔ เล่มที่ ๓ กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๐๘

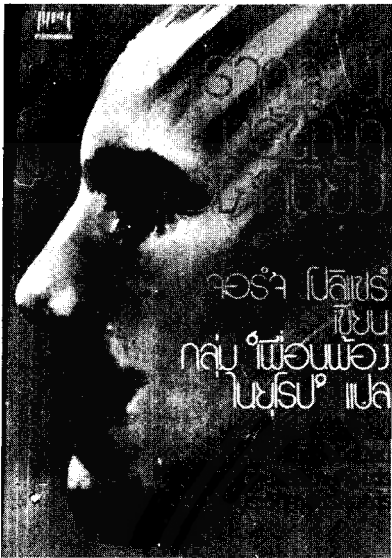
แนวความคิดของ มาร์กซ์ อย่างเที่ยงธรรมโดยผู้แจ้ง แต่โดยแท้จริงแล้ว เป็นการมุ่งที่จะตี ที่จะล้มแนวความคิดของมาร์กซ์ โดยผู้รู้อะไร ๆ กลาง ๆ

อนึ่ง หลักของการโฆษณาชวนเชื่อที่จะ มีประสิทธิภาพนั้น ต้องประกอบด้วยทั้งข้อเท็จและข้อจริงปะปนกันไป เพราะถ้าเป็นเท็จทั้งหมดก็ เป็นเรื่องเหลวไหลพกลมด้น ๆ ย่อมจะมีผู้รู้ทันโดยง่าย แต่ถ้าครึ่งจริงครึ่งเท็จ (Half truth) นั้นย่อมโน้มน้าวผู้คนให้หลงได้ หนังสือของอันที่นั้นใช้ว่าจะ ผิดเข้รอกเข้พวง ไปทั้งหมด แต่เป็นการผสมแบบถูกบ้างผิดบ้างคละเคล้ากันไป ทำให้หนังสือของเขาเป็นหนังสือวิชาการชวนเลวแต่เป็น โฆษณาชวนเชื่อชนิด

ไชยันต์ รัชชกุล
แผนกอิสระสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จอร์จ โปลิแซร์,
รากฐานปรัชญาวัตถุนิยม,
กลุ่ม "เพื่อนพ้องในยุโรป"
แปล, สำนักพิมพ์กอไผ่,
๒๕๒๓, ๓๖๐ หน้า,
ราคา ๒๕ บาท

หนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์ข้อความต่อไปในทปกหน้าด้วย ว่า "ที่มาของวัตถุนิยม ที่มาของจิตนิยม วัตถุนิยม วิชาคืออะไร วัตถุนิยมประวัติศาสตร์คืออะไร" ดังนั้น ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ย่อมคาดหวังที่จะได้ "คุย" กับผู้เขียนในเรื่องต่าง ๆ ดังที่ระบุมา เป็นของตนเอง ซึ่งสงเหล่านจะเป็น

ไปได้ อย่างน้อยผู้เขียนจะต้องเขียนให้กระจางแจ้วว่า สิ่งที่คุณคิดอยู่นั้นคืออะไร ไม่ใช่คิดจะพูดในเรื่องหนึ่งแต่กลับพูดออกมาในอีกเรื่องหนึ่งดังปรากฏในหนังสือเล่มนี้โดยเกือบตลอด

กลวิธีในการเสนอ "ความคิด" ของผู้เขียนนั้น มักจะเริ่มด้วยการพูดถึงนิยาม (ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องความจำเป็น ในกรณีของการเริ่มต้นพูดถึงใหม่ ๆ ก็ได้ แต่ก็ไม่น่าจะใช้วิธีที่ที่สุด) ซึ่งนิยามเหล่านั้นในตัวของมันเอง หากไม่มีการยกตัวอย่างประกอบที่ครอบคลุมและเป็นตัวแทนโดยตรงของนิยามที่กำลังกล่าวถึงแล้ว ผู้อ่านก็จะไม่ได้รับความเข้าใจมากพอที่จะติดตามความคิดอ่านของผู้เขียน ซึ่งมีลักษณะราวกับสูตรคณิตศาสตร์ อันจะต้องอาศัยความเข้าใจเป็นขั้นเป็นตอน ต่อไปได้ตลอด

ดังเช่น ผู้เขียนเริ่มต้น (หน้า ๒) ว่า ทฤษฎีคือความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งที่เราต้องการจะทำให้กลายเป็นจริงแล้วแทนที่จะอภิปรายในรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อตอบคำถามที่ผู้อ่านอาจจะ

ตั้งข้อสงสัยได้มากมายจากประโยคเพียงประโยคเดียวนี้ ผู้เขียนกลับเริ่มต้นประโยคใหม่ด้วยข้อความว่า "ถ้าเราขาดแต่การปฏิบัติ เราก็คจะทำอะไรให้เป็นจริงขึ้นมาโดยความเคยชิน ถ้าเราขาดแต่ทฤษฎี บ่อยครั้งที่เดี๋ยวที่เราไม่อาจทำจินตนาการให้เป็นจริงได้..." โดยที่ประโยคก่อนหน้านั้นผู้เขียนก็เริ่มต้นขึ้นว่า "การปฏิบัติคืออะไร การปฏิบัติคือการทำให้สิ่งหนึ่งกลายเป็นจริงขึ้นมา ตัวอย่างเช่น การอุตสาหกรรม การกลสิกรรม เป็นการทำให้ทฤษฎีบางทฤษฎี (ทฤษฎีทางเคมีฟิสิกส์หรือทางชีววิทยา) เป็นจริงขึ้นมา" โดยที่ข้อสงสัยในใจผู้อ่านจากการอ่านข้อความเหล่านี้ เช่น การปฏิบัติที่ไม่จำเป็นต้องบรรลุถึงความรู้มีอยู่เองความรู้ในทางทฤษฎีนั้นเป็นไปได้หรือไม่ ไม่ได้รับการใส่ใจตอบจากผู้เขียนเป็นต้นว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่ชาวนาทำนา โดยไม่รู้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าเคมีฟิสิกส์ ซึ่งจะมากหรือน้อยย่อมเป็นกฎเกณฑ์เดียวกับที่แทรกซึมอยู่ในความรู้เกี่ยวกับชีววิทยา ซึ่งชาวนาที่ไม่จำเป็นต้องบรรลุถึงความรู้นั้นอยู่ด้วยเหมือนกัน เป็นความจริงที่ ถ้าเช่นนั้นชาวนาย่อมจะทำอะไรด้วยความเคยชินได้มาก แต่ผู้เขียนก็น่าจะตอบคำถามที่อาจจะเกิดขึ้นโดยเกือบอัตโนมัติในใจผู้อ่านว่า ถ้าเช่นนั้นอะไรทำให้เราแหวกวงล้อมของความเคยชินต่อไปละ คำตอบคงได้แก่ความรู้ทางทฤษฎี แต่ความรู้ทางทฤษฎีเกิดขึ้นจากอะไร คำตอบแบบงูกินหางก็คือ เกิดจากการปฏิบัติ แต่คำถามก็ยังจะมีอีกว่า การปฏิบัติแบบไหนล่ะที่ก่อให้เกิดความรู้ทาง

ทฤษฎี อันจะเป็นจุดที่ทำให้ผู้ปฏิบัติยึดกุมความรู้ทางทฤษฎี เพื่อการปฏิบัติที่ไม่ซาร์รอยด้วยความเคยชิน ผู้เขียนหาคำนี้ถึง "การสนทนา" อันอาจเกิดขึ้นในใจผู้อ่านกับผู้เขียนไม่ หากแต่ภายในหน้าเดียวกันนี้เองที่ผู้เขียนรีบสรุปเอาไว้ "ผู้เขียนเห็นว่า ผู้ใช้แรงงาน (ผู้เขียนตั้งใจคุยกับผู้ที่อยู่ในขบวนการผู้ใช้แรงงาน-ผู้วิจารณ์) ที่อยู่ในขบวนการต่อสู้จะต้องมีวิธีการวิเคราะห์และคิดหาเหตุผลถูกต้อง เพื่อสามารถที่จะมีการกระทำในทางปฏิบัติได้ถูกต้อง" สิ่งที่น่าจะถูกต้องกว่าก็คือ ผู้เขียนยังไม่ทันเสนอภาวะยืนยัน (Affirmation) (มิใช่ต้องเอียงถึงภาวะแย้ง Negation) ก็โดดเข้าไปหาข้อสรุปภาวะแย้งของภาวะแย้ง (Negation of Negation) ในเกือบจะทันที ดังจะเห็นผู้อ่านว่า สิ่งตนเองสอนไว้ ในบทที่ ๔ ของภาค ๔ เกี่ยวกับเรื่องซึ่งตนอ้างว่าเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง อันจำต้องเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการค้นคว้าความจริงของถ้อยคำ (Statement) นั้น ตนเองอาจจะไม่จำเป็นต้องแสดงให้เห็นวิธีนำมาใช้ในทางปฏิบัติที่ยอมรับได้ หากจะจับผิดในการทำงานกันอีกต่อไป ก็จะได้ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดแจ่มยิ่งกว่านอก ดังเช่นที่ผู้เขียนเริ่มอธิบายถึงสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา(หน้า ๔) ว่า ปรัชญามุ่งอธิบายจักรวาลและธรรมชาติ "และปรัชญามาร์กซ์เสนอวิธีการแก้ปัญหาทุก ๆ ปัญหาและวิธีการนั้นขึ้นอยู่กับปรัชญาที่เรียกกันว่าวัตถุนิยม" (หน้าเดียวกัน) ในสองหน้าถัดมา (หน้า ๖) นั้นเอง ผู้เขียนกล่าวอีกว่า วัตถุนิยมคือ การอธิบายจักรวาลตามหลักวิทยาศาสตร์

โดยนัยนี้ ก็มีข้อสงสัยเกิดขึ้นได้
ว่า ทำไมเราจะต้องแสวงหาความเข้าใจใน
สรรพสิ่งผ่านวัตถุนิยมด้วยเล่า
ในเมื่อวัตถุนิยมเป็นเพียง การอธิบาย
สรรพสิ่งด้วยหลักวิทยาศาสตร์เท่านั้น
จะดีกว่าหรือที่เราน่าจะแสวงหาคำ
อธิบายเกี่ยวกับจักรวาลและธรรมชาติ
โดยผ่านวิทยาศาสตร์โดยตรง และ
หลักวัตถุนิยมสัมพันธ์ กับหลักวิทยา
ศาสตร์อย่างไร (ถ้ามันมีความจำเป็น
จนต้องแยกตัวออกมาต่างหาก) นั่น
คือ มันมีความแตกต่างกับหลักวิทยา
ศาสตร์อย่างไรบ้าง ทั้งหมดนี้ผู้เขียน
ถนัดนั่งเงยบ และอธิบายทุกอย่างต่อ
ไปภายใต้ข้อสมมุติฐานว่า หลักวัตถุนิยม
นั้น เป็น อย่าง เดียวกัน กับ หลัก
วิทยาศาสตร์ ซึ่งแม้ผู้อ่านจะกล่อม
แกล้มยอมรับ ข้อสมมุติฐานที่ไม่ต้อง
มีการพิสูจน์ชั่วคราวก็ตาม ผู้เขียน
ก็ยังเงยบลงไปอีกโดยไม่เคยกล่าวแต่
แต่ประโยคเดียวว่า ตนเข้าใจหลัก
การทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นอย่างไร

แต่ผู้เขียนกลับข้ามไปบอกว่า
อะไรคือสิ่งที่ ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ก่อน
(แนวความคิดที่ว่าวัตถุไม่มีอยู่จริง
สิ่งที่เป็นจริงคือจิตเท่านั้น) อันน่า
จะเป็นคนละเรื่องกับสิ่งที่ไม่ใช่หลัก
(การ--ผู้วิจารณ์) ทางวิทยาศาสตร์
โดยแทนสมการว่า สิ่งนั้นคือจิตนิยม
(หน้า ๒๕-๓๖), อจินไตย (แนว
ความคิดที่ว่าเราไม่อาจรู้สรรพสิ่งได้,
หน้า ๕๗-๖๑), เมตาฟิสิกส์ (แนว
ความคิดที่ว่าทุกสิ่งตายตัว แบ่งแยก
กันเด็ดขาด การร่วมกันไม่ได้ของสิ่ง
ขัดแย้ง เป็นต้น, หน้า ๑๓๐-๑๖๑),
และหลักวิทยาศาสตร์แบบกลไก
(เป็นต้นว่า การพิจารณาสรรพสิ่งใน
ลักษณะเคลื่อนที่เชิงกลไก, วิธแสวง
หาความรู้แบบตรรกวิทยาแบบ)

เมื่อตัดสิ่งที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
ออกไปแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะ
เหลือเฉพาะสิ่งที่ผู้เขียนต้องการ โดย
การตีขลุมเอาทั้งหมดว่า แนวความ
คิดที่เกิดจากการรวบรวมลักษณะอัน
ตรงข้ามกับสิ่งที่ ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
ย่อมเป็นวิทยาศาสตร์ นั่นคือ การ
ยืนยันในทางตรงกันข้ามกับแนวความ
คิดจิตนิยมว่า สิ่งที่มีอยู่จริงคือวัตถุ
ยืนยันสิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดแบบ
อจินไตยที่ว่า ไม่มีสิ่งที่เรารู้ไม่ได้ มี
แต่สิ่งที่เรายังไม่รู้เท่านั้น ยืนยันสิ่งที่
ตรงกันข้ามกับแนวคิดแบบเมตาฟิสิกส์
ที่ว่า สรรพสิ่งย่อมเคลื่อนไหวแปร
สภาพ ไม่แบ่งแยกกัน และเอกภาพ
ของสิ่งที่ขัดแย้งกันภายในสรรพสิ่ง
ยืนยันสิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวความ
คิดแบบวิทยาศาสตร์กลไกที่ว่า พัฒนาการ
ของสรรพสิ่งมาจากภายใน (ไม่
ใช้จากแรงกระทำแบบกลไกจากภายใน
นอกเป็นสำคัญ) การเปลี่ยนสภาพ
ในลักษณะก้าวกระโดดจากปริมาณสู่
คุณภาพ ฯลฯ (ภาค ๔ การศึกษาเรื่อง
วิชาวิธี ทงภาค)

แต่ทั้งหมดนี้ล้วนไม่มีข้ออ้างอิง
ทั้งในทางตรรกวิทยาตามรูปแบบ
หรือในแง่ของประจักษ์วาที่แต่อย่าง
ใดทั้งสิ้น ข้อสนับสนุนที่ผู้เขียนยก
มานั้น กลับเป็นทำนองว่า "เราจะ
เห็นว่าทุกสิ่งเคลื่อนไหว ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง
ตลอดเวลา ความคิดของเราที่
เช่นกัน" (หน้า ๑๖๓) เพื่อสนับสนุน
สนับสนุนคำนิยามที่ว่า หลักวิชาวิธี (ซึ่ง
อ้างว่าทำให้เราเข้าใจจักรวาลและ
ธรรมชาตินั้น) คือ "หลักพื้นฐานของ
การเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง
ที่อยู่รอบตัวเรา" (หน้าเดียวกัน)

หรือประโยคทำนองว่า "ประวัติ
ศาสตร์พิสูจน์ให้เราเห็นว่า ไม่มีสิ่ง
ใดคงอยู่เหมือนเดิม ไม่มีระยะใดเลย
ที่สังคมอยู่นิ่ง" (หน้า ๑๖๘)

๑ ผู้วิจารณ์หมายถึง การแบ่งแยกกันได้
ระหว่าง วิชาการทางวิทยาศาสตร์ หรือ
วิธีใดมาซึ่งความรู้อันพิสูจน์ได้ว่า ใกล้เคียง
กับสรรพสิ่งต่าง ๆ กับเนื้อหาของ
ความรู้ ซึ่งแสดงออกมาในรูป state-
ment ที่พิสูจน์ถูกหรือผิดได้ (state-
ment เหล่านี้ได้ถูกพิสูจน์ว่าผิดอยู่
ตลอดเวลา ในขณะที่เราได้ state-
ment ใหม่ ๆ หรือเรารู้ว่าสิ่งที่เรารู้
อยู่เดิมนั้นผิด)

๒ "เรา" น่าจะไม่เห็นอะไรทั้งสิ้น
ถ้าไม่มีการชักนำดวง หน้าที่เห็นตาม
นั้น หมายความว่าเราจะเห็นแต่
ลักษณะทั่วไป (Universal) ของ
สรรพสิ่งเท่านั้น แต่ยากที่จะเห็น
ลักษณะเฉพาะ (Particular) ของ
สรรพสิ่ง ถ้าเราไม่ได้มี จุดมุ่งหมาย
ที่จะมองหาลักษณะเฉพาะของมัน ใน
การ "เห็น" อะไรเป็นครั้งแรก เรา
จะเห็นก็แต่ปรากฏการณ์ของมันเท่านั้น
ยากที่จะเห็นว่าลักษณะเคลื่อนไหว
อันน่าจะเป็นแก่นแกน (Essence)
ของมัน

๓ ประวัติศาสตร์ไม่ได้พิสูจน์อะไรเลย
โดยตัวของมันเอง ผู้ศึกษาประวัติ
ศาสตร์เองเป็นผู้ "ให้ความหมาย"
ต่อสิ่งที่เขา สังเกตเห็น อย่างเฉพาะ
เจาะจงในสิ่งเฉพาะเจาะจง แต่ทั้งนี้
ไม่ได้หมายความว่า จะมีแต่ Par-
ticularity โดยไม่มี Universality
แต่การยึดกุม Universality อัน
หนึ่งในประวัติศาสตร์ (เช่นการต่อสู้
ทางชนชั้น) ไม่ได้เพียงหมายความว่า
มันจะเป็นจริงแต่แรกมากกว่า Uni-
versality อีกอันหนึ่ง แต่อาจจะได้
บ้างว่า Universality อันไหน นำ
จะให้คำอธิบาย ความจริงได้มากกว่า

ยิ่งกว่านั้น เมื่อผู้เขียนยกตัวอย่างรูปธรรมเพื่อประกอบคำอธิบายในเรื่อง หลักวิชาวิชชของตถกัหาความเชื่อถือไม่ได้ เช่น ต้นมะม่วงที่ “ไม่ยอรรอยเป็นแบบวิถีจักร” จากเม็ดมาเป็นต้นและต้นกลับไปเป็นเม็ด หากเป็นไปในลักษณะเม็ดมะม่วงขยายพันธุ์ออกไปเป็นต้นมะม่วงหลายๆต้น เพื่อแสดงว่าเป็นสิ่งที่เรียกว่าเป็น “พัฒนาการที่เป็นวิวัฒนาการ” (หน้า ๒๐๖) คำอธิบายเช่นนั้น ซึ่งแสดงความเปลี่ยนแปลงทางจำนวนแต่ด้านเดียว ไม่น่าจะใช้สิ่งที่เรียกว่า “พัฒนาการที่รดหน้าเป็นเกลียว” (หน้า ๒๐๗) ตามที่ผู้เขียนอ้างแน่นอน เพราะมันเป็นแค่ขบวนการผลิตซ้ำที่ไม่แสดงผลแห่งความเปลี่ยนแปลงของชนิด (หรือคุณภาพ) แต่อย่างใด เช่นเดียวกับตัวอย่างกรณีการเปลี่ยนแปลงฉบับปล้นแบบก้าวกระโดดจากปริมาณไปสู่คุณภาพของน้ำที่ถูกความเย็นกลายเป็นน้ำแข็ง หรือถูกความร้อนจนกลายเป็นไอ (หน้า ๒๔๔) คำกล่าวอ้างเช่นนั้นเห็นได้ชัดว่า เป็นตัวอย่างที่ไม่คำนึงถึงคุณสมบัติของน้ำ ซึ่งแม้จะเปลี่ยนแปลงเป็นน้ำแข็งหรือเป็นไอ ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะในด้านฟิสิกส์เท่านั้น แต่ส่วนประกอบทางเคมีของมันก็ยังคงเป็นก๊าซไฮโดรเจน ๒ โมเลกุล กับ ออกซิเจน ๑ โมเลกุลเท่านั้นเอง คุณภาพอะไรของน้ำที่เปลี่ยนไปหรือ การยกตัวอย่างของไข่ไก่ ที่ว่ามีสภาพที่ขัดแย้งและทำลายกันเองภายในไข่ ระหว่างพลังที่พยายามให้ไข่กลายเป็นไข่ และอีกพลังหนึ่งพยายามให้กลายเป็นลูกเจี๊ยบภายในอุณหภูมิต่าง ระดับและสภาพบาง

สภาพนั้น (หน้า ๒๒๐) ก็เป็นตัวอย่าง ที่ประหลาด ด้วยผู้อ่านอาจจะเกิดความสงสัยในใจได้ง่ายๆว่า ถ้าไข่เกิดไม่เป็นตัวแต่ก็ไม่เป็นไข่ คือเป็นแค่ไข่ขาว หรือนัยหนึ่งสภาพที่มีไข่ทั้งไข่และลูกเจี๊ยบในเวลาเดียวกัน เราจะยังคงรับคำอธิบายเกี่ยวกับพลังความขัดแย้งที่ต่อสู้กันได้หรือ เพราะหากเราจะถือเคร่งครัดเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างสิ่งตรงข้าม ประสบการณ์มักจะบอกเราเสมอว่า ในเวลาใดเวลาหนึ่ง พลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมักจะมึลลักษณะครอบงำพลังอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ (อันเป็นเครื่องกำหนด “สภาพ” แห่งการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง เช่น ระหว่างชีวิตกับความตาย คนที่ยังมีลมหายใจอยู่ก็แสดงว่า พลังด้านชีวิตมีลักษณะครอบคลุมพลังความตาย) แต่ไม่ใช่แสดงให้เห็นความล้มเหลวของพลังสองฝ่ายที่เอาชนะกันไม่ได้ (ระหว่างพลังที่พยายามให้ไข่คงดำรงสภาพไข่ไว้ กับพลังที่พยายามเปลี่ยนไข่ให้เป็นลูกเจี๊ยบ) ซึ่งผลิตผลออกมาเป็นไข่ขาว เว้นแต่เหตุผลประการเดียว นั่นคือ แนวความคิดเกี่ยวกับพลังสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันหากดำรงอยู่ในสรรพสิ่งและพยายามเอาชนะกันเพื่อกำหนดสภาพของสรรพสิ่งนั้น เป็นเรื่องที่ใช่ไม่ได้หรือเกือบจะไม่ได้ อธิบายอะไรเลยในความเป็นจริง กรณีของไข่ขาวอาจจะอธิบายได้ง่ายกว่ามาก หากกล่าวว่า ขบวนการเปลี่ยนแปลงจากไข่เป็นลูกเจี๊ยบนั้น ล้มเหลวเสียกลางคัน ซึ่งไม่เกี่ยวข้อง กับพลังแห่งความขัดแย้งและทำลายกันภายในฟองไข่ อันเป็นเรื่องที่ฟังได้เข้าใจง่าย เนื่องจากเรามีประสบการณ์ล่วงหน้าที่ทำให้เราทำนายได้อยู่แล้วว่า ไข่ไก่จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอะไร ซึ่งแตกต่างกับ

การคาดเดาปรากฏการณ์ทางสังคมอื่นๆ ที่ผู้เขียนพยายามจะให้ผู้อ่านเปรียบเทียบตาม เช่นสังคมที่เปลี่ยนจากสังคมบุพกาล ไปสู่สังคมทาส ไปสู่สังคมศักดินา ไปสู่สังคมทุนนิยม และจำเป็นต้องไปสู่สังคมนิยม (เนื่องจากสังคมแบบหลังมีพลังในการทำลายซึ่งกันและกันต่อสังคมที่เกิดขึ้นก่อน หน้า ๒๒๒) และโดยผู้เขียนกล่าวถึงสังคมโดยวางพื้นฐานอยู่บนข้อโต้แย้งเบื้องต้นแล้ว กับรายการที่จะพูดถึงในรายละเอียดต่อไป

สิ่งที่หนังสือเล่มนี้พยายามจะพูดถึงเป็นปัญหาที่กว้างขวาง และสลับซับซ้อน การพยายามทำให้เรื่องง่ายเข้า โดยละเว้นคำอธิบายบางอย่างที่จำเป็นเพื่อความกระจ่างแก่ผู้อ่าน ไม่ว่าจะเป็นตัวอย่าง หรือเตรียมตอบคำถามที่ชวนสงสัยอันเกิดจากพูดอย่างสั้นๆ เป็นเรื่องที่ไม่ได้ง่ายนัก โดยเฉพาะปัญหาที่ครอบคลุมเรื่องพัฒนาการทางความคิดซึ่งต้องระมัดระวังยิ่งขึ้น น่าเสียดายที่หนังสือเล่มนี้ทำไม่สำเร็จ

ความบกพร่องของหนังสือเล่มนี้เมื่อเทียบกับหนังสือท่านองเดียวกันที่ดีกว่า เช่น *ปรัชญาชาวบ้าน ฯลฯ* แล้ว น่าจะทำให้กลุ่มผู้แปลคลุจคิดได้บ้างว่า ถึงเวลาแล้วกระมังที่เราจะมีหนังสืออ่านเล่มอื่น ๆ ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับประวัติความคิดทางปรัชญา ประวัติความคิดทางวิทยาศาสตร์หรือกระทั่งหนังสือที่ว่าด้วยปรัชญาวิทยาศาสตร์ ซึ่งน่าจะมึนกว่าอ่านอีกจำนวนมากหรือคอยด้วยความกระหาย

อำนวยการพิมพ์ ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ว โอลิน,

ฐานะทางประวัติศาสตร์ของ ลัทธิมาร์กซ์, กลุ่มนางนวล,

พิมพ์ ๒, ๒๕๒๓ ๑๕ บาท.

ส่วนใหญ่ของหนังสือทฤษฎีการเมืองหรืองานแปลสรรนิพนธ์ของนักคิดปฏิวัติคนสำคัญมักเป็นงานเก่าที่เคียดพิมพ์ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๑-๑๕ มาแล้วแทบทั้งสิ้น งานทฤษฎีปรากฏบนแผงหนังสือ ระยะสองปีหลังจึงไม่มีอะไรใหม่มากนัก ส่วนที่มีมักเป็นงานแปลที่ถอดตามต้นฉบับสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศบ้างเป็นหลัก อาทิงานของเจตนา ประชาชน ที่มาของลัทธิแก์และสัญญลักษณ์สำคัญในการจำแนกลัทธิแก์ หรือ โรจนา อนารยะสมัย ลัทธิมาร์กซ์ต่อสู้คัดค้านลัทธิฉวยโอกาส ลัทธิแก์ เป็นต้น งานดังกล่าวมักเสนอแนวคิดที่มีลักษณะสุดขั้วทางการเมืองตามแนวทางที่ยึดถือ ทั้งบิดเบือนข้อเท็จจริงหลายอย่างตามแบบฉบับงานโฆษณาทางการเมือง ผู้อ่านจำนวนไม่น้อยเริ่มเบื่อหน่ายและต้องการสัมผัสงานการเมืองใหม่ๆ ที่ท้าทายต่อความคิด ในส่วนดังกล่าวงานแปลสรรนิพนธ์ของเลนิน สตาลิน เริ่มเป็นที่สนใจกันมากขึ้นแต่ก็ม่น้อยชิ้นที่เป็นงานใหม่ เช่นงานของพิชณุ คำไท ประวัติสังเขปพรรคบอลเชวิค เล่ม ๑-๒ หรือ พลรบ ศุภรพล สงครามจรยุทธ์ เป็นต้น งานเก่า ๆ จึงยังคงครองอำนาจบนตลาดหนังสือ และมีการตบแต่งเปลี่ยนหัวข้อใหม่ให้น่าสนใจมากขึ้น บทนิพนธ์เลนินว่าด้วยลัทธิมาร์กซ์ ที่

เปลี่ยนหัวข้อเป็น ฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ เป็นตัวอย่างหนึ่งของหนังสือทฤษฎีหลาย ๆ เล่มที่ปรากฏ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าการศึกษาลัทธิมาร์กซ์-เลนิน ในหมู่ปัญญาชนยังคงด้อยในคุณภาพ และ ขบวนการปฏิวัติไทยยังขาดทฤษฎีที่เป็นของตนเอง การประเมินบทบาทหนังสือทฤษฎีที่มามีตลอดจนการศึกษาถ้อยแถลงพัฒนาการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ในไทย และอื่น ๆ จึงเปิดทัศนคติความคิดใหม่ ๆ ในหมู่ผู้สนใจ แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวก็ยังไม่อาจได้ข้อสรุปที่แน่ชัด

ยกเว้นการจัดรูปเล่มใหม่ และตัดภาคผนวกว่าด้วยลักษณะพิเศษของประเทศจีนกับสังคมนิยมปฏิวัติออก เนื้อหาของหนังสือ ฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ ยังคงเดิมทุกอย่างนับจากประวัติของมาร์กซ์ ทฤษฎีของมาร์กซ์ องค์ประกอบสามส่วนของลัทธิมาร์กซ์ ฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิมาร์กซ์ และลัทธิแก์ บทเรียนจากการลุกขึ้นสู่นิโอมอสโคว และสุนทรพจน์เนื่องในวันกรรมกรสากล เนื้อหาทั้งหมดจัดเรียงลำดับจากจุดกำเนิดและพัฒนาการความเป็นมาแทนการเรียงลำดับ พ.ศ. ทงานนิพนธ์แต่ละชิ้นถูกเขียนขึ้น ผู้อ่านจึงเห็นภาพกว้าง ๆ ของพัฒนาการลัทธิมาร์กซ์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง แต่ไม่อาจเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ความสำคัญของงานนิพนธ์ในช่วงที่ถูกเขียนขึ้นว่าเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายอะไรและมีบทบาทมากน้อยเพียงไรต่อมวลชนหรือสังคมในช่วงนั้นๆ การเพิกเฉยมิติของเวลาอัน

เป็นจุดเกิดจึงอาจทำให้พว้าเลื่อนต่อความสำคัญของงานและฐานะที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์อันนำสู่การประเมินคุณค่าและตีความหมายที่ผิดพลาดอย่างเลียงไม่ได้

งานนิพนธ์แต่ละชิ้นเกิดขึ้นจากสถานะเงื่อนไขต่าง ๆ ระหว่างช่วงปี ค.ศ. ๑๕๐๔ ๑๕๐๖ ๑๕๐๘ ๑๕๑๓ และ ๑๕๑๔ และส่วนใหญ่ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ปราพาด้าอันถือเป็นปากกระบอกเสียงทางการเมืองที่สำคัญของพรรคบอลเชวิค แม้การนำเสนอมจะมีลักษณะกระชับ ปลูกเร้า และมีเป้าหมายที่ชัดเจนต่อการจะโน้มน้าวมวลชนเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ แต่เนื้อหามีลักษณะกว้าง บางตอนดคลุมเครือผู้อ่าน (ปัจจุบัน) ที่ขาดภูมิหลังของเหตุการณ์และประวัติศาสตร์อาจมีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจ และอาจมีปัญหาข้อสงสัยหลาย ๆ อย่าง ทั้งไม่อาจประเมินค่าหรือได้ข้อสรุปที่ชัดเจนของบทนิพนธ์แต่ละชิ้น ตัวอย่างเช่น ฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ ที่แปลมาจาก The Historical Destiny of the Doctrine of Karl Marx หัวเรื่องที่แปลไม่สอดคล้องกับเนื้อหาและผู้อ่านมองไม่เห็นบทบาทความสำคัญของลัทธิมาร์กซ์ทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเลนินแบ่งประวัติศาสตร์โลกเป็นสามระยะ คือจากการปฏิวัติ ๑๘๔๘ ถึงคอมมิวนิสต์ ๑๘๗๑ จาก ๑๘๗๑ ถึงการปฏิวัติรัสเซีย ๑๙๐๕ และจากปี ๑๙๐๕ เป็นต้นมา ในระยะประวัติศาสตร์ทั้งสามช่วง คำสอนของมาร์กซ์ได้พัฒนาจากความเป็นนามธรรมที่ซับซ้อนสู่รูปธรรมที่ชัดเจน คนงานก้าวออกมาเป็นบทบาทเด่นในฐานะชน

ชั้นและกองหน้าของการปฏิวัติ ทั้งพรรคของชนชั้นกรรมาชีพอิสระได้ถือกำเนิดขึ้น และกองหน้าของการปฏิวัติทั้งพรรคของชนชั้นกรรมาชีพอิสระได้ถือกำเนิดขึ้น การจัดตั้งและการพัฒนารูปแบบการต่อสู้กับนายทุนของชนชั้นคนงานในเมืองไซต่าง ๆ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๑๕ นำสู่การตอบโต้ในรูปแบบสังคมนิยมจอมปลอมของชนชั้นนายทุน และท้ายสุด นำสู่การปฏิวัติ ปี ๑๙๑๕ การปฏิวัติที่เกิดขึ้นได้แพร่หลายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกและสิ่งดังกล่าวมีนัยยะว่าคำสอนของมาร์กซ์ ได้หยั่งรากลึกมึนมากจน และจะก้าวรุดหน้าไปสู่ชัยชนะใหม่ ๆ ในอนาคต ข้อสรุปของเลนินต่อชัยชนะของลัทธิมาร์กซ์ดังกล่าวดูขาดความน่าเชื่อถือถึงข้อคิดหรือทัศนะที่เสนอไม่มีน้ำหนักสมเหตุผลพอเพียงเนื่องจากมองปัญหาจากความคิดการเมืองที่ดื้อดลื้อ ขณะเขียนงานนิพนธ์ชิ้นนี้เลนินเองก็ไม่ได้ใส่ใจต่อชัยชนะของการปฏิวัติที่จะมีขึ้นในอนาคต แต่ในฐานะผู้นำเลนินต้องก้าวไปข้างหน้าและไม่อาจแสดงความอ่อนแอให้ปรากฏ ช่วงเวลาขณะนั้นความขัดแย้งระหว่างบอลเชวิคและเมนเชวิคอยู่ในระดับสูง กระแสการเคลื่อนไหวปฏิวัติตกต่ำ เลนินต้องการทำลายสภาวะขงกันที่เกิดขึ้นและการปลุกเร้าทางการเมืองเสริมจิตใจและความเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติงานให้ยืนหยัดรอคอยจังหวะก้าวใหม่ของการปฏิวัติ จึงเป็นที่มาของงานนิพนธ์ หนังสือจึงให้อรรถรสและเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านที่มีภูมิหลังทางประวัติ

ศาสตร์รัสเซีย โดยเฉพาะต่อการเคลื่อนไหวปฏิวัติ แต่สำหรับผู้อ่านทั่วไปหนังสืออาจจะหนัก น่าเบื่อและไม่น่าสนใจ ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ผู้อ่านผู้สนใจ เข้าใจเรื่องราว และเห็นคุณค่าของงานนิพนธ์ดังกล่าวทั้งหมด

กลุ่มผู้จัดพิมพ์มีความเห็นว่าสิ่งที่ได้จากหนังสือคือ “แนวทางและความคิดในการเผชิญแก้ไขปัญหาอาทิบทเรียนอันเจ็บปวดสำหรับกรรมกรต่อการไร้พลังในการรวมตัว และความไม่สันทัดในการต่อสู้จาก บทเรียนจากการลุกขึ้นในมอสโคว์ และสุนทรพจน์เนื่องในวันกรรมกรสากลจะเป็นบทเรียนสำหรับกรรมกรไทยที่จะรวมตัวอย่างมีทิศทางและมีพลังในการต่อสู้” (คำนำ) ทัศนะดังกล่าวอาจมีส่วนถูกต้อง แต่ไม่อาจถือเป็นข้อสรุปที่สมบูรณ์ การต่อสู้แต่ละแห่งล้วนมีคุณสมบัติและเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกันทั้งเกิดขึ้นภายในเมืองไซอันซบซ็อน ตลอดจนเป็นผลพวงจากพลังสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้นำ องค์กรจัดตั้ง มวลชน และองค์กรประกอบอื่น ๆ ตามสภาพเวลาและกาลเทศะอันเหมาะสมในประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ บทสรุปและข้อคิดที่เพิกเฉยการสำรวจปัญหาอย่างรอบด้านรวมถึงการละเลยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ จึงอาจสร้างความผิดพลาดได้ง่ายทั้งมีส่วนทำลายการก้าวไปข้างหน้าของขบวนการต่อสู้ทั้งนี้และทั้งนี้เป็นผลจากฝ่ายนำหรือหน่วยทฤษฎีของขบวนการยึดแบบอย่างที่ไม่ประสบความสำเร็จในประเทศ

อันมาเป็นแม่แบบแนวทางหรือหลักการตายตัว

ในต้นฉบับเดิมเหตุการณ์หรือข้อความที่ขาดการเข้าใจรวมถึงข้อบุคคลและสถานที่ซึ่งไม่เป็นที่คุ้นเคยสำหรับผู้อ่าน เลนินจะใส่เชิงอรรถให้คำอธิบาย แต่ในฉบับแปล ผู้แปลตัดเชิงอรรถเกือบทั้งหมดและเลือกแปลเชิงอรรถเฉพาะบางบทความตลอดจนเพิ่มเติมเชิงอรรถที่เป็นทัศนะของผู้แปลเสริม ตัวอย่างเช่นใน บทเรียนการต่อสู้จากมอสโคว์เชิงอรรถเดิมทั้งหมดมีเก้าแห่ง ฉบับแปลมีแปดแต่เชิงอรรถห้าแห่งเป็นผู้แปล ความไม่เป็นเอกภาพของการเลือกแปลเชิงอรรถ ในข้อเขียนทั้งหมดแต่ละชิ้นและการเพิ่มเติมเชิงอรรถโดยที่ไม่ชัดเจนว่าส่วนไหนเป็นของตน ฉบับหรือของผู้แปลทำให้อ่านเกิดความไขว้เขวและเข้าใจผิดได้ง่าย เพราะทัศนะของผู้แปลในเชิงอรรถหลายตอน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทนิพนธ์ที่เลนินเขียนขึ้น เช่นผู้แปลให้นิยามการลุกฮือขึ้นสู้ ปี ๑๙๐๕ แตกต่างจากคำอธิบายในเชิงอรรถของเลนินทั้งเพิ่มเติมความเห็นเกี่ยวกับการต่อสู้สำหรับประเทศกึ่งเมืองขึ้นโดยกล่าวว่าไม่อาจเลียนแบบรัสเซียได้ หากต้องใช้การต่อสู้ในชนบท ตีดาอาวุธประชาชนในชนบทและดำเนินสงครามประชาชน เป็นต้น (ในส่วนความเห็นดังกล่าวเน้นหนักด้วยตัวพิมพ์ใหญ่) สิ่งดังกล่าวมีส่วนทำลายเนื้อหาและคุณค่าของหนังสือและโดยไม่ตั้งใจผู้แปลทำให้อ่านที่ไม่สันทัดเข้าใจผิดว่าทัศนะดังกล่าวมาจากข้อคิดของเลนิน

เนื้อหาของหนังสือกว่า ๔๐% (คาร์ล มาร์กซ์ ทฤษฎีของมาร์กซ์

และองค์ประกอบสามส่วนของลัทธิมาร์กซ์) เคยตีพิมพ์บนหนังสือเล่มเล็กมาก่อน และผู้วิจารณ์เคยเขียนวิจารณ์มาก่อนแล้ว ส่วนแปลที่เพิ่มเติมในหนังสือจึงมีไม่มากนัก ส่วนงานแปลที่ซับซ้อนเข้าใจยาก การแบ่งเนื้อหาของเรื่องทอดจากต้นฉบับ การพิสูจน์อักษรที่ผิดพลาดและอื่น ๆ ทำให้หนังสือไม่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านผู้สนใจ ทักันเคยกับหนังสือประเภทดังกล่าวมาก่อน และฉบับภาษาอังกฤษจะเข้าใจได้ง่ายกว่า แต่กระนั้นสำหรับผู้อ่านทั่วไปที่สนใจหรือต้องการรู้จักแนวคิดของเลนิน สังเขปความเป็นมาของลัทธิมาร์กซ์ และเสวยประวัติศาสตร์รัสเซียบางตอน หนังสือแม้อาจจะหนักไปบ้างก็น่าสนใจและมีสาระอยู่ไม่น้อย

สัญญาชัย สุวังบุตร
คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

สมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย
สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน
: เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์,
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๒๓. ๒๘๔ หน้า,
ราคา ๔๖ บาท.

ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่มีความแปลกอยู่ในตัวของมันเอง ด้านหนึ่งมันเป็นวิชาที่คนทั่วไปไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าใดนัก ไม่จัดอยู่ในประเภทวิชา "ยอดนิยม" เหมือนนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ บัญชี หรือรัฐศาสตร์

พอเอ่ยชื่อขึ้นมา หลายคนอาจไม่รู้ด้วยซ้ำว่า เรียนอะไร หรือเรียนไปทำไม แต่ในอีกด้านหนึ่ง วิชานี้ก็กลับเป็นวิชาที่มีการเคลื่อนไหวทางวิชาการมากที่สุดวิชาหนึ่งในระยะ ๕-๖ ปีมานี้ และถ้าจะว่าไป ความสำคัญของวิชานี้มีมากกว่าที่คนทั่วไปรู้สึกกันเสียอีก

เมื่อหลายปีก่อน ตอนที่บรรยายภาควิชาการกำลังเฟื่องฟูถึงขีดสุดนั้น ชาลวูทซ์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี เคยจับมือกันออกหนังสือชุดประวัติศาสตร์ ในโครงการหนังสือเล่มของกองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์และขายดิบขายดีจนต้องพิมพ์ซ้ำ ออกมาได้ ๒-๓ เล่มก็ต้องหยุดไปเพราะเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคมขืนเสียก่อน หลังจากนั้นแม้ว่าจะมีหนังสือความรู้ทางประวัติศาสตร์ออกมาอีกหลายเล่มแต่ทุกเล่มเป็นหนังสือที่พูดถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ มากกว่าจะเป็นการพูดถึงวิชาประวัติศาสตร์หรือตัวนักประวัติศาสตร์เอง หนังสือเรื่อง สถานะของวิชาประวัติศาสตร์

ในปัจจุบัน ที่สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์ขึ้น จากเอกสารสัมมนาของสมาคมประวัติศาสตร์นี้พอจะกล่าวได้ว่า เป็นเล่มแรกนับจากปรัชญาประวัติศาสตร์ และ ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทยเมื่อหลายปีก่อน

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยสองส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่เป็นบทความเสนอในที่ประชุมสัมมนาซึ่งจัดโดยกลุ่มผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๑ และส่วนที่เป็นบันทึกการสัมมนา ซึ่งถอดจากเครื่องบันทึกเสียงชนิดคำต่อคำ และมีความยาวประมาณ ๒ เท่าของส่วนแรก นอกนั้นเป็น รายพระนาม และนามผู้เข้าร่วมสัมมนา ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์และนักวิชาการที่มทบพทในด้านนี้อย่างพร้อมหน้าพร้อมตา, คำกล่าวเปิดประชุม และหมายกำหนดการประชุม อีกอย่างละ ๒-๓ หน้า ส่วนที่เป็นบทความ มีทั้งหมด ๑ เรื่องด้วยกันคือ "สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย" ของ สืบแสง พรหมบุญ, "ประวัติศาสตร์: ศาสตร์ของแม่มด", ของ สมเกียรติ วันทะนะ, "การศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ" ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน" ของ วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์, "นักประวัติศาสตร์และนักสังคมศาสตร์: ความขัดแย้งโดยไม่จำเป็นที่กำลังเริ่มเกิดขึ้นในวงวิชาการไทย" ของ ลิขิต ธีระเวคิน, "ปัญหาในการเรียนประวัติศาสตร์" ของ กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์ และ "ปัญหาของเด็กสอนเดิน" ของสุมาลี บำรุงสุข แม้จำนวนบทความจะดู

มาก แต่นอกจาก ๓ เรื่องแรกแล้วที่เหลือเป็นบทความที่สั้นมาก บางเรื่องยาวเพียง ๓ หน้าเท่านั้น

บทความเรื่อง “สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” ของ สืบแสง พรหมบุญ เป็นการปูพื้นอย่างกว้าง ๆ ในปัญหาความหมายของคำว่าประวัติศาสตร์, หลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์, การเขียนและการสอนประวัติศาสตร์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างวิชานี้กับวิชาอื่น ๆ ในด้านความหมายของประวัติศาสตร์ สืบแสงได้หยิบยกเอาค่านิยมของนักวิชาการฝรั่งบางคนมาอ้าง แล้วสรุปเป็น ๒ ประเด็นคือความหมายอย่างกว้าง หมายถึง “ประสบการณ์ทั้งหมดในอดีตของมนุษย์” (น. ๒๑) และความหมายอย่างแคบ หมายถึง “การเขียนข้อเท็จจริงของเหตุการณ์และประสบการณ์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์เห็นว่ามีความสำคัญมาใหม่ โดยอาศัยการค้นคว้า การวิเคราะห์ และการตีความหลักฐานที่ปรากฏอยู่” (น. ๒๒) ซึ่งเป็นความหมายของประวัติศาสตร์ที่ศึกษาและสอนกันในทุกวันนี้ (ดูเปรียบเทียบกับนิยามของ อี. เอช. การ์ร, “ประวัติศาสตร์คืออะไร”, *วารสารธรรมศาสตร์*, ๔ : ๓, กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๑๘)

หลังจากนั้น สืบแสงได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรประวัติศาสตร์ที่เริ่มจากการเน้นด้านการเมืองอย่างเดียวเป็นการศึกษาให้ครอบคลุมประสบการณ์ทุกด้านของมนุษย์ และได้ตั้งข้อสังเกตในการปรับปรุงหลักสูตรที่น่าสนใจ คือ ปัญหาระดับความแตกต่างของบุคคล ซึ่งสืบแสงตั้ง

ปัญหาว่าควรจัดหลักสูตรเป็นสองระดับหรือไม่ (น. ๒๘) สืบแสงได้แบ่งกลุ่มนักประวัติศาสตร์ในฐานะผู้เขียนประวัติศาสตร์ออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรก มีรังเกียจเป็นต้นเน้นการเขียน “ตามความเป็นจริง” กลุ่มที่สอง มีมาร์กซ์, คองท, มิลล์เน้นการตั้งทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ของประวัติศาสตร์ และกลุ่มที่สาม เน้นการ “สร้าง” ประวัติศาสตร์ขึ้นจากหลักฐานที่มีอยู่และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เท่านั้น สืบแสงจะสนับสนุนแนวคิดของกลุ่มที่สามนี้ (เปรียบเทียบกับค่านิยม) อย่างไรก็ตาม เขากล่าวว่า “แต่จะเป็นแบบไหนก็ตาม นักประวัติศาสตร์จะต้องเป็นตัวของตัวเองตลอดเวลาความสำเร็จของนักประวัติศาสตร์มิได้ขึ้นอยู่กับ “แนวความคิด” ในการเขียน (?) แต่อยู่ที่ “ความมีเหตุมีผล” และ “ความกล้า” กล้าก็คือนักประวัติศาสตร์จะต้องตระหนักความจริงว่า “ไม่มีใครเขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้โดยสมบูรณ์ อย่างมากก็เขียนได้เพียงส่วนหนึ่งหรือบางส่วนเท่านั้น และเมื่อลงมือเขียนก็ต้อง “กล้า” ที่จะแสดงความเห็นและเสนอผลงานของตนเอง” (น. ๓๑)

ต่อจากนั้น สืบแสงได้เสนอประเด็นให้แก่ักประวัติศาสตร์ในฐานะผู้สอนประวัติศาสตร์ และเสนอจุดมุ่งหมายตลอดจนวิธีการสอน โดยแยกเป็นข้อย่อยมากมายหลายข้อ ท้ายที่สุด ได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับศาสตร์สาขาอื่น โดยกล่าวว่าต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ประวัติศาสตร์เป็น “แบบแผนความคิด”

แบบหนึ่ง ซึ่งสามารถใช้ในการศึกษาศาสตร์อื่น ๆ ได้

ในทัศนะของผู้วิจารณ์ บทความของสืบแสงเรื่องนกรอบคลุมประเด็นกว้างมาก และอาจกล่าวได้ว่าแต่ละประเด็นสามารถนำมาเขียนเป็นบทความที่มีขนาดความยาวเท่ากับบทความนี้ได้ ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่บทความนี้จะทำหน้าที่ได้อย่างมากก็เพียงเป็นเค้าโครง (Outline) ของประเด็นเหล่านั้นเท่านั้น ด้านหนึ่งจึงทำให้หน้าที่ของบทความคลุลดน้อยลงไปกว่าที่ควรจะเป็น

บทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ : ศาสตร์ของแม่มด” ของสมเกียรติ วันทะนะ เป็นบทความปริทัศน์ว่าด้วยหนังสือของกอร์ดอน คอร์เนล สมิท กับไอเวล ลอยด์ เรื่อง *เดอะเลเธอเวล ออฟ ฮิสทรี* ในหนังสือเล่มนั้น สมิทกับลอยด์ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๔ บทคือ บทที่ ๑ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์, บทที่ ๒ วิธีการของนักประวัติศาสตร์อาชีพ, บทที่ ๓ วิธีการร่วมสมัย และบทที่ ๔ ประวัติศาสตร์กับการศึกษา

สมิทกับลอยด์ เริ่มต้นด้วยการทบทวนความเป็นมาของการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นว่าตั้งแต่ยุคกรีก ยุคกลาง มาจนถึงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ประวัติศาสตร์ถูกลดเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำความเข้าใจปัจจุบัน จุดประสงค์ในการเขียนประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพื่อเล่าเรื่องในอดีต หากเพื่อรับใช้ปัจจุบัน จนกระทั่งมาถึงสมัยของเหตุผลนิยม นักประวัติศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลของรังเก ได้เปลี่ยนแนวของประวัติศาสตร์ไปเป็นการเขียนเพื่อเข้าใจ

อดีตเพียงอย่างเดียว และพยายามตัดขาดอดีตออกจากปัจจุบัน จากนั้นก็ทำให้เกิดเป็นนักประวัติศาสตร์อาชีพ “ผู้ที่ศนเพื่อรวบรวมหลักฐานข้อเท็จจริง (facts) และยึดเอกสาร (documents) เป็นหลัก” (น. ๕๒)

สมิทและลอยด์เห็นว่า ความคิดของพวกนักประวัติศาสตร์อาชีพที่พยายามเขียนประวัติศาสตร์อย่างทันสมัย “เกิดขึ้นจริงๆ” โดยละทิ้งปัจจุบันพยายามวางตัว “เป็นกลาง” ต่อดีดซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อประวัติศาสตร์นั้น ทำให้เกิดการเน้นเฉพาะด้านมากเกินไป (over specialization) โดยไม่คำนึงว่ารายละเอียดเฉพาะด้านที่ตนกำลังศึกษานั้น เป็นที่ต้องการของสังคมหรือไม่ สมิทและลอยด์ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดเช่นนั้น เพราะในความเป็นจริง เป็นไปไม่ได้ “ประวัติศาสตร์จะถูกเขียนขึ้นมาได้ดีโดยภาษาที่ผ่านมือผ่านหวนักประวัติศาสตร์มาแล้วเท่านั้น ประวัติศาสตร์ไม่ใช่อดีตและมีใช้ส่วนที่หลงเหลือมาของอดีต แต่ประวัติศาสตร์คือการสร้างอดีตขึ้นมาใหม่จากประจักษ์พยานบางส่วนของอดีตที่ยังหลงเหลืออยู่ ประวัติศาสตร์ในแง่ของความสัมพันธ์อยู่แล้วในบางประการกับสภาพแวดล้อมปัจจุบันของนักประวัติศาสตร์ผู้เขียนมันขึ้นมา” (น. ๕๖) นอกจากนี้ การเขียนประวัติศาสตร์เพื่อประวัติศาสตร์ก็ไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมส่วนรวม

สมิทและลอยด์เสนอให้ใช้ “วิธีการร่วมสมัย” ในการศึกษาประวัติศาสตร์ วิธีนี้ไม่ได้ถือว่าการเขียน “สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ” เป็นจุดหมาย

ปลายทางของประวัติศาสตร์ แต่นักประวัติศาสตร์ต้องพยายามเสริมสร้างความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยการอธิบายของเขาเอง วิธีการดังกล่าวปฏิเสธการเน้นเฉพาะด้านอย่างไม่มีลุ่มตาของนักประวัติศาสตร์อาชีพในด้านวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ สมิทและลอยด์มีความเห็นว่า ควรเน้นผู้เรียนเป็นหลัก (The Pupil-Orientated Approach) แทนที่จะเน้นข้อวิชาเป็นหลัก (The Formation-Orientated Approach) พุดง่าย ๆ คือ เน้นให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และพัฒนาวิถึคิด แทนที่จะเน้นข้อมูลรายละเอียดซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่มีส่วนร่วมและตกเป็นผู้ฟังอย่างเดียว ในตอนท้ายสมิทและลอยด์ยังได้เสนอวิธีการที่เป็นรูปธรรมอีกหลายข้อ ซึ่งน่าสนใจมาก

ผู้วิจารณ์เห็นว่า แนวคิดของ กอร์ดอน คอร์เนล สมิท และโอเวลลอยด์ ที่สมเกียรติ วันทะนะนัมา เสนอน ได้สะท้อนปัญหาที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง ในวงการประวัติศาสตร์ ออกมาอย่างน่าสนใจยิ่ง วิธีการนำเสนอปัญหา ข้อโต้แย้ง และข้อสรุป มีความหนักแน่นในตัวเอง โดยเฉพาะตอนที่โต้แย้งแนวคิดของนักประวัติศาสตร์อาชีพนั้น ทำได้ตรงจุดและแหลมคมมากที่สุดทีเดียว (ถ้ามีการนำมาเขียนให้เข้ากับสภาพรูปธรรมของบ้านเราจะดีไม่น้อย) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์อยากตั้งข้อสังเกตว่า สมิทและลอยด์ ยังไม่ได้พูดถึงปัญหาที่มักจะ ตามมา เสมอ เมื่อเราปฏิเสธแนวคิดของนักประวัติศาสตร์อาชีพที่ว่า ต้องเขียนประวัติ

ศาสตร์อย่างที่เกิดขึ้นจริง และเสนอให้ “สร้างประวัติศาสตร์” ขึ้นใหม่ (Reconstruction) โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่และเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ “โดยมีสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ของปัจจุบันขึ้นนำ” ปัญหาหนักคือ จะสร้างประวัติศาสตร์ที่ *อย่างไร* คำตอบของสมิทและลอยด์ที่ให้สร้างประวัติศาสตร์เพื่อปัจจุบันและเพื่อสนองความต้องการของสังคมนั้น ยิ่งกว้างมาก สภาพเช่นนี้คล้ายกับเมื่อ อ.เอช.คาร์รี พุดว่าประวัติศาสตร์คือการตอบโต้ระหว่างข้อมูลในอดีตกับนักประวัติศาสตร์และการเขียนประวัติศาสตร์ก็เหมือนกับการเลือกหยิบชิ้นผ้าในถุงมาปะติดปะต่อกัน แต่คาร์รีไม่ได้เสนอไว้ว่าจะปะติดปะต่อชิ้นผ้าอย่างไรนั่นเอง (ดูเปรียบเทียบกับ ชาลวีย์ เกษตรศิริ, “ประวัติศาสตร์วิห” ซึ่งนำเอาความคิดของคาร์รีมาขยายความ)

บทความที่สามของฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ” แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ การใช้ทฤษฎี, วิธีการวิจัย และการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในประเทศไทย ฉัตรทิพย์กล่าวว่า การใช้ทฤษฎี เป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ซึ่งทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ จากนั้นเขาได้แบ่งทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจออกเป็น ๔ ส่วนคือ ทฤษฎีราคาว่าด้วยต้นทุนขัปลาย, ทฤษฎีความเจริญเติบโต, ทฤษฎีมาร์กซิสต์ และ ทฤษฎีมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาเศรษฐกิจ ของคาร์ล โปลันซ์

และแมกซ์ เวเบอร์ ฉัตรทิพย์มีแนว
โน้มที่จะเห็นด้วยกับทฤษฎีสถาบัน
มาร์กซิสต์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม
เขากล่าวว่า “ในเรื่องเศรษฐกิจแห่ง
เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมแล้ว
ทฤษฎีมาร์กซิสต์ไม่อาจให้รายละเอียด
ได้” ดังนั้น “จะต้องฟังทฤษฎี
มานุษยวิทยาและสังคมวิทยาเศรษฐกิจ
หรืออาจใช้ทฤษฎีมานุษยวิทยาและ
สังคมวิทยาเศรษฐกิจผสมกับทฤษฎี
มาร์กซิสต์ในเรื่องที่เหมาะสม” (น.
๗๖)

ในส่วนที่สอง ว่าด้วยวิธีการวิจัย
ฉัตรทิพย์พูดถึงวิธีการทางเศรษฐ
ศาสตร์อย่างย่อ ๆ ซึ่งค่อนข้างยาก
และเกินขอบเขตของนักประวัติศาสตร์
ทั่วไป ในส่วนสุดท้าย พูดถึงการ
ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในประ
เทศไทยที่ผ่านมา โดยฉัตรทิพย์อ้าง
งานของพรเพ็ญ อันตระกูลกล่าวว่า
การศึกษาเรื่องนี้มีสองลักษณะ คือ
ใช้ทฤษฎีกับไม่ใช้ทฤษฎี ในส่วนที่
ใช้ทฤษฎี ฉัตรทิพย์แบ่งเป็นสองพวก
คือสำนักทฤษฎีความเจริญเติบโต มี
งานของเจ.ซี. อินแกรม, อัมมาร์
สยามวาลา และไพฑูริย์ แสงสว่าง
กับสำนักมาร์กซิสต์ หรือกึ่งมาร์กซิสต์
มีงานของปีเตอร์ เบล, ชัยอนันต์
สมทวนิช, พรเพ็ญ อันตระกูล,
กิตติ ตันไทย, เตชะ ฉายะพงศ์,
ชวลิต วายุกัณฑ์ และ ญาดา
ประภาพันธ์ (น่าจะรวมทั้งงานของ
ฉัตรทิพย์ นาดสุภาด้วย)

สรุปแล้ว บทความของฉัตรทิพย์
ให้ความสำคัญอย่างมากกับการใช้
ทฤษฎีมามองประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ขอน้อมมองจาก

จุดยืนของนักเศรษฐศาสตร์ อาจเป็น
ที่เข้าใจได้ไม่ยาก แต่ถ้ามองจากจุด
ยืนของนักประวัติศาสตร์ทั่ว ๆ ไปคง
มีปัญหาอยู่บ้าง เพราะนักประวัติ
ศาสตร์ส่วนมากไม่ค่อยจะมีกรอบทาง
ทฤษฎีที่แน่นอน (ยกเว้นพวกมาร์ก
ซิสต์) และการไปกำหนด “กรอบ”
ทางทฤษฎีให้แก่ักประวัติศาสตร์ก็
อาจไม่เป็นที่ยอมรับเท่าใดนัก เรื่องนี้
จึงยังเป็น ปัญหาที่ต้องถกเถียง หาข้อ
สรุปกันอีกมาก ซึ่งจะเกี่ยวพันไปถึง
ปัญหาความเป็นกลาง ปัญหาอคติ
 ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ฉัตรทิพย์เองดู
จะค่อนข้างสงวนท่าทีพอสมควร คือ
เขาไม่เห็นว่า ต้องใช้ทฤษฎีในงาน
ทางประวัติศาสตร์ทั่ว ๆ ไป แต่เน้น
เฉพาะด้านเศรษฐกิจ

บทความที่เหลืออีก ๔ บทความ เป็น
การเสนอประเด็นสั้น ๆ เกี่ยวกับประ
วัติศาสตร์ วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์
กล่าวว่า ในระยะ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา
มีการเคลื่อนไหวอย่างมากในวงวิชา
ประวัติศาสตร์ อันเป็นผลมาจาก
สภาพแวดล้อมทางสังคมหลังกรณี
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และเป็นผลจาก
การที่นักวิชาการประวัติศาสตร์และ
นักวิชาการสาขาอื่น ได้ช่วยเหลือซึ่ง
กันและกัน อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหว
เช่นนี้นั้นยังจำกัดอยู่ในวงแคบเท่า
นั้น การเรียนการสอนประวัติศาสตร์
ในบ้านเราเคยเป็นมาอย่างไรก็ยังคง
เป็นอยู่อย่างนั้น ระบบที่เน้นการท่อง
จำเพียงอย่างเดียวได้ทำลายคุณค่า
ของวิชาประวัติศาสตร์ และทำให้
วิชานี้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตรง
ตามที่ควรจะเป็น ซึ่งถึงเวลาที่ทุก
ฝ่ายควรหันมาให้ความสนใจกันอย่าง

จริงจัง ส่วนกรรมกรย์ สุวรรณานนท์
กับสมชาติ บำรุงสุข เสนอปัญหาที่ไม่
ต่างออกไปเท่าใด คนแรกเป็นการ
สรุปความคิดเห็นของนักศึกษาประ
วัติศาสตร์ทั้งระดับปริญญาตรีและโท
แต่เป็นการสรุปที่สั้นมาก ทำให้ขาด
น้ำหนัก ไม่น่าสนใจเท่าที่ควร ส่วน
คนหลัง เสนอปัญหาคล้ายกับบท
ความของวิไลลักษณ์ แต่ขยายความ
ให้ยาวยิ่งขึ้น น่าเสียดายที่ไม่ได้แบ่ง
หัวข้อให้ชัดเจน ทำให้ดูไม่ค่อยเป็น
ระบบ และมีตอนที่ได้โต้แย้งได้ง่าย
เช่น การแบ่งกลุ่มนักศึกษาประ
วัติศาสตร์ออกเป็นพวกที่ศึกษาเพื่อ
รู้ประวัติศาสตร์เอง กับพวกที่ศึกษา
“อย่างมีอุดมการณ์” (น. ๑๐๐-๑๐๑)
ผู้วิจารณ์เห็นว่าเป็นการแบ่งหยามเกิน
ไป

ส่วนบทความของลิขิต ธีระเวกีน
เรื่อง “นักประวัติศาสตร์และนัก
สังคมศาสตร์ : ความขัดแย้งโดยไม
จำเป็นที่กำลังเริ่มเกิดขึ้นในวงวิชาการ
ไทย” นั้น ยาวเพียง ๒ หน้าครึ่ง
เตือนให้นักประวัติศาสตร์ระวังแนว
โน้มที่ไม่พอใจนักวิชาการสาขาอื่น
เช่นรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เข้ามา
“ข่มขาม” ในอาณาจักรของนักประ
วัติศาสตร์ โดยคิดไปว่าพวกนี้มา
บิดเบือนหรือตีความประวัติศาสตร์
ผิด ๆ ถูก ๆ ลิขิตเห็นว่านักประ
วัติศาสตร์และนักวิชาการสาขาอื่นควร
ร่วมมือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ส่วนที่สองของหนังสือ “สถานะ
ของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน”
เป็นบันทึกการสัมมนาในหัวข้อเดียว
กันโดยถอดเทปชนิด คำต่อคำ เมื่อตี
พิมพ์แล้ว ยาวเป็นสองเท่าของส่วน

บทความ ปัญหาของผู้วิจารณ์คือ โดยทั่วไปในการสัมมนาที่คนเข้าร่วมมากและหัวข้อกว้างแบบนี้ การอภิปรายมัก *ไม่เป็นระบบ* เพราะต่างคนต่างก็แสดงความคิดเห็นของตัวเอง แยกแขนงแยกย่อยออกไปมากมาย และโดยมากมักไม่มีข้อสรุปที่แน่นอน ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของการสัมมนา สำหรับผู้ที่เข้าร่วมโดยตรง คงไม่มีปัญหาอะไร เพราะได้รับรู้และมีส่วนร่วมในบรรยากาศของการถกเถียงนั้น แต่สำหรับคนที่ไม่ได้เข้าร่วมเอง การมานั่งอ่านบันทึกที่ถอดออกมาแบบคำต่อคำเช่นนั้น *ง่ายที่จะทำให้สับสนและสร้างความเบื่อหน่ายไม่น้อย* ต้องใช้ความพยายามมากกว่าการอ่านบทความธรรมดา *มาก* และเท่าที่ผู้วิจารณ์สังเกตเห็น หนังสือประเภทบันทึกการสัมมนาคำต่อคำนี้ ผู้อ่านไม่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้มากนัก นอกจากเป็นเพียงการ “จุดประเด็น” ให้คิดและได้รับรู้ว่า นักวิชาการแต่ละคนมีทัศนะเช่นไรต่อปัญหาต่าง ๆ เท่านั้น

ที่พูดมานี้ ไม่ได้ต้องการจะคัดค้านการตีพิมพ์หนังสือประเภทนี้ (เพราะมันมีประโยชน์ในตัวของมันเองอยู่เหมือนกัน) แต่ต้องการจะชี้ว่าถ้าส่วนที่เป็นบันทึกการสัมมนา มีความยาวขนาดกลายเป็น *ส่วนใหญ่* ของหนังสือแบบนี้ ผู้อ่านย่อมเกิดปัญหาขึ้นได้ ความน่าสนใจและน้ำหนักของเนื้อหาหนังสือจะลดน้อยลงไปด้วย

ถ้าจะลองสรุปเนื้อหาของถกเถียงทั้งหมด ก็คงจะได้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ สองประเด็นคือ ประเด็นแรกผู้เข้าร่วมสัมมนาส่วนมากมีความ

เห็นหรือยอมรับร่วมกันในความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์” ทั่วไปว่าประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องในอดีตเฉยๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องในอดีตที่นักประวัติศาสตร์นำมาวิเคราะห์นำมาศึกษา ประเด็นที่สอง ปัญหาที่ตามมาก็คือ นักประวัติศาสตร์จะศึกษาหรือ “จัดการ” กับประวัติศาสตร์นอย่างไร ซึ่งผู้เข้าร่วมสัมมนามีความเห็นต่างกันเป็นสองพวก พวกแรกมีสุจิตรา วุฒิสถียร, สืบแสง พรหมบุญ และวสิษฐ เดชกุญชร เห็นว่านักประวัติศาสตร์ควรพยายามเข้าถึงประวัติศาสตร์อย่างปราศจาก “อคติ” (พยายามเป็นกลาง) ให้มากที่สุด และควรระมัดระวังการเอาประวัติศาสตร์มาเป็น “เครื่องมือ” รับใช้ปัจจุบัน (น. ๒๐๔, ๒๐๕-๒๑๐, ๒๑๕-๒๑๖) พวกหลังมีสมเกียรติ วันทะนะ, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และชโยนนต์ สมุทวนิช มีความเห็นว่าประวัติศาสตร์ควรมีระเบียบกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีที่แน่นอนได้ โดยไม่ต้องว่าเป็นอคติ (น. ๒๑๘-๒๒๔, ๒๒๖-๒๒๘ ขอให้สังเกตว่า พวกหลังล้วนแต่ไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์โดยตรง)

ที่จริงประเด็นที่อภิปรายกันยังมีอีกหลายข้อ แต่แยกย่อยกระจัดกระจายมาก ผู้อ่านต้องใช้ความพยายามในการจับประเด็นพอสมควร เพราะแม้แต่ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางคนยังพูดเองว่า “...ผมฟังตั้งแต่นั้นมา ตั้งแต่เช้าจนถึงบ่าย ก็ค่อนข้างจะสับสน...” (น. ๒๒๔) และแม้ว่าผู้ร่วมสัมมนาจะพยายามพูดอย่างไม่เป็นวิชาการเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็น “พอมด-แม่มด” รับก็ตาม แต่ภาษาที่ใช้หลายตอนก็เข้าใจยากสำหรับผู้ไม่มีพินความ

รู้มาก่อน ซึ่งก็เป็นธรรมดา เพราะผู้พูด พูดให้นักวิชาการที่เข้าร่วมสัมมนาฟัง ไม่ได้ตั้งใจอภิปรายให้คนทั่วไปฟัง

โดยสรุป หนังสือเรื่อง “สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน” นี้ เป็นการรวบรวมเอกสารของการสัมมนาที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง เหมาะสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจประวัติศาสตร์จะหามาอ่าน เพื่อจะได้ติดตามความเคลื่อนไหวในวงวิชาการด้านนี้ได้ทัน แต่คงไม่ถึงกับเป็นหนังสือที่เสนอข้อมูลหรือข้อคิดทางประวัติศาสตร์อย่างเข้มข้นแหลมคมเท่าใดนัก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับหนังสือประเภทเดียวกันที่เคยออกมาก่อนหน้านี้ เช่น *ปรัชญาประวัติศาสตร์* หรือ *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย* อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า การพิมพ์เอกสารสัมมนาเหล่านี้ออกมา อย่างน้อยที่สุดก็มีประโยชน์ในด้านที่เป็นเครื่องหมายบอกระยะทาง (Milestone) ของการพัฒนาในแวดวงประวัติศาสตร์ที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การก่อตั้งเป็น “สมาคม” ในเวลาต่อมา

ข้อที่น่าตำหนิมากที่สุดของหนังสือเล่มนี้ (ในทัศนะของผู้วิจารณ์) ก็คือเรื่องราคาซึ่งแพงมากเกินไป แม้จะเป็นที่ทราบกันดีว่า ราคากระดาษปัจจุบันสูงมาก (สงสัยทำไมรัฐบาลไม่เคยจัดการปัญหาหนังสือเสีย) แต่ก็ไม่น่าจะแพงขนาดนี้ เมื่อเทียบกับหนังสือขนาดเดียวกันที่พิมพ์ออกมาในระยะนี้ มีหน้าชาหนังสือเล่มนี้ยังพิมพ์ปกด้วยกระดาษที่บางกว่าปกติดอกด้วย ดังนั้นเมื่อดูจากเนื้อหาและเมื่อ

เทียบกับหนังสือเล่มอื่นๆ ทวางแผง
ในเวลาเดียวกันแล้ว ถึงแม้จะเป็นผู้
สนใจประวัติศาสตร์ ก็คงต้องคิด
หนักพอสมควรก่อนจะควักกระเป๋าซื้อ

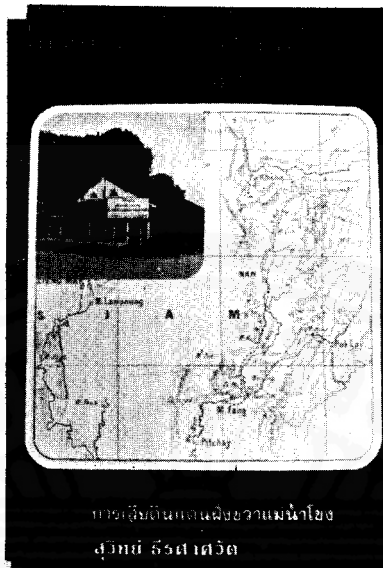
สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุวิทย์ วีระศาสตร์,
ความสัมพันธ์ ไทย-ฝรั่งเศส
ร.ศ. ๑๑๒-๑๒๖ การเสีย
ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง,

กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์,
๒๕๒๓, ๖๑๘ หน้า,

ราคา ๔๕ บาท

ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ.
๑๑๒-๑๒๖ เป็นผลงานปริญญาพนธ์
ระดับปริญญาโท ที่โครงการจัดพิมพ์
ตำราประวัติศาสตร์ของภาควิชาประ
วัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร ได้ตีพิมพ์ขึ้น
เพื่อเผยแพร่สู่ตลาดวิชาการในวง
กว้าง เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็น
ความพยายามของผู้เขียนที่จะพรรณนา
ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรัง
เศสในช่วงเวลา ๑๔ ปี นับตั้งแต่
ร.ศ. ๑๑๒ (ค.ศ. ๑๘๕๓) จนถึง ร.ศ.
๑๒๖ (ค.ศ. ๑๘๐๓) ซึ่งความสัมพันธ์
ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวล้วนเป็นปัญหา
ที่มีมูลเหตุมาจากสนธิสัญญา ๓ ตลา
คม ๑๘๕๓ อันเป็นสนธิสัญญายุติ
วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ เกือบทศน
กล่าวได้ว่า เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้
ก็คือ ภาคสองของหนังสือ *วิกฤตการณ์
สยาม ร.ศ. ๑๑๒* ของ จิราภรณ์
สถาปนาวรรณนะ ซึ่งเป็นงานประ
เภทปริญญาพนธ์เช่นเดียวกัน

ภาพบริเวณดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง
สุวิทย์ วีระศาสตร์

จากความยาว ๖๑๘ หน้าของหนังสือ
เล่มนี้ แบ่งเป็นส่วนเนื้อเรื่องจริงๆ
๔๖๒ หน้า ที่เหลือเป็นภาคผนวกเสีย
๑๐๐ กว่าหน้า และแผนที่ตลอดจน
บรรณานุกรม ในส่วนของเนื้อเรื่อง
แบ่งเป็น ๖ บทบทแรกเสนาอกุมิหลัง
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรังเศส
ในสามทศวรรษก่อนค.ศ. ๑๘๕๓ จน
ถึงสนธิสัญญา ๓ ตุลาคม ๑๘๕๓ บท
นี้ก็คือบทสรุปเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒
นั่นเอง และถือเป็นบทนำของหนังสือ
เล่มนี้เพื่อปูพื้นไปสู่บทต่อๆ ไป
สำหรับบท ๒, ๓, ๔, และ ๕ คือ
ส่วนสำคัญของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียน
ได้เสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระ
หว่างไทยกับฝรังเศสหลังค.ศ. ๑๘๕๓
เป็นต้นมาจนถึงค.ศ. ๑๘๐๓ ซึ่งความ
สัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวล้วนเป็น
ผลโยงโยมาจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒
กล่าวคือ ผลที่ติดตามมาในประการ
แรกคือ เรื่องการพิจารณาคดีพระยอด
เมืองขวาง หรือกรณีกรอศกแรง ซึ่ง
เป็นเหตุการณ์ที่เกิดในระหว่างการปะ
ทะระหว่างไทยกับฝรังเศสในลุ่มแม่
น้ำโขง ในขณะที่ฝรังเศสกำลังโจมตี

สตรีงตรงของไทย ฝรังเศสถือว่า
คดีนี้เป็นการก่ออาชญากรรมมิใช่เป็น
เรื่องการสงครามที่ไม่ประกาศ (หน้า
๑๐๓) ฉะนั้นคดีนี้ต้องมีภาระ
ความกัน ผลของคดีนี้ท้ายที่สุดทำให้
ฝรังเศสได้สิทธิทางการศาลไปจาก
ไทยอย่างที่ไม่เคยได้มาก่อน ในแง่นี้
อำนาจในการกำกับกรลงโทษ และ
มีอำนาจพิพากษาคนในบังคับไทย
(หน้า ๑๐๕) ประการที่สอง คือ บัญ
หาความพยายามของฝรังเศสในการ
เข้ายึดครองหลวงพระบางฝั่งขวาโดย
อาศัยช่องโหว่จากสนธิสัญญาปี ๑๘๕๓
จากผลดังกล่าวนี้ ทำให้นับตั้งแต่ปี
ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๐๓ จึงเป็นช่วงระยะ
เวลาของการเจรจากันระหว่างไทยกับ
ฝรังเศส ปัญหาที่ถกกันมาเจรจากัน
สำคัญก็คือ เรื่องคนในบังคับ เรื่องฝั่ง
ขวาแม่น้ำโขง เรื่องการถอนทหาร
ออกจากจันทบุรี และตราด ตลอด
การเจรจาไทยต้องยอมเสียผลประโยชน์
ในรูปดินแดนให้กับฝรังเศส
ตลอดเวลา จนในท้ายที่สุดไทยต้อง
เสียส่วนที่เคยเป็น "หัวเมืองประเทศ
ราช" ทางด้านตะวันออกให้กับฝรัง
เศสทั้งหมด

นอกจากนั้นแล้ว วิกฤตการณ์
ร.ศ. ๑๑๒ ยังส่งผลสะท้อนในเรื่อง
วิธีการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
ของไทยนับจากนั้นมา จากวิกฤตการณ์
นี้ทำให้ไทยกลัวฝรังเศสมาก และ
พยายามหันไปดึงอังกฤษเข้ามาถ่วง
ดุลย์อำนาจ จึงทำให้มีการลงนามใน
สนธิสัญญาระหว่างอังกฤษ-ฝรังเศส
ในเดือนมกราคม ๑๘๕๖ เพื่อประกัน
เอกราชของไทย แต่เมื่อจากสนธิ
สัญญานี้ปรากฏว่าฝรังเศสยังคงได้ผล
ประโยชน์จากไทยอยู่ ทำให้ไทยยัง
ผูกมัดตนเองกับอังกฤษมากขึ้น โดย

การยอมลงนามในสนธิสัญญาลับกับ
อังกฤษใน ค.ศ. ๑๘๕๑ เพื่อให้อังกฤษ
เป็นผู้คุ้มครองให้พ้นจากการคุกคาม
ของประเทศอื่น ๆ ซึ่งจากประวัติ
ศาสตร์ก็ให้คำตอบว่าอังกฤษมิได้
ปฏิบัติตามสนธิสัญญา แต่กลับใช้
เป็นเครื่องมือในการบีบบังคับให้ไทย
ต้องยอมเสียดินแดนในหัวเมืองมลายู
ในปี ค.ศ. ๑๘๖๕

บทสุดท้ายเป็นบทสรุป ผู้เขียน
ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทย
กับฝรั่งเศสในช่วงเวลา ๑๕ ปี หลัง
เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ไปนั้นมี
ความขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่
มีบิดพลิ้วความขัดแย้งรุนแรงเท่า ร.ศ.
๑๑๒ สำหรับในการเจรจาเพื่อระงับ
ความขัดแย้งนั้น ถ้าหากฝรั่งเศสไม่
พอใจ ในผลประโยชน์ที่ไทยเสนอให้
การเจรจาก็ไม่สำเร็จ ดังปรากฏใน
ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๖๓ แต่ถ่าฝรั่งเศสพอ
ใจในผลประโยชน์ที่จะได้รับการเจรจาก็สำเร็จ
ดังปรากฏในช่วง ๔ ปีหลัง
ในระหว่าง ค.ศ. ๑๘๖๔-๑๘๖๓ (หน้า
๔๖๕-๔๖๖)

นับได้ว่า หนังสือเล่มนี้ได้ให้ข้อ
มูลเกี่ยวกับการคุกคามไทยของฝรั่งเศส
ด้วยลู่ทางต่าง ๆ นานาจนนำไปสู่
การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงของ
ไทยให้กับฝรั่งเศสอย่างละเอียด ชะ
เอียดกันนั้น ทำให้ทราบถึงวิธีการ
ดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย
ในขณะนั้น วิธีการเจรจาทางการทูต
สมรรถภาพทางการทหารของไทย
ตลอดจนบทบาทที่ปรึกษาชาวต่างประ
เทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในการเจรจา
ทำสนธิสัญญาระหว่างไทย - ฝรั่งเศส
เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาได้อ่าน

หนังสือเล่มนี้แล้ว ก็มีข้อสังเกตบาง
ประการที่ใคร่เสนอไว้

๑. เกี่ยวกับการใช้หลักฐาน หลัก
ฐานที่ผู้เขียนนำมาใช้ส่วนใหญ่เป็น
เอกสารชั้นต้นของทางราชการ จาก
แหล่งต่าง ๆ เช่น กองจดหมายเหตุ
แห่งชาติ กองบรรณสาร กระทรวง
การต่างประเทศ และ สถาบันไทย
คดีศึกษา เป็นต้น นอกจากนั้นก็เป็น
บรรดางานวิจัยที่มีการค้นคว้าโดยนัก
วิชาการอื่น ๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่าง
ประเทศ เท่าที่ผู้เขียนใช้งานประเภท
นี้อาจอยู่เสมอก็ดูจะเป็นงานของ เพ็ญ
ศรี ดึก การฟื้นฟูทางพระราชไมตรี
และสัมพันธ์ภาพทางการทูตระหว่าง
ไทยและฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.
๒๓๕๕ - ๒๔๑๐) และงานของ จิรา
ภรณ์ สถาปนาวรรณนะ วิกฤตการณ์
สยาม ร.ศ. ๑๑๒ ในแง่เกี่ยวกับการ
ใช้หลักฐานนี้ มองอย่างผิวเผินดู
เหมือนจะมีคุณค่าเพียงพอแล้ว แต่
ถ้าหากพิจารณาถี่กลงไป จะพบว่าใน
การค้นหากภาพประวัติศาสตร์ความ
สัมพันธ์ระหว่างไทย-ฝรั่งเศสในช่วง
เวลาดังกล่าวให้ชัดเจนนั้น นอกจาก
ข้อมูลที่มาจากที่คณะของฝ่ายราชการ
แล้ว น่าจะมีจากที่คณะของฝ่ายประ
ชาชนบ้าง โดยสืบหาว่าประชาชน
(โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษา) มีความรู้
ลึกอย่างไรต่อพฤติกรรมของฝรั่งเศส
ที่ปฏิบัติต่อไทย และที่คณะของพวก
เขามิผลต่อการตัดสินใจของผู้นำไทย
หรือไม่ ซึ่งอาจจะมีหลักฐานในเรื่อง
นี้ ถ้าหากค้นดูบทความต่าง ๆ ที่ตี
พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น โดยเฉพาะ
เฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เด่นกึ่งจะเป็น

ของ เทียนวรรณ ซึ่งเขาเป็นบุคคล
หนึ่งที่ได้ชื่อว่า เป็นนักชาตินิยมที่มี
ความรักชาติอย่างจริงจัง ถ้าหากหลัก
ฐานจากฝ่ายนี้ได้ถูกนำมาพิจารณาบ้าง
ก็อาจจะทำให้งานชิ้นนี้ทรงคุณค่าขึ้น
อีก

๒. เกี่ยวกับแนวการเขียน

๒.๑ ขาดการวิเคราะห์ตีความ
หลักฐานอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนวิจัย
ชิ้นนี้ผู้เขียนพยายามแต่เพียงการนำ
หลักฐานที่ได้มาตีแผ่ ผู้เขียนมีหน้าที่
เพียงสรุปอีกครั้งว่า หลักฐานนั้นให้
ข้อเท็จจริงเรื่องอะไร มีรายละเอียด
อย่างไร ฉะนั้นภาพประวัติศาสตร์
ที่ผู้อ่านได้รับก็มิได้จะอะไรเกิดขึ้น และ
เกิดขึ้นอย่างไรเท่านั้น การรู้ภาพอดีต
เพียงเท่านั้นจะไม่มีประโยชน์อันใดเลย
ในการศึกษาประวัติศาสตร์ คำถามที่
สำคัญที่สุด และเป็นหัวใจของงาน
เขียนทางประวัติศาสตร์ก็คือ จะต้อง
พยายามนำหลักฐานที่หามาได้มาตี
ความ และ วิเคราะห์หาสาเหตุที่
(พอ) อธิบายได้ว่า ทำไมเหตุการณ์
นั้นจึงเกิดขึ้น ผู้ทำหน้าทันทักค่อนัก
ประวัติศาสตร์ ฉะนั้นหน้าที่สำคัญ
ของนักประวัติศาสตร์ นอกเหนือ
จากค้นหาข้อเท็จจริงแล้ว จะต้องใช้
วิจารณญาณแจกแจงต่อไปให้เห็นว่า
ข้อเท็จจริงแต่ละชิ้นนั้นมีความสัมพันธ์
ซึ่งกันและกันอย่างไร เพราะสงททำ
ให้ประวัติศาสตร์มีความหมาย และ
มีพลังต่อการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึก
นึกคิดนั้นมีได้อยู่แก่การสะสมข้อเท็จ
จริงในอดีตแต่อยู่ที่พยายาม หาสาเหตุ
และความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ให้

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในประเด็น
ที่ยกมานพบหลายตอนในงานชิ้นนี้

แต่จะยกมาเฉพาะที่สำคัญ เช่นทำไมผู้นำไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงสนใจที่จะดึงอังกฤษเข้ามาคานอำนาจฝรั่งเศส คำตอบนี้ในงานประเพณีวิทยานิพนธ์แล้วไม่น่าจะยุติเพียงประโยคที่ว่า อังกฤษมีนโยบาย “ญาติดี” ต่อไทย ต้องการเอาใจไทยเพื่อให้เป็นรัฐกันชน... (หน้า ๔๑) แต่จะต้องศึกษาทางภูมิหลัง สาเหตุเบื้องหน้าเบื้องหลัง และปัญหาแวดล้อมอื่นๆ ของเรื่องอย่างชัดเจน ที่จริงแล้วการที่ไทยเลือกอังกฤษมาคานอำนาจฝรั่งเศสมีเค้าเงื่อนมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔ แล้ว ในช่วงนั้นเป็นระยะที่ไทยกำลังเผชิญกับการทำหายจากบรรดาชาติมหาอำนาจตะวันตกใหม่ๆ เหตุผลที่มหาอำนาจตะวันตกใช้ในการคุกคามไทยก็คือ เรื่องหัวเมืองประเทศราช ซึ่งเป็นหัวเมืองที่มีความสัมพันธ์กับเมืองหลวงในลักษณะหละหลวมมาก ถ้าหากตีความตามกฎหมายระหว่างประเทศของตะวันตกแล้วเมืองหลวงจะไม่มีอำนาจใดๆ ในการปกครองในหัวเมืองประเทศราชเลย ฝรั่งเศสเป็นชาติที่คุกคามไทยโดยอาศัยข้อให้วนอย่างมาก ในขณะที่อังกฤษพยายามที่จะทำความเข้าใจและยอมรับเรื่องหัวเมืองประเทศราชของไทย เช่น เชียงใหม่ กanton และ ตริ่งกาน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงดูจะเป็นมิตรมากกว่าฝรั่งเศสในสายตาคคนไทย

นอกจากนี้ การที่จะเข้าใจว่าทำไมอังกฤษจึงมีนโยบาย “ญาติดี” กับไทยนั้นก็จำเป็นต้องรู้ถึงลักษณะและนโยบายการแสวงหาอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ลักษณะการ

แสวงหาอาณานิคมของอังกฤษเป็นความคิดของพ่อค้ามากกว่านักการเมือง พวกเขาต้องการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จึงต้องการตั้งรัฐบาลทั้งทางตรงและทางอ้อมให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับดินแดนตลาดการค้าที่ตนไปเกี่ยวข้องด้วย ลักษณะการแสวงหาอาณานิคมของอังกฤษเป็นลักษณะ “ธงชาติตามการค้าไป” (The Flag Follows the Trade) ในขณะที่ในประเทศอังกฤษในช่วงนั้นลักษณะทางการเมืองมีความเป็น ประชาธิปไตยมากแล้ว มีพรรคการเมือง ๒ พรรคคือ พรรคอนอนุรักษนิยม และพรรคเสรีนิยมผลัดกันเข้ามาบริหารงาน พรรคเสรีนิยมมีพ่อค้าสนับสนุนอยู่และจากการที่พรรคนี้ไม่ได้คุมเสียงในรัฐสภาอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้นโยบายการแสวงหาอาณานิคมของอังกฤษต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังอยู่เสมอ ในขณะที่ลักษณะการแสวงหาอาณานิคมของฝรั่งเศสเน้นเป็นความต้องการของรัฐบาลฝรั่งเศสเอง เพราะต้องการที่จะดึงความสนใจของผู้คนจากปัญหาภายในประเทศ ลักษณะการแสวงหาอาณานิคมของฝรั่งเศสเป็นลักษณะ “การค้าตามธงชาติไป” (The Trade Follows the Flag) หน่วยงานที่สำคัญที่บทบาทในการแสวงหาอาณานิคมก็คือ กระทรวงอาณานิคม ความต่างกันในลักษณะและนโยบายในการแสวงหาอาณานิคมของอังกฤษ และฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น มีผลต่อท่าทีที่มีต่อดินแดนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น กรณีไทย เป็นต้น

ตัวอย่างอื่น ๆ ในปัญหาในช่วงผู้เขียนไม่ได้หาคำตอบว่า ทำไมจึงเกิดขึ้น เช่น ทำไมการเจรจาระหว่าง

ไทย-ฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ จึงล้มเหลว แต่การเจรจาที่ปารีสประสบความสำเร็จ และทำไมฝรั่งเศสยอมเจรจากับนายสโตรเบล แต่ไม่ยอมเจรจากับเวสเตนการ์ตทั้งๆ ที่ทั้งสองก็เป็นที่ปรึกษาชาวอเมริกันประจำไทยทั้งคู่ เป็นต้น

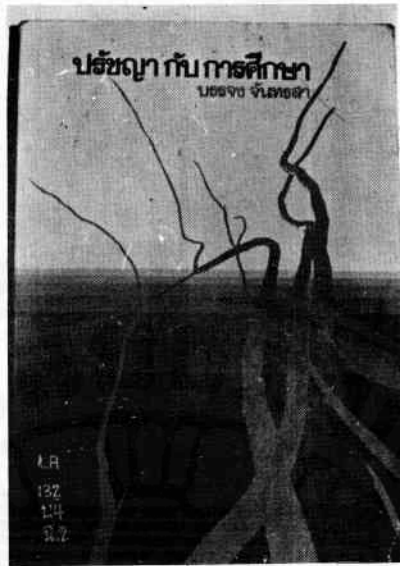
๒.๒ การอธิบายความบางแห่งไม่แจ่มชัดพอ เช่น ผู้เขียนกล่าวว่า สนธิสัญญา ปี ค.ศ. ๑๘๐๓ แปลกกว่าที่แล้วๆ มา คือ มีลักษณะล้อยล้อยอาศัยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน แม้ว่าไทยจะเสียมณฑลเขมรแต่ไทยก็ได้ดินแดนบางส่วนที่เคยเสียให้กับฝรั่งเศสคืนมา...ที่สำคัญคือได้เอกราชทางการศาลบางประการกลับคืนมา (หน้า ๔๔๑-๔๔๒) ที่จริงแล้วการที่สนธิสัญญา ปี ค.ศ. ๑๘๐๓ มีการตกลงกันได้เป็นเพราะฝรั่งเศสได้รับผลประโยชน์ตามที่คาดหวังไว้ครั้งแรก นับตั้งแต่วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ นั่นคือ ได้พระตะบองและเสียมราฐ ซึ่งเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของมณฑลเขมร สำหรับการยอมคืนตราด ด้านซ้าย และเกาะต่างๆ นั้นก็เพราะฝรั่งเศสเห็นแล้วว่าดินแดนเหล่านั้นไม่มีประโยชน์อันใดต่อฝรั่งเศสเลย เบ้าหมายสำคัญของนโยบายการแสวงหาอาณานิคมของฝรั่งเศสก็คือ ต้องการคุ้มครองแม่น้ำโขงทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองค้าในจีนตอนใต้ ส่วนการยอมให้เอกราชทางการศาลแก่ไทยนั้น ฝรั่งเศสยอมเฉพาะในส่วนคนในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นชาวเอเชียเท่านั้น สำหรับไทยแล้ว การยอมของฝรั่งเศสก็มีความหมายเพียงส่วนหนึ่ง เพราะตราด ด้านซ้าย และ เกาะ

ต่าง ๆ เป็นดินแดนของไทย ส่วน
 เรื่องคนในบังคับฝรั่งเศส ที่เป็นชาว
 เอเชียันก็เป็นปัญหาหนังกอกไทยมา
 นาน เพราะฝรั่งเศสออกหนังสือ
 รับรองการเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส
 สะเปะสะปะมีทั้งคนดีและคนร้าย คน
 เหล่านี้มักใช้ความเป็นคนในบังคับ
 ฝรั่งเศสก่อความวุ่นวายอยู่เนือง ๆ ดัง
 นั้นแม้ว่าไทยจะได้สิ่งที่หวังไว้กลับ
 กันมา แต่ก็ใช้ว่าจะเป็นการแลก
 เปลี่ยนผลประโยชน์ในลักษณะเท่า
 เทียมกัน ฝรั่งเศสยังเป็นฝ่ายที่ได้
 เปรียบในการเจรจาครั้งนี้อยู่

กล่าวโดยรวม ๆ แล้ว หนังสือ
 เล่มนี้เป็นงานค้นคว้าขั้นแรกเกี่ยว
 กับความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส หลัง
 วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และมีคุณค่า
 ในแง่เป็นแหล่งรวมข้อมูลจากเอกสาร
 ชั้นต้นจากทางราชการ ซึ่งจะช่วยให้ราย
 ละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย -
 ฝรั่งเศสในทัศนะของฝ่ายราชการเป็น
 อย่างดี ซึ่งนับว่าเป็นการย่นระยะ
 เวลาในการค้นหาความรู้ในเรื่องนี้
 สำหรับผู้ที่สนใจ ฉะนั้น แม้ว่าราคา
 หนังสืออาจค่อนข้างแพง แต่ก็คงจะ
 พอคุ้มสำหรับรายละเอียดของข้อมูล
 ซึ่งได้มาจากสถานที่ราชการที่มีได้เปิด
 ให้กับคนทุกคนเข้าไปสัมผัสได้เสมอ.

กาญจณี ละอองศรี
 คณะศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑. กิติมา ปรีดีติติก, **ปรัชญา
 การศึกษา**, เล่ม ๑,
 กรุงเทพฯ :
 ประเสริฐวิบูลย์การพิมพ์,
 ๒๕๒๐. ๑๙๖ หน้า.

๒. บอจจ จันทรสา,
ปรัชญาการศึกษา,
 กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๒๒, ๒๕๘ หน้า,
 ราคา ๖๒ บาท.

๓. ไพฑูรย์ สนิลารัตน์,
 บรรณาธิการ,
**ปรัชญาการศึกษาและ
 ปรัชญาการศึกษาไทย**,
 กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๒๓, ๑๔๔ หน้า,
 ราคา ๔๒ บาท.

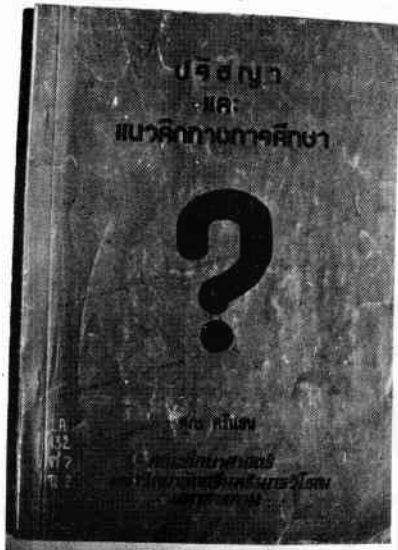
๔. เมธี ปิณฑนนท์,
**ปรัชญาการศึกษาสำหรับ
 ครู**,
 กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๒๓, ๑๑๗ หน้า,
 ราคา ๓๕ บาท.

๕. ศักดา ปรารค์ประทานพร,
**ปรัชญาการศึกษา
 ฉบับพื้นฐาน**,
 กรุงเทพฯ : บารมีการพิมพ์,
 ๒๕๒๓, ๑๘๑ หน้า,
 ราคา ๓๘ บาท.

๖. ศุภร ศรีแสน,
**ปรัชญาและแนวคิดทาง
 การศึกษา**,
 มหาสารคาม : อภิชชาติ
 การพิมพ์, ๒๕๒๒,
 ๑๗๘ หน้า

ปัจจุบันมีความเข้าใจกันว่า
 "ปรัชญาการศึกษา" คือพื้นฐานของ
 การสร้างจุดมุ่งหมายและแนวทางของ
 การศึกษาของชาติ ผลของการศึกษา
 ปรัชญาการศึกษาคือการเข้าใจระบบ
 การศึกษาทั้งระบบ ไม่เข้าใจปรัชญา
 การศึกษาก็ไม่เข้าใจระบบการศึกษา

ไม่มีปรัชญาการศึกษาข้อม ไม่มีจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนั้นเป็นต้น

แต่โดยตัวของมันเอง ปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องที่มีปัญหาอยู่ไม่น้อย อะไรคือปรัชญา อะไรคือการศึกษา ยิ่งเมื่อพิจารณาการศึกษาไทยเรามีได้พูดและคิดถึงเรื่องปรัชญาการศึกษาของไทยกันมาก่อน ความสนใจในเรื่องปรัชญาการศึกษาของไทยเพิ่งจะปรากฏขึ้นเมื่อสิบกว่าปีมานเอง โดยผู้แสดงทัศนะต่าง ๆ กัน บ้างก็ว่าการศึกษาไทย มีปรัชญาการศึกษาอยู่แล้ว บ้างก็ว่าไม่มี เมื่อมีปัญหาอยู่เช่นนั้น ใครจะเป็นผู้ให้คำตอบที่กระจ่างแจ้ง ได้เพราะปัญหาเช่นนั้นมิใช่ปัญหาที่ผู้มอานาการบริหารการศึกษา หรือผู้บริหารบ้านเมืองจะเฉพาะเจาะจงลงมาเป็นคำตอบตายตัวได้

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ตำราปรัชญาการศึกษาซึ่งปัจจุบันมีผู้เขียนกันมากขึ้นมาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ผู้อ่านที่สนใจปัญหาเหล่านี้ได้รับความกระจ่างแจ้งในคำตอบปัญหาเหล่านี้ แต่เนื่องจากความคิดพื้นฐานในเรื่องปรัชญาการศึกษา

ต่างกัน ตัวตำราปรัชญาการศึกษาจึงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะหัวข้อใหญ่ ๆ คล้ายกัน จากจำนวน ๖ เล่มที่ผู้วิจารณ์นำมาเป็นตัวแทนของหนังสือปรัชญาการศึกษาทั้งหมดที่พิมพ์จำหน่ายในตลาดหนังสือหรือจำหน่ายเป็นเอกสารประกอบการเรียนในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง สามารถแบ่งเนื้อหาได้เป็น ๓ แนว คือ

๑. แนวรวบรวม เช่น เล่มที่ ๑ และ ๖

๒. แนวเรียบเรียงและอภิปราย เช่น เล่มที่ ๒, ๔, ๕

๓. แนวบรรณาธิการ เช่น เล่มที่ ๓

๑. หนังสือในแนวที่หนึ่ง มีลักษณะของการรวบรวมคำจำกัดความของคำศัพท์ต่าง ๆ และรวบรวมความคิดในหัวข้อต่าง ๆ อย่างสั้น ๆ เช่น รวมนิยามของปรัชญาไว้ถึง ๑๐ นิยาม และนิยามของการศึกษาอีก ๑๐ กว่านิยาม โดยให้เหตุผลว่า “ปรัชญาไม่สามารถที่จะอธิบายให้ชัดเจนได้ แทนที่จะเข้าใจปรัชญา คำว่าปรัชญาซึ่งคงเป็นคำถามซึ่งถ้าจะตอบกันแล้วความหมายคงจะต่างกัน” (กิตติมา ปรีดีดิลก, ๒๕๒๐ หน้า ๓) ดังนั้นหนังสือในแนวนีจึงรวบรวมความคิดของผู้เขียนหนังสือหลายเล่มมารวมไว้ในเล่มเดียวกัน แต่บางตอนมิได้บ่งบอกให้ชัดเจนว่านำมาจากหนังสือของผู้ใด

การนำคำอธิบายสั้น ๆ มาเรียงรวมกันไว้ อาจมีส่วนดีในแง่ที่ช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกตัวว่าอ่านแล้วได้ความรู้ เนื่องจากในแต่ละหัวข้อมีคำอธิบายสั้น ๆ บางที่จัดเป็นข้อ ๆ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕

...แต่ในหลายๆ ครั้งก็อาจทำให้สับสนและเข้าใจผิดได้เหมือนกัน เช่น “ในการตัดสินคุณค่า สิ่งที่น่าพึงสังเกตคือว่าการตัดสินนั้น ควรจะต้อง พิจารณาถึงคุณภาพของวัตถุและ การกระทำ (เรียกว่าเป็นการตัดสินคุณค่าเชิงวัตถุวิสัย) และประเมินค่าของความสนใจ (เรียกว่าจิตวิสัย) ประกอบด้วย สำหรับการประเมินค่าโดยจิตวิสัย พึงระวังเกี่ยวกับการตัดสินคุณค่าตามที่ทัศนคติและความสนใจ ซึ่งอาจจะเกิดการลำเอียงขึ้นได้.....

เพราะบางครั้งอาจเกิดจากการพิจารณาคุณภาพ ไม่ใช่เกิดจากเนื้อแท้ของสิ่งนั้น ๆ เป็นต้น” (กิตติมา ปรีดีดิลก, ๒๕๒๐ หน้า ๓๔) การใช้คำว่าคุณภาพของวัตถุโดยไม่ระวัง ทำให้ผู้อ่านอาจเข้าใจเรื่องวัตถุวิสัยและจิตวิสัยผิด และการตัดสินค่าเชิงจิตวิสัยที่อาจแปรเปลี่ยนไปตามตัวผู้ตัดสิน จะเอามาเทียบกับการลำเอียงไม่ได้ การทำให้เข้าใจผิดเช่นนั้นจะยกให้เป็นความผิดของความหลากหลายของวิชาปรัชญาข้อมไม่ได้เพราะถึงอย่างไรก็ข้อมจะมีเนื้อหาที่เป็นความถูกต้องของตนเองเหมือนกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าหนังสือเล่มที่ ๑ และ ๖ นั้น นอกจากจะมีแนวเดียวกันแล้ว ยังมีข้อความหลายตอนที่เป็นข้อความเดียวกันหรือคล้ายกันมากโดยไม่อ้างแหล่งที่มา เช่น “ด้านตัวครูทฤษฎีนั้นถือว่าระเบียบวินัยยังเป็นเรื่องจำเป็น ครูเป็นผู้ดูแลและรักษาระเบียบวินัย....” (กิตติมา หน้า ๑๗๑, สุภร หน้า ๔๔) “คนไทยไม่ชอบให้ใครมายุ่งเกี่ยวและไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น....ไม่ชอบอยู่ภายใต้การบังคับ

กับปัญญาของคนอื่น....” (กิตติมา หน้า ๘๘, ศุกร หน้า ๑๑๓) เป็นต้น

๒. แนวเรียบเรียงและอภิปราย ถึงแม้ว่าหนังสือในแนวนจะมีการแบ่งเนื้อหาคล้ายกับแนวที่ ๑ คือทำความเข้าใจในเรื่องปรัชญาคืออะไร การศึกษาคืออะไร ลัทธิทางการศึกษา และแนวทางปรัชญาการศึกษาไทย แต่ผู้เขียนได้พยายามทำให้หนังสือปรัชญาการศึกษามีอรรถรสของหนังสือปรัชญามากขึ้น นั่นคือ “....ระวังไม่ให้หนังสือปรัชญาการศึกษา กลายเป็นหนังสือที่นำรูปแบบที่ผิวเผินของการจัดการศึกษาประเภทต่างๆ มาย้อมรวมกันไว้เฉย ๆ โดยไม่มีการวิพากษ์วิเคราะห์ถึงความคิดพื้นฐาน” (ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร, ๒๕๒๓ หน้าคำนำ) ทั้งนี้เพราะ “การเรียนปรัชญาการศึกษานั้นมิใช่เพื่อจดจำรูปแบบของการศึกษาของใครต่อใคร แต่เพื่อให้มองเห็นแก่นของการศึกษา และแก่นของปัญหาการศึกษา รวมทั้งให้ความคิดที่กว้างไกล เป็นตัวของตัวเอง และสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของการศึกษา” (ศักดิ์, คำนำ)

ในเล่มของอาจารย์บรรจง จันทรรสา เน้นการอธิบายเนื้อหาของลัทธิปรัชญาค่อนข้างลึกซึ้ง และมีลักษณะการใช้ภาษาที่ “หนัก” แต่จะให้ประโยชน์มากสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ทางปรัชญาอยู่บ้าง และดูเหมือนผู้เขียนจะตั้งใจให้เป็นเช่นนั้น ในเล่มของ ดร. เมธี บิลันธนานนท์ มีลักษณะการดำเนินเนื้อหาคล้ายกับของอาจารย์บรรจง แต่ให้ความรู้ในระดับพื้นฐานมากกว่า แต่ละเรื่องอธิบาย

บายไม่ลึกซึ้งนัก ในตอนท้ายของหนังสือได้ชี้ให้เห็นประโยชน์ของปรัชญาต่อการอาชีพครู ส่วนเล่มของ ดร. ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร เสนอเนื้อหาทางลัทธิทางการศึกษาเป็นหลัก โดยกล่าวถึงลัทธิทางปรัชญาแต่เพียงพอเป็นพื้นฐานให้เข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับลัทธิทางการศึกษานั้นอย่างไร

ในหนังสือปรัชญาการศึกษามีส่วนที่จะต้องทำความเข้าใจ ๒ อย่างคือ ลัทธิทางปรัชญา (บริสุทธ) เช่น จิตนิยม สัจนิยม ปฏิบัตินิยม ฯลฯ กับลัทธิทางการศึกษา เช่น นิรันดรนิยม สวรรค์นิยม พิพัฒนาการนิยม เป็นต้น หลายคนเรียกชื่อลัทธิเหล่านี้ไม่เหมือนกัน เช่น ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาต่าง ๆ (เมธี บิลันธนานนท์ หน้า ๘๔) ระบบปรัชญาและแนวความคิดทางการศึกษา (บรรจง จันทรรสา หน้า ๒๓๖) ปรัชญาการศึกษา (ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร หน้า ๕๐) ผู้เขียนส่วนใหญ่จะแยกกล่าวถึงส่วนที่เป็นอภิปรัชญา ญาณวิทยา คุณวิทยาของลัทธิปรัชญา (บริสุทธ) แล้วตามด้วยจิตนิยมกับการศึกษา การเรียนการสอนตามแนวคิดของจิตนิยม (บรรจง หน้า ๕๓) ค่านิยมของกลุ่มลัทธิจิตนิยมกับการศึกษา (เมธี หน้า ๕๖) เป็นต้น แล้วนำความคิดทางการศึกษาของกลุ่มพิพัฒนาการนิยม สวรรค์นิยม ฯลฯ มาห้อยไว้ตอนท้ายเล่ม โดยกล่าวถึงเป็นข้อๆ อย่างสั้น ๆ และมักจะบอกว่ามีพื้นฐานทางปรัชญาจากลัทธิใด ปัญหาเช่นนี้เกิดจากอะไร เกิดจากการมีความเข้าใจนิยามทฤษฎี

การศึกษากับปรัชญาการศึกษาต่างกัน หรือการยึดตำราฝรั่งคนละเล่ม

ถ้าตำราปรัชญาการศึกษาคือตำราของปรัชญาของการศึกษาแล้ว น่าจะต้องมีเนื้อหาที่เน้นหนักลงไปทีลัทธิความคิดทางการศึกษา โดยชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ลัทธินี้มีอิทธิพลของปรัชญาลัทธิใดแฝงอยู่อย่างไรบ้าง การเสนอเนื้อหาเช่นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจประเด็นทางปรัชญาในเนื้อหาของการศึกษาและเข้าใจภูมิหลังของแต่ละความคิดได้ตามสมควร อันจะทำให้โยงไปเข้าใจปรัชญาการศึกษาของไทยได้มากขึ้น ถ้าผู้อ่านเข้าใจความคิดพื้นฐานและปรากฏการณ์ทางสังคมไทยประกอบกัน ทั้งนี้เพราะ “ทุกสังคมมีเอกลักษณ์และประวัติความเป็นมาที่เป็นของตนเอง ดังนั้นการศึกษาที่จัดขึ้นในแต่ละสังคมจึงเป็นผลิตผลของปรัชญาของสังคมนั้นซึ่งก็ได้มาจากเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ผสมกับอิทธิพลทางความคิดจากภายนอก (อาจเป็นปรัชญาการศึกษาลัทธิหนึ่งลัทธิใดก็ได้)” (ศักดิ์ หน้า ๕๕๒)

๓. หนังสือปรัชญาการศึกษาในแนวบรรณาธิการหรือแนวรวมพิมพ์จะมีไม่มากนักทั้ง ๆ ที่เป็นประโยชน์ เพราะเสมือนกับเป็นการจัดสัมมนาปรัชญา บนหน้ากระดาษที่ผู้อ่านสามารถเก็บเกี่ยวความคิดจากนักคิดหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ โดยตรงและตามอัธยาศัยของผู้อ่าน อีกทั้งความรู้และความคิดที่ได้อีกมีลักษณะเชิงปฏิบัติ (Practical) มากกว่า เมื่อกล่าวถึงลักษณะที่ดีของการศึกษาก็มีผู้เสนอโดยมีพ้องต้องกันคือทำความเข้าใจคำจำกัด

ความว่า “การศึกษาที่ต้องเพื่อมนุษย์ ได้สิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้” คือ บรรณธรรมนั่นเอง ไม่ใช่แต่เพียงความ อู๋รอดได้” (พุทธทาสภิกขุ รวมใน ไพฑูรย์ สีนารถัน, หน้า ๔๓) และ เมื่อนิโคลัส เบนเนต กล่าวที่ศนะ เรื่องมนุษย์ของอิวาน อิลลิช ผู้อ่าน สามารถโยงความคิดไปสู่ชีวิตจริงได้ ทันทีว่า “ในสังคมผู้บริโภคนิยมที่ทาส ๒ ชนิดคือทาส ของนิสัยกับทาสของ ความริษยา การที่มนุษย์ทั่วไปยึดติด กับความก้าวหน้าจึง ทำให้มนุษย์เกิดการ แข่งขัน ไปสู่จุดที่มี อาจไปถึงได้ การยึดติดนี้เป็นการจำกัดเสรีภาพของ มนุษย์อย่างหนึ่ง ส่วนที่สำคัญคือการ ผูกขาดอย่างรุนแรง การทำให้การทำงาน ทุกอย่าง เป็นสถาบัน และการ แบ่งแยกเป็นส่วนย่อย ๆ และเป็นงาน ที่ไม่มี ความหมาย” (สุรัชย์ พิพัฒน์-ศิริศักดิ์ (แปล) รวมใน ไพฑูรย์ หน้า ๑๒๔)

ถ้าเรายอมรับกันว่า วิธีการของ ประชญา คือ “วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความโดยใช้เหตุผลตามครรลอง ของตรรกวิทยาและด้วยการค้นหา ของญาณทัศน์....” และ “ประชญา ช่วยให้นักการศึกษาแน่วใจในจุดยืน ของตนเองมากขึ้น เห็นปัญหากระ กระจ่างชัด และที่สำคัญคือรู้จักตน เองมากขึ้นว่าความเข้าใจของตนนั้น เป็นไรแน่....” (วิทย์ วิศทเวทย์ รวม ในไพฑูรย์ หน้า ๓๓-๓๔) หนังสือ แนวนจะช่วยให้ผู้อ่านได้กระทำการในเชิงประชญาได้โดยตรง โดยที่ไม่ต้อง พะวงกับคำจำกัดความหรือรายละเอียดของแต่ละลัทธิ

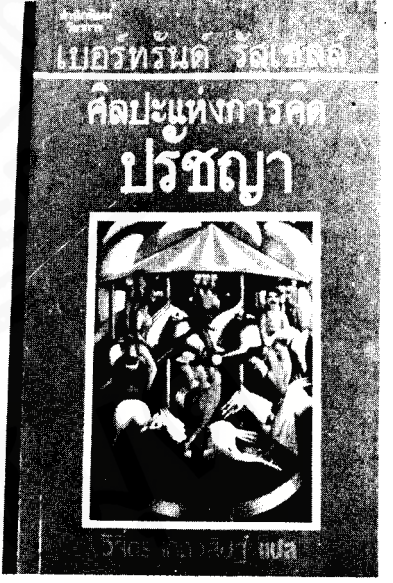
โดยสรุป หนังสือประชญาการศึกษาส่วนใหญ่ยังมีปัญหาของตัวเอง

อยู่ที่ทั้งในด้านความถูกต้องกระจ่างชัด ในเนื้อหาและการใช้คำศัพท์ภาษาไทย (บาลีสันสกฤต) ไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะผู้เขียนที่นิยมสร้างศัพท์ใหม่ใช้ เฉพาะตนเองไม่ยอมใช้ศัพท์ที่ผู้นิยม ใช้อยู่แล้วจนกลายเป็นปัญหามาเป็น หน่ายสำหรับผู้เริ่มศึกษาประชญาการศึกษา นอกจากนี้ยังมีลักษณะนำคน ไทยให้เข้าใจความคิดทางตะวันตกอยู่ มาก จึงมีน้ำแปลกใจอะไรที่จะได้ยิน คำถามว่าการจัดการศึกษาไทยจัดอยู่ ในลัทธิอะไร เมืองไทยมีประชญาการศึกษา ของตนเองหรือไม่ ถึงแม้จะมี บางเล่มกล่าวถึงประชญาการศึกษาที่ เหมาะกับสังคมไทย ก็มักจะเป็นการ กล่าวที่ซ้ำ ๆ กันในเรื่องของพุทธ ประชญาและดูเหมือนจะยกมากล่าวพอ เป็นพิธีมิได้ให้ความสำคัญหรือหวัง ผลอย่างจริงจังที่จะช่วยให้ครู หรือนัก การศึกษาได้เข้าใจประชญาการศึกษา ของไทย และบทบาทของตนที่มีต่อ การศึกษาไทย จนดูประหนึ่งว่าผู้อยู่ใน แวดวงประชญาการศึกษาไทยจะยอมให้ “เอาต้น ไม้ของเมืองฝรั่งมาปลูกใน แผ่นดินไทย โดยที่ว่าดินฟ้าอากาศก็ เป็นของไทย แต่เราจะบังคับให้ดิน ฟ้าอากาศไทยนี้รับเอาต้น ไม้ นั้นมา ขนงอกงามให้ได้ โดยไม่ศึกษาองค์ ประกอบทุกอย่างของดินฟ้าอากาศไทย ให้ชัดเจนเพื่อทำการแก้ไขปรับปรุง” (พระราชวรมนี่ รวมใน ไพฑูรย์ หน้า ๗๑-๗๒)

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี่
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

กิริติ บุญเจือ แปล,
ปัญหาปรัชญา,
สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ, ๒๕๒๐, ๑๒๗ หน้า,
ราคา ๑๖ บาท.
วิจิตร เกิดวิเศษชัย แปล,
ศิลปะแห่งการคิดปรัชญา,
สำนักพิมพ์วิชาวสาร, ๒๕๒๓,
๑๕๒ หน้า,
ราคา ๑๕ บาท.

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ผู้ใ้ ใจศึกษาค้นคว้าในศาสตร์แขนงทร จักกันในามของ *ปรัชญา* เห็นพ้อง ต้องกันคือ ปัญหาของความขาด แคลนเอกสารหรือตำราที่เป็นภาษา ไทย หนังสือต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ใน ท้องตลาดเกี่ยวกับศาสตร์แขนงนี้

นอกจากจะมีจำนวนอันจำกัดแล้ว ยังมีเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกันเสียเป็นส่วนมาก กล่าวคือ หนังสือส่วนใหญ่จะเสนอ สารของปรัชญาโดยลำดับความเป็น

มาของประวัติศาสตร์ความคิด (historical approach) ในทางตะวันตกซึ่งวิธีการเสนอสาระของปรัชญาโดยนัยนี้ ในหมู่ผู้ศึกษาปรัชญาได้เห็นว่าการที่จะทำให้นักศึกษาเข้าถึง “แก่นแท้” ของปรัชญาไม่ อย่างไรก็ดี หนังสือประเภทนี้นับเป็นสิ่งที่จำเป็นในแง่ของการสร้างพื้นฐานความคิดทางปรัชญาให้กับผู้อ่านในระยะแรกเริ่ม

มาในระยะหลังนี้เองที่สภาพการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนไป มีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ได้เริ่มเคยค้นหรือทำความเข้าใจกับวิชาปรัชญา จะโดยการศึกษาจากหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาหรือการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองก็ตาม ปรัชญาจึงมิใช่ศาสตร์ที่อยู่ใน “แดนสนธยา” อีกต่อไป ความจำเป็น และ ความต้องการที่จะมีหนังสือประเภทนี้ในอีกระดับหนึ่งที่จะสร้างความเข้าใจเรื่องของปรัชญาให้กับมหาชนก็เกิดขึ้น หนังสือประเภทนี้คือหนังสือประเภทที่เสนอสาระของปรัชญาโดยจับประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในปรัชญาเป็นหลัก (problematic approach) ถือกันว่าการเสนอสาระของปรัชญาแบบนี้จะกระตุ้นผู้อ่านให้ “เข้าถึง” ปรัชญาอย่างแท้จริง

ปัญหาปรัชญา เป็นหนังสือสำคัญเล่มหนึ่งของโลกตะวันตกในแง่ของการเสนอสาระของปรัชญาในรูปแบบนี้ ผู้ประพันธ์คือ เบอ์ทรันด์ รัสเซลล์ (๑๘๗๒-๑๙๖๕) นักปรัชญานักคณิตศาสตร์ นักตรรกวิทยา และนักต่อสู้ทางสังคมผู้ยิ่งใหญ่แห่งศตวรรษนี้

ความยิ่งใหญ่ของรัสเซลล์หาได้เกิดขึ้นจากความบังเอิญไม่ บุคคลใดที่ได้เคยอ่านข้อเขียนของเขาจะเห็นพ้องต้องกันว่า นอกจากจะเป็นผู้วางรากฐานให้กับแนวคิดแบบ Logical Atomism ซึ่งเชื่อมั่นว่าปัญหาปรัชญาบางปัญหานั้นเราสามารถจะหาคำตอบได้หากปรัชญาจะใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วย นั่นคือการใช้สัญลักษณ์เข้ามาเป็นตัวแทนภาษา โดยการใช้สัญลักษณ์ ปัญหาปรัชญาที่เคยตอบไม่ได้ก็จะมีคำตอบที่แม่นยำและแน่นอนขึ้น แม้ความหวังของรัสเซลล์จะไม่ประสบความสำเร็จว่ารัสเซลล์ก็สามารถจะทำให้นักปรัชญาตระหนักได้ว่าการใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาตอบปัญหาปรัชญานั้นเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่ง

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของรัสเซลล์ก็คือการสร้างภาพพจน์ใหม่ให้แก่นักปรัชญา บัดนี้นักปรัชญามีชีพวกล้นเฟื่องลอยไปบนก้อนเมฆดังที่เคยถากถางกันมา หากแต่เป็นผู้ที่พบปะหาความร่วมมือในสังคม ปัญหาปรัชญามีได้เป็นเรื่องนอกตัวมนุษย์ หากนำมาใช้แก้ปัญหาดังสังคมได้ดีพอ ๆ กับศาสตร์แขนงอื่นทีเดียว

นอกจากความเป็นอัจฉริยะในด้านปรัชญาแล้ว รัสเซลล์ยังเป็นนักเขียนที่มีสำนวนอันกระชับชัดเจน สละสลวยและบรรยายด้วยอารมณ์ขันอันประณีต ซึ่งคุณสมบัติประการสุดท้ายนี้จะเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนักในหมู่ผู้เขียนหนังสือปรัชญาทั้งหลาย ดังนั้นหนังสือทุกเล่มที่รัสเซลล์เขียนจึงเป็นหนังสือที่ครบถ้วนด้วยสาระและงดงามด้วยศิลปะ

หนังสือ **ปัญหาปรัชญา** นี้จัดเป็นงานในช่วงต้นของชีวิตการเขียนของรัสเซลล์ กล่าวคือในช่วง ค.ศ. ๑๙๑๑ ซึ่งเป็นช่วงที่รัสเซลล์หมกมุ่นอยู่กับปัญหาของความเป็นจริงในแบบสัจนิยม (realism) อันเป็นปัญหาสำคัญที่รัสเซลล์ใส่ใจใคร่ครวญมาตลอดชีวิต

อันที่จริง ปัญหาเรื่องความเป็นจริงคืออะไรนั้นหาใช่ปัญหาแปลกใหม่สำหรับผู้ที่คุ้นเคยกับวงการปรัชญา หากแต่ว่ารัสเซลล์ก้าวหน้าไปกว่านักปรัชญาอื่นใดในยุคนั้น เขาตรงที่เขายอมรับว่าปรัชญานั้นมิได้มีหน้าที่ตัดสินชี้ขาดลงไปว่าความเป็นจริงคืออะไร สิ่งที่ปรัชญาจะทำได้คือการวิเคราะห์ แยกแยะและชี้ให้เห็นว่ามนุษย์นั้นมิวิธีการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้แต่ละแบบนั้นได้ให้อะไรแก่เราบ้าง ดังนั้นจุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้จึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์การเรียนรู้ในแบบต่างๆ ของมนุษย์ อันเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาสาขาทฤษฎีความรู้

หนังสือนี้ได้แบ่งออกเป็น ๑๕ บท โดยมีประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ประเด็น คือการวิเคราะห์การเรียนรู้รอบตัวของมนุษย์ทางวัตถุและการรับรู้ความเป็นจริง

บทแรกอันเป็นบทที่รัสเซลล์ให้ชื่อว่า “ปรากฏการณ์กับความเป็นจริง” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของหนังสือเล่มนี้ รัสเซลล์ได้แยกแยะการรับรู้ออกเป็น ๒ แบบ คือแบบของความเชื่อที่มนุษย์คิดว่าทุกคนเชื่อเหมือนกัน แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไป เราจะไม่สามารถยืนยันความเป็นจริงของสิ่งที่เราเชื่อหรือรับรู้ได้

จุดเองที่รัชเชลล์ให้เห็นถึงความ
ลึกลับระหว่างสิ่งที่ประสาทสัมผัสของ
เรารับรู้ อันได้แก่ปรากฏการณ์กับ
สิ่งที่เป็จริงอันเป็ความรู้ที่เกิดจาก
การรวบรวมข้อมูลทางประสาทสัมผัส

บทที่ ๒ และ ๓ รัชเชลล์ได้เริ่ม
วิเคราะห์สิ่งที่ประสาทสัมผัสรับรู้อีก
อันหนึ่ง สสารว่าอยู่จริงหรือไม่
โดยยกความคิดของเดการ์ต บิดาแห่ง
ปรัชญาสมัยใหม่มาเป็กรณีศึกษา
และสรุปได้ว่ามนุษย์ต้องยอมรับว่า
สสารเป็สิ่งที่อยู่จริง โดยไม่ต้อง
อาศัยผัสสะหรือการรับรู้ของเรา

บทที่ ๕-๖ รัชเชลล์ได้วิเคราะห์
ความรู้จากผัสสะของมนุษย์ว่าเป็
ความรู้โดยการบรรยายหรือความคึน
เคย เป็ความรู้ในลักษณะของการ
อนุมานซึ่งทำให้เราสามารถเชื่อมโยง
และเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้

บทที่ ๔, ๗ และ ๑๑ รัชเชลล์
ได้หยิบยกข้อโต้แย้งอันเกิดจากความ
เชื่อในความมีอยู่อย่างอิสระของสสาร
ขึ้นมาวิเคราะห์ โดยใช้ความคิดเรื่อง
ทฤษฎีแบบของเพลโตมาเป็กรณีศึกษา
รัชเชลล์ยอมรับว่าสิ่งสากลเป็
สิ่งที่อยู่จริงตามหลักของเหตุผล หา
ได้อยู่ในจิตหรือโลกแห่งสสารไม่และ
จิตของมนุษย์นั้นสามารถจะหยั่งถึง
สิ่งสากลนี้ได้ และสามารถใช้ความ
รู้เป็นรากฐานความรู้ชนิดอื่น ๆ

ในสองบทสุดท้าย รัชเชลล์ได้
สรุปความคิดรวบยอดไว้ว่า เราไม่
สามารถที่จะพิสูจน์ความเป็นจริงของ
สสารได้มากไปกว่าสิ่งที่เรารับรู้จาก
ประสาทสัมผัส ตัวสสารจริง ๆ คือ
อะไรนั้นเราไม่สามารถจะบอกได้ สิ่ง
ที่เรารับรู้คือปรากฏการณ์ของสสารที่

ปรากฏต่อเราในชีวิตประจำวัน และ
นี่คือความเชื่อของคนทั่วไป ดังนั้น
สิ่งที่นักปรัชญาจะทำจึงมิใช่การตอบ
ปัญหาว่าความจริงคืออะไร หากแต่
จะต้อง “สร้างเอกภาพและระบบ
ประสานให้แก่วิชาการอื่น ๆ ทั้ง
หลาย” (๑๕๑)

หนังสือเล่มนี้อาจจะไม่ใช่นัก
ท้ออันได้ง่ายนักสำหรับผู้อ่านที่ขาด
ความคึนเคยต่อข้อถกเถียงและอภิ
ปรายทางปรัชญาของนักปรัชญาใน
อดีต ทว่ารัชเชลล์ก็สามารถที่จะนำ
ผู้อ่านให้ติดตามลำดับแห่งความ
คิดของเขาได้เป็อันดีโดยการจัดแบ่ง
ประเด็นปัญหาเป็บท ๆ เชื่อมโยง
แต่ละบทด้วยข้อสรุป วิเคราะห์และ
แยกแยะปัญหาด้วยคำอธิบายและตัว
อย่างทีกระจำชัด ชะวนและรุกเร้า
ให้เราได้ตระหนักถึงปัญหาตลอดจน
ปรารถนาที่จะไตร่ตรองแสวงหา
คำตอบในปัญหาเหล่านั้นอย่างกระตือ
รือร้อน

แม้ว่าข้อเขียนนี้จะสะท้อนทัศนะ
แบบตรรกสัจนิยม (Logical Realism)
อันเป็ที่ศันะส่วนตัวของรัชเชลล์โดย
ตรงก็ตาม แต่ผู้อ่านหาได้รู้สึกว่าคุณ
บบังคับให้เชื่อหรือคล้อยตามความ
คิดของรัชเชลล์ไม่ นับเป็ศิลป์และ
เสนห์ที่สำคัญประการหนึ่งทีทำให้งาน
ของรัชเชลล์เป็นอมตะและทันสมัยต่อ
การอ่านเสมอ

ในด้านการแปล ผู้แปลก็
สามารถจะถ่ายทอดความเรียบร้อย
และสาระของหนังสือเล่มนี้ออกมาได้
อย่างราบรื่น และดูจะเป็ส่วนวน
แปลทีมีกลิ่นนมเนยเพียงจาง ๆ เท่า
นั้น จึงทำให้การอ่านหนังสือเล่มนี้

อุปสรรคน้อยลงแม้จะขาดความคึน
เคยกับศัพท์แสงและสำนวนของปรัช
ญาก็ตาม สิ่งทีน่าจะจัดทำเพิ่มเติมคือ
การทำบรรณานุกรมหรือเชิงอรรถเพื่อ
อธิบายโนคติ (concept) บางคำแก่
ผู้อ่านที่ขาดความคึนเคยต่อวงการน
อย่างไรก็ตาม ข้อดีของหนังสือเล่มนี้
ก็มีอยู่มากเกินราคาของหนังสือ

หนังสือเล่มล่าสุดทีน่าจะอ่าน
ควบคู่ไปกับ *ปัญหาปรัชญา* คือหนังสือ
ทีชื่อว่า *ศิลปะแห่งการคิดปรัชญา*
แปลโดยวิจิตร เกิดวิศิษฐ์ แห่งจุฬ
าลงกรณ์มหาวิทยาลัย หนังสืออนเป็
การรวบรวมบทความ ๓ ชิ้น ของ
รัชเชลล์เข้าด้วยกัน

บทความแรกเป็บทความท้าว
ด้วยคุณลักษณะ บทบาทและหน้าที่
ของนักปรัชญา ซึ่งสามารถจะ
เป็บทอ่านประกอบเพื่อขยายสองบท
สุดท้ายของ *ปัญหาปรัชญา* ได้เป็
อย่างดีเพราะมีเนื้อหาทีต่อเนื่องกันอยู่

บทความที่สองเป็การวิเคราะห์
ถึงการหาเหตุผลของมนุษย์ ซึ่งวิ
การทั้งสองแบบล้วนช่วยส่งเสริมพ
ฐานความรู้ของมนุษย์ทั้งสิน บท
ความชันนิกเป็นอกบทความหนึ่งทีจะ
ช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับปัญหา
บางประการทีเกิดขึ้นในหนังสือ *ปัญหา
ปรัชญา*

ในบทความสุดท้าย รัชเชลล์ได้
วิเคราะห์ถึงลักษณะ บทบาทของ
คณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ทีสำคัญ
แขนงหนึ่งในแวดวงวิทยาการปัจจุบัน
รัชเชลล์ได้สรุปไว้ว่าน่าสนใจว่า
“ถ้าท่านอยากจะเข้าใจโลกทางทฤษฎี
เท่าทีเราจะสามารถเข้าใจได้ ท่านจะ

ต้องศึกษาคณิตศาสตร์พอสมควร”
(๑๔๕)

หนังสือเล่มเล็กๆ นั้นนับเป็นหนังสือที่อ่านได้ง่ายและเป็นหนังสือในระดับทั่วไป ความลุ่มลึกนั้นอาจจะเทียบกับ *ปัญหาปรัชญา* ไม่ได้ แม้กระทั่งเนื้อหาที่มีใช้ปรัชญาบริสุทธิ์ แต่สาระที่ได้รับนั้นก็มีใช้สิ่งที่มองผ่านเลยไปได้

แม้สำนวนการแปลจะเรียบง่าย หากแต่ศัพท์แสลงที่ใช้นั้นออกจะแตกต่างไปจากหนังสือปรัชญาเล่มอื่นๆ เช่นคำว่า *deduction* ผู้แปลใช้ “อนุมาน” ในขณะที่ตำราทั่วไปนิยมใช้ว่า “นิรนัย” แต่ความแตกต่างนั้นก็ไม่ใช่อุปสรรคสำคัญนัก

ข้อบกพร่องของหนังสือเล่มนี้จะอยู่ที่การพิมพ์คำผิดมากมาย เช่น เซอเนแซ (๒) พิมพ์เป็น เซอเนแซ เป็นต้น นอกจากนี้การจัดลำดับวรรคตอนก็ทำให้เกิดความหมายของประโยคต่าง ๆ คลาดเคลื่อนไปหากอ่านด้วยความไม่ระมัดระวังเช่น “ถ้าท่านอยากจะทำใจโลกทางทฤษฎีเท่าที่เราจะสามารถเข้าใจได้ ท่านจะต้องศึกษาคณิตศาสตร์พอสมควร”

ข้อบกพร่องเหล่านี้อาจจะเป็นข้อบกพร่องที่ไม่ร้ายแรงนัก แต่ก็ทำให้ความพึงใจในการอ่านสะดุดหยุดชะงักลงอย่างไม่สมควร การพิมพ์ครั้งที่ต่อไปจึงควรจะต้องระมัดระวังในประการนี้ด้วย

วันเพ็ญ บงกชสถิตย์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Sir Julian Huxley et. al (eds),
The Growth of Ideas,
New York : Doubleday & Company Inc,
1966, 365 pages, \$ 15.

หนังสือเรื่อง **The Growth of Ideas** นี้ พิมพ์โดย Doubleday ในชุดภาพประกอบ ชื่อเต็มของหนังสือเล่มนี้คือ **The Doubleday Pictorial Library of the Growth of Ideas Knowledge Thought Imagination**

จากชื่อและลักษณะรูปเล่มของหนังสือนี้ แสดงให้เห็นถึงความกว้างขวางของเนื้อหาในเล่ม Sir Julian Huxley Dr. J. Bronowski และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นร่วมอยู่ในกองบรรณาธิการด้วย จะเห็นได้ว่า คณะผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้มีจุดประสงค์ที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับความคิดมนุษย์ในทุกด้าน กล่าวคือ ทางศาสนา วิทยาศาสตร์ ศีลธรรม และสังคม ฯลฯ โดยถือในปรัชญาว่า ความคิดและอารยธรรมของมนุษย์ในอดีตมีผลส่งกระทบมาซึ่งปัจจุบัน ในแง่หนึ่ง อารยธรรมก็เติบโตมาจากการผสมผสานของประวัติศาสตร์สังคม และการค้นพบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และอีกแง่หนึ่งก็มาจากความคิดและจินตนาการของมนุษย์ เช่น การปฏิวัติทางความคิดของมนุษย์ที่มีต่อโลก ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ นับเป็นส่อของการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ปรัชญา และสังคม ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นบ่อเกิดของสังคมอุตสาหกรรมก่อให้เกิดอุดมคติทางการเมือง ในรูปแบบต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบการปกครองของประเทศต่าง ๆ ในขณะที่หนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่เรา

จะเข้าใจในปัจจุบันได้ดั้น เราจำเป็นต้องมีความเข้าใจในความต่อเนื่องของความคิดในอดีตเสียก่อน นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ความคิดริเริ่มใด ๆ ก็ตาม มีอยู่น้อยครั้งนักที่จะเกิดขึ้นมาได้โดยโดดเดี่ยวโดยมิได้อาศัยความคิดดั้งเดิมและค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมา หนังสือเล่มนี้นับว่ามีจุดมุ่งหมายที่ลึกซึ้งกว้างขวางที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าใจในความเป็นมนุษย์ สังคม และโลกที่เราอยู่

ทั้งงานที่จะบรรลุซึ่งเป้าหมายที่คณะผู้จัดทำได้ตั้งไว้ นั้น จำต้องเสี่ยงต่อการแสวงหาแนวทางที่จะอธิบาย เรียบเรียง และวิเคราะห์ความคิด ตลอดจนการเลือกประเด็นสำคัญที่ให้ภาพพจน์ ประวัติความเป็นมา ผลสะท้อน และอิทธิพลของแนวคิดและเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งไม่อาจทำได้ง่ายนักที่จะกล่าวอย่างกว้างๆ ต่อสิ่งทั้งหลายในขอบเขตเนื้อหาและความยาวที่จำกัด ซึ่งส่งนัยเหมือนจะเป็นประเด็นที่เป็นกรายากของคณะผู้จัดทำ และอาจเป็นจุดอ่อนได้ในบางช่วงตอน

ลักษณะการเรียบเรียงเนื้อหาของ **The Growth of Ideas** นี้ ได้แบ่งออกเป็น ๓ ตอนด้วยกัน ตอนแรก

เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ในหัวข้อเรื่อง "มนุษย์และศักดิ์สิทธิ์" ("MAN AND THE SACRED") เนื่องจากมนุษย์ได้คิดในเรื่องของความเชื่อศักดิ์สิทธิ์ และพระเจ้าก่อนสิ่งอื่น ตอนที่สองเกี่ยวกับธรรมชาติ และโลกรอบ ๆ ตัวเรา ในหัวข้อเรื่อง "มนุษย์และโลก" ("MAN AND THE WORLD") เสนอความคิดทางอภิปรัชญาและทฤษฎีความรู้ที่ได้พัฒนาจากอดีตเป็นต้นมา ตอนที่สามเกี่ยวกับความคิดของมนุษย์ที่มีต่อตนเองและสังคม ศีลธรรม ความถูกผิด ภายใต้หัวข้อ "มนุษย์และมนุษยชาติ" ("MAN AND MANKIND")

สิ่งที่น่าสนใจในการเรียบเรียงเนื้อหา คือการอธิบายความคิดเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นเป็นไปในรูปแบบของการพัฒนาความคิด โดยวิธีการแบบไดอะเลกติก ที่ทั้งผู้เขียนและผู้อ่านร่วมกระทำในการพัฒนาความคิดไปพร้อมกันเป็นขั้นตอน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ช่วยในความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เช่นในบทว่าด้วย *วัตถุนิยมวิภาษของมาร์กซ์ (Marx's dialectical materialism)* ก็ได้มีการกล่าวถึงวิวัฒนาการทางความคิดของมาร์กซ์จากแนวคิดจิตนิยมของเฮเกิล สิ่งใดที่มาร์กซ์รับและนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเช่นไร อิทธิพลของสังคมเทคโนโลยี มีผลต่อมาร์กซ์และการอุทิศของเขาเพื่อสังคมอย่างไร ตลอดจนวิเคราะห์ว่าสังคมมาร์กซ์คิดและคาดการณ์นั้นเป็นไปได้อย่างไร นับเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้จัดทำหนังสือพยายามอธิบายอย่างมีนัย ตอนที่ผู้อ่านอาจเข้าใจและเข้าใจใน

ความเป็นมาของความคิดต่างๆ ตลอดจนการวิเคราะห์ให้เห็นซึ่งก็เป็นการเสี่ยงในการกล่าว แต่ผลที่ได้ก็น่าอย่างยิ่ง และก็พร้อมที่จะได้รับการวิจารณ์ต่อไป นอกจากนี้ความแตกต่างของเนื้อหาในแต่ละตอนจะมีการกล่าวซ้ำถึงนักปราชญ์ท่านเดียวกัน แต่ในแง่ที่ต่างกันและในที่สุดผู้อ่านก็อาจรวบรวมความคิดในแนวต่าง ๆ ของนักคิดนั้น ๆ ได้หมด เช่น ในตอน "มนุษย์และโลก" ก็มีหัวข้อเกี่ยวกับอริสโตเติลในแง่ของวิทยาศาสตร์ ปรัชญาและตรรกวิทยา ในตอน "มนุษย์และมนุษยชาติ" ก็มีหัวข้อเกี่ยวกับอริสโตเติลในแง่ของญาณวิทยา ความดีและรัฐ

จุดเด่นอีกหลายประการของหนังสือที่ผู้วิจารณ์เห็นว่ามีความแก่นักศึกษาที่กำลังศึกษาวิชาการธรรมวิชาปรัชญา ตลอดจนวิชาแขนงอื่นๆ หรือแม้กระทั่งผู้สนใจทั่วไป ได้แก่รูปภาพประกอบที่มียุทธภาพทุกหน้าของหนังสือ ที่ช่วยสร้างภาพพจน์และความประทับใจแก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี เนื่องจากรูปต่างๆ ได้อธิบายความคิดและเนื้อหา เช่น ภาพของนักปราชญ์ เหตุการณ์ หรือแม้กระทั่งความคิดที่เป็นนามธรรม เช่น มหาคัดแย้งของเซโน (Paradox of Zeno) ที่อ้างเกี่ยวกับอะทิลิสแข่งกับเต่าที่กระทำเป็นรูปภาพที่ช่วยให้ความคิดที่กระจ่างยิ่งขึ้น รูปต่างๆ นั้นมีทั้งรูปถ่าย รูปสเก็ช แม้กระทั่งรูปการ์ตูน ทั้งนี้ นับเป็นความสามารถพิเศษที่คณะผู้จัดทำได้รวบรวมรูปต่างๆ เหล่านี้ ประกอบช่วยให้ความคิด เหตุการณ์เป็นสิ่งที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย ตลอด

จนสร้างความประทับใจของผู้อ่านต่อแนวคิดต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีบทสรุปส่งท้ายอีก ๒ เรื่อง ที่ได้ให้ภาพพจน์เชิงสรุปในบทแรกคือ เรื่อง "ความคิดและสังคม" ("Ideas and Society") กล่าวถึงแง่คิดของนักปราชญ์ต่างๆ และผลที่มีต่อโลกตะวันตก โดยเน้นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและสังคม บทที่สองคือ เรื่อง "ระบบความคิดในปัจจุบัน" ("Idea-systems today") ที่กล่าวถึงอิทธิพลความคิด และสภาพแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดจากสิ่งต่างๆ บทความนี้จบลงด้วยสภาวะของการเลือกและการก้าวต่อไปของมนุษยชาติ

สภาวิจัยแห่งชาติกำลังดำเนินการให้มีการแปลและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อให้ผู้สนใจและนักศึกษาอาจหาอ่านได้ง่าย ซึ่งถ้าการจัดพิมพ์ยังสามารถคงไว้ในลักษณะรูปเล่มใกล้เคียงกับของเดิมได้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมาก โดยที่ผู้อ่านสามารถเห็นภาพประกอบโดยมีคุณค่าที่ช่วยสร้างเสริม ในความรู้และความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

ทั้งนี้ นับว่าหนังสือ *The Growth of Ideas* นี้เป็นหนังสือที่มอบคุณค่าที่ให้อ่านอย่างมีลักษณะวิธีการวิภาษวิธี โดยผู้อ่านอาจเข้าใจได้อย่างเป็นขั้นตอน ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งที่ประมวลเหตุการณ์ความคิดต่างๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้อย่างดี

จุฑาทิพย์ อมะวิชน
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนั่น ไชยานุกุล
(แปลและเรียบเรียง),

ปรัชญาอินเดีย,

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พิมพ์ครั้งที่สอง ๒๕๑๙,

๖๘๒ หน้า

สุนทร ฌ รังษี,

ปรัชญาอินเดีย : ประวัติ

และลัทธิ,

กรุงเทพฯ : พิศิธิวิทยา,

๒๕๒๑, ๓๒๘ หน้า

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ (แปล),

ปรัชญาอินเดียสังเขป,

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๒๐, ๒๘๗ หน้า

ใน *ปรัชญาอินเดีย* ผู้เขียนมีสมมติฐานว่า แม้ปรัชญาอินเดียจะมีมากมายหลายลัทธิ แต่ว่าแต่ละลัทธิก็เอาใจใส่ลัทธิอื่น ๆ ทั้งหมด เพื่อเสนอแนวความคิดของตนอย่างรอบคอบ (หน้า ๑) ซึ่งนั่นมันก็ทำให้เกิดหน้าที่ในหมู่ของสาวกขึ้นมาประการหนึ่ง คือการวิพากษ์วิจารณ์โต้แย้งลัทธิอื่น ๆ (หน้า ๑๖-๑๗) สิ่งที่ปรากฏในงานชิ้นนี้จึงแบ่งออกอย่างคร่าว ๆ ได้สองตอน คือบทที่ ๑-๒ ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะพื้นฐานของปรัชญาอินเดีย และสังเขปความคิดของลัทธิต่าง ๆ ทั้ง ๕ ลัทธิของปรัชญาอินเดีย ซึ่งอาจถึง ๘๖ หน้า และ บทที่ ๓-๑๐ ซึ่งจะอธิบายถึงแนวความคิดของแต่ละลัทธิอย่างกว้างขวาง ทั้งใน

รูปการอธิบายเนื้อหาของลัทธินั้นจากแง่มุมของลัทธิตัวเอง และอธิบายโดยกแนวความคิดของลัทธิอื่น ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบ โจมตีในรูปของการตั้งข้อโต้แย้งต่อลัทธิอื่นแล้วตอบยืนยันแนวความคิดในลัทธิของตัวเอง รวมทั้งสรุปค่าแนวความคิดของลัทธิจากทัศนะของตนเองบ้างเป็นบางโอกาส แต่นั่นก็เป็นไปเพื่อความกระจางเกี่ยวกับแนวความคิดนั้น ๆ โดยที่ท่วงทำนองโดยส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นไปในลักษณะที่เปิดโอกาสให้แต่ละลัทธิแสดงตัวออกมาเอง ซึ่งอาจจะสร้างข้อยุ่งยากให้กับผู้เริ่มศึกษาที่ต้องการข้อสรุปที่ค่อนข้างจะชัดเจนเกี่ยวกับแนวความคิดของแต่ละลัทธิ แต่การทำข้อสรุปไว้เป็นช่วง ๆ นั้นก็ช่วยคลี่คลายความยุ่งยากนกลงไปได้บ้าง

ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ ซึ่งปรับปรุงมาจากคำบรรยายที่ผู้เขียนได้เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อประกอบการเรียนการสอน ประสบการณ์อันยาวนานเกี่ยวกับการเรียนการสอนในวิชาของผู้เขียน ทำให้การเสนอเนื้อหาเป็นไปอย่างรัดกุมและหนักแน่น ซึ่งเหมาะสมสำหรับผู้เริ่มศึกษา แต่อาจไม่เป็นที่น่าพอใจของนักอ่านที่ต้องการให้หนังสือเบนส่ง สร้างความบันเทิงใจในด้านการคิด และวิพากษ์วิจารณ์นัก (ซึ่งส่งจะไปปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มแรก และเล่มหลัง ในลักษณะที่ต่างกัน คือในเล่มแรก - *ปรัชญาอินเดีย* - นั้นจะสร้างความบันเทิงใจให้อย่างเสรี ส่วนเล่มหลังคือ *ปรัชญาอินเดียสังเขป* นั้นจะมีแนวทางการวิจารณ์ของผู้เขียนขึ้นมา) อย่างไรก็ตามการจัดแบ่งเนื้อหาของหนังสือทั้งสองเล่มก็แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยที่

ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ จัดแบ่งเนื้อหาเป็น ๑๑ บทด้วยกัน โดยเพิ่มเติม *ปรัชญาอินเดียยุคพระเวท* *ปรัชญาอุปนิษัท* และ *ปรัชญาภควัทคีตา* ขานมา พร้อมทั้งแบ่งการกล่าวถึง *ปรัชญาเวทानตะ* ออกเป็นสามบท คือ สมัยก่อนสังคราจารย์ เวทานตะของสังคราจารย์ และเวทานตะของรามานูชะ โดยไม่กล่าวถึง *ปรัชญาพุทธ* (คาดว่าผู้เขียน ถือว่าอาจจะเรียบเรียงเป็นหนังสือเล่มหนึ่งได้ และโดยปกติก็มีการจัดกระบวนการเรียนการสอน ออก เป็น อภิวิชาห์หนึ่งต่างหาก) และเนื้อหาที่เหมือนกันก็คือ *ปรัชญา* *จารวาก* เช่น นยาชะ ไวเศมิกะ สางขยะ โยคะ มีมามสกะ และการอธิบายศัพท์ ซึ่ง *ปรัชญาอินเดีย* ทำเป็นดัชนีบอก หมายเลข หน้า มาของศัพท์นั้นด้วย อันทำให้เป็นการง่ายแก่การค้นคว้า แต่ *ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ* ก็ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาของแต่ละบทไว้ท้ายเล่ม ซึ่งทำให้สะดวกสำหรับ นักศึกษาที่จะทบทวนบทเรียน หรือเตรียมการสอบ *ปรัชญาอินเดียสังเขป* เป็นผลแห่งการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของลัทธิ

ต่าง ๆ ในปรัชญาอินเดียโดยอิสระซึ่งองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของงานในลักษณะดังกล่าวก็คือการตีความและการวิจารณ์ แม้ว่า จุดประสงค์ที่สำคัญของหนังสือคือ มุ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่กว้างขวางและต่อเนื่อง และ นั่นมันก็ทำให้ความกว้างขวาง และความต่อเนื่องของเนื้อหาที่เสนอ ไปอยู่ที่การตีความและการวิจารณ์เนื้อหา ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ในเชิงประวัติศาสตร์และความสำคัญของเนื้อหาในแง่มุมต่าง ๆ เท่าที่ประสบการณ์จากการศึกษาการเรียน การสอนของผู้เขียนจะเอื้ออำนวยมากกว่าการอธิบายหรือการพิจารณาถึงเนื้อหา ในคัมภีร์ให้เกี่ยวเนื่องกันอย่างสมเหตุสมผล และจงใจให้ผู้อ่านคล้อยตาม ดังที่คำนำของผู้แปลกล่าวว่า “ความดีเด่นของหนังสือเล่มนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาหมายอันเฉียบแหลมของผู้แต่ง” และโดยที่การตีความมิได้มุ่งถึงประเด็นใดเกี่ยวกับปรัชญาอินเดียทั้งหมด โดยเฉพาะ ในแง่ของการเป็นหนังสือมัน

จึงเป็นผลงานการศึกษาปรัชญาอินเดีย (จากคัมภีร์ดั้งเดิมของลัทธิต่าง ๆ) ในเชิงวิจารณ์และงานในลักษณะดังกล่าวโดยปกติก็จะมีเงื่อนไขล่วงหน้าว่าผู้อ่านจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เอง และแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ กว้างขวางพอควรซึ่งเป็นการยากสำหรับผู้เริ่มศึกษาที่จะใช้หนังสือเล่มนี้เป็นอุปกรณ์ในการทำความเข้าใจปรัชญาอินเดียเลย แต่ในขณะที่เดียวกันมันก็เป็นหนังสือที่จะช่วยขยายแนวความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาอินเดียในแง่มุมต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นสำหรับผู้ที่มีความเข้าใจในปรัชญาอินเดียพอควร

เกี่ยวกับการจัดเนื้อหา *ปรัชญาอินเดียสังเขป* แบ่งออกเป็น ๓ ภาคตามยุคของความคิด คือ ยุคพระเวท ยุคหลังพระเวทระยะแรก และยุคระบบปรัชญา โดยผู้เขียนพยายามศึกษาถึงวิวัฒนาการทางความคิดของปรัชญาอินเดียจากคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ยังหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนก็พบว่า แม้ว่าการค้นคว้าในปัจจุบันจะประสบความสำเร็จมาก แต่ความรู้เกี่ยวกับอินเดียสมัยแรกของเราที่ยังมีอยู่น้อยมาก เพราะแม้ว่าคัมภีร์สมัยแรก ๆ ที่ถูกค้นพบ จะได้รับการรักษาไว้เป็นอย่างดีเพราะถูกถือว่า เป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ แต่คัมภีร์เหล่านี้ก็ถูกรวบรวมและรักษาไว้ด้วยความมุ่งหมายในด้านพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งไม่อาจจะทำให้เราเข้าใจเกี่ยวกับความคิดความเชื่อของสมัยนั้นได้ ขณะเดียวกันคัมภีร์ของยุคหลัง ๆ ที่ค้นพบอยู่เรื่อย ๆ และมีความสมบูรณ์กว่าคัมภีร์ของยุคแรก ๆ นั้น ก็มีได้

เป็นที่น่าเชื่อถือเหมือนกับคัมภีร์ของสมัยแรก เพราะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาโดยปากต่อปาก เมื่อมาบันทึกในสมัยหลังมันจึงถูกแก้ไขเพิ่มเติม โดยยังคงรักษาหัวข้อ หรือชื่อเดิมไว้ และแม้คัมภีร์บางเล่มจะเป็นของเดิมจริงเราก็ไม่อาจสืบค้นไปถึงการเริ่มต้นของมันได้ แต่ที่ประมาณการอย่างหยาบ ๆ ได้ว่ามีอายุไม่เกิน ๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกักราช ผู้เขียนจึงได้แบ่งช่วงการพัฒนาความคิดของปรัชญาอินเดียสมัยหลังยุคพระเวทเป็นสองระยะ คือระยะแรกซึ่งอยู่ในช่วงกาลแห่งความคิดซึ่งกำลังพัฒนา หรือมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเป็นช่วงหนึ่งและอีกช่วงหนึ่งซึ่งความคิดเหล่านั้นได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นระบบแล้ว โดยเรียกช่วงระยะที่ความคิดเหล่านั้นกำลังพัฒนาว่า เป็น “ยุคหลังพระเวทระยะแรก” และเรียกช่วงกาลที่ความคิดเหล่านั้นพัฒนามาเป็นระบบแล้วว่า “ยุคระบบปรัชญา”

ในยุคพระเวทได้แบ่งตอนการศึกษาออกเป็นสองบท คือ ความคิดสมัยก่อนอุปนิษัตและอุปนิษัต ในสมัยก่อนอุปนิษัตนั้นผู้เขียนอาศัยหลักฐานสองแห่ง คือ คัมภีร์มันตระ และคัมภีร์พราหมณะ และในบทอุปนิษัต ซึ่งแม้จะถือกำเนิด หรือมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคัมภีร์พราหมณะ แต่ก็เป็นที่ปฏิบัติกับคัมภีร์พราหมณะ ซึ่งเป็นพิธีกรรม ขณะที่อุปนิษัตปฏิเสธพิธีกรรม และมีทฤษฎีทางจักรวาลวิทยาแตกต่างจากคำสอนเรื่อง การบูชาของคัมภีร์พราหมณะ (หน้า ๒๐) ส่วนในยุคหลังพระเวทระยะแรก ซึ่งขาดหลัก

ฐานที่แน่นชัดเกี่ยวกับพัฒนาการแห่งระบบปรัชญา (ซึ่งผู้เขียนมิได้ถือปัญหาการเป็นลัทธิทอพระเวทเป็นหลักเกณฑ์หรือไม่มาเป็นเครื่องแบ่งแยก แต่ถือกาลเวลาที่แนวความคิดเกิดขึ้นระบบขึ้นมาเป็นสำคัญ) ปรัชญาพุทธ ลัทธิต่างๆ ลัทธิวัตถุนิยมหรือจารวาก และลัทธิทอพระเวทเป็นแหล่งกำเนิด หรือให้ความสำคัญกับพระเวท เช่น นยยะ ไวเศษิกะ สางขยะ โยคะ มีมางสา และเวทานตะ จึงรวมกลุ่มอยู่ในยุคระบบปรัชญาขณะทศกัศคตา พระพุทธศาสนา ยุคต้น และลัทธิเชน ซึ่งสองกระแสความคิดหลังมิได้ให้ความสำคัญกับพระเวท และยังปฏิเสธพระเวทในหลายด้าน ก็ได้ถูกกล่าวรวมอยู่ในยุคหลังพระเวทระยะแรก ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าการแบ่งเนื้อหาออกไปในลักษณะดังกล่าวนั้น มันเกิดขึ้นเพราะผู้เขียนพยายามค้นหาถึงพัฒนาการแห่งความคิด ซึ่งในภคคามผู้เขียนเองก็ได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่เพียงแต่ไม่สามารถจะสืบค้นถึงความเจริญออกมาแต่ละขั้นของความคิดทางปรัชญาได้โดยตลอดแม้แต่เพียงระบบเดียวเท่านั้น บางครั้งเราจึงไม่สามารถที่จะกำหนดความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างระบบหนึ่งกับอีกระบบหนึ่งได้” (หน้า ๑) ซึ่งผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในลักษณะที่ว่ามีสาเหตุสืบเนื่องมาจากการที่ชาวอินเดียโบราณ ไม่ใส่ใจต่อประวัติบุคคลสำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของความคิด “เนื่องมาจากความเข้าใจว่า คนเราแต่ละคนเป็นผลของยุคสมัย . . . หรืออาจจะเป็นเพราะความรู้สึกถ่อมตนของบุคคลสำคัญ” (หน้า ๒) ยุคกาลอันเน

นอนและพัฒนาแต่ละขั้นของปรัชญาอินเดียจึงเป็นสิ่งที่สืบสาวได้ยาก สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในหนังสือทั้ง ๓ เล่มนี้ คือ ความพยายามของผู้เขียนที่จะขจัดลักษณะสามัญของปรัชญาอินเดียทุกระบบ ยกเว้นจารวาก ซึ่ง “ปรัชญาอินเดียเกิดขึ้นมาเหมือนอย่างดอกเห็ดก็เพราะจารวากเป็นมูลเหตุ ลัทธิจารวากคือลัทธิที่ส่งสัยในสิ่งทั้งปวง” (ปรัชญาอินเดีย หน้า ๑๒๓) และรายละเอียดเกี่ยวกับลัทธิอื่นก็จะปรากฏอยู่ในผลงานรจนาของสำนักคิดอื่น ๆ ที่ยกขึ้นมาเพื่อที่จะปฏิเสธ (ปรัชญาอินเดียสังเขป หน้า ๑๒๓) ลักษณะสามัญดังกล่าว โดยรายละเอียดก็จะมีเหมือนกันในแง่ที่ว่าปรัชญาอินเดียเป็นปรัชญาชีวิต เกิดขึ้นจากความรู้สึกลึกไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต เชื้อในภคคามแห่งกรรม ความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นจุดหมายปลายทาง เน้นถึงการบำเพ็ญตบะ การควบคุมตนเอง ความแตกต่างอยู่ที่วิธีการเสนอเท่านั้น ใน ปรัชญาอินเดีย: ประวัติ และลัทธิ จะเสนอในลักษณะของการสรุป ในปรัชญาอินเดีย จะเสนอโดยพยายามเชื่อมโยงมันเข้าด้วยกันด้วยวิธีการเขียนที่พยายามจูงใจผู้อ่าน ขณะที่ปรัชญาอินเดียสังเขป จะอภิปรายโดยใช้จิตใจของอินเดียเป็นแกนกลางดังเช่น “...ถ้ากล่าวที่ว่าศาสนาและปรัชญาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น...สาระสำคัญก็คือ ศาสนาเป็นการก้าวไปสู่อุดมคติ...ศาสนาช่วยให้ดำเนินชีวิตถูกต้อง และในแง่ที่เท่านี้ที่เรากล่าวว่าศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรัชญาในอินเดีย ชาวอินเดียในสมัยโบราณมิได้หยุดอยู่เพียง

แค่การค้นหาความจริงแต่ยังพยายามที่จะรู้แจ้งความจริงนั้นด้วยประสบการณ์ของตนเอง... กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือปรัชญาอินเดียมีจุดมุ่งหมายเหนือตรรกศาสตร์ ลักษณะพิเศษในแง่ที่พอจะแสดงให้เห็นถึงความจริงได้ว่าปรัชญาอินเดียมิได้เกิดขึ้นมาจากความประหลาดใจเหมือนปรัชญาตะวันตกแต่เกิดขึ้นมาเพราะความจำเป็นทางการปฏิบัติบังคับ ซึ่งความจำเป็นนั้นก็เกิดขึ้นจากการประจักษ์ถึงความชั่วร้ายในแง่ศีลธรรมและความทุกข์ในชีวิต” (หน้า ๔-๕)

ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่าความหลุดพ้นหรือโมกษะ หรือนิพพานนั้นมิได้เกี่ยวเนื่องมาจากความคิดเกี่ยวกับชีวิตหลังมรณะกรรม (อันเป็นจุดหมายทางศรัทธาของศาสนามากกว่าปรัชญา) ด้วยเหตุที่ว่า “ผลของการที่ชาวอินเดียมีจิตใจคิดถึงปัจจุบันชาติเป็นสำคัญ โมกษะนั้นไม่ถือกันว่าเป็นสถานะที่คนเราจะบรรลุได้ในชีวิตหน้า จุดมุ่งหมายของมนุษย์ไม่ได้แสดงว่าเป็นการบรรลุความสมบูรณ์ในชีวิตหน้าอีกต่อไป แต่ถือว่าเป็นความก้าวหน้าที่มีสภาพต่อเนื่องกันมุ่งไปสู่ความสมบูรณ์ของชีวิตภายในขอบเขตของชีวิตปัจจุบัน...” (หน้า ๕)

นอกจากการเชื่อมโยงลักษณะร่วมเข้าด้วยกันแล้ว ปรัชญาอินเดียสังเขป ก็ยังชี้ถึงลักษณะที่แตกต่างในการยึดมั่นลักษณะร่วมเหล่านั้นของลัทธิต่างๆ เช่น จุดหมายปลายทางของปรัชญาอินเดีย คือการวางหลักปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อการหลุดพ้นนั้น

แม้ว่าปรัชญาระบบต่าง ๆ จะมีเนื้อหาทางทฤษฎีต่าง ๆ กันแต่หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายก็จะมีนัยทางการนำเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างเสมอ แต่ทว่าความเห็นเกี่ยวกับการนำเพื่อวัตถุประสงค์ก็แตกต่างกันไป ดังเช่นที่พุทธศาสนาไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมบอกให้มนุษย์สละโลกออกบวชไปเลยเพียงครั้งเดียว ขณะที่ลัทธิในจารีตหรือขีตมันในพระเวทก็จะให้ใช้ชีวิตตามวัย ตามทฤษฎีอาศรม ซึ่งให้

ออกบวชเมื่อเรียนรู้การใช้ชีวิตของสังคมเป็นขั้นตอนมาแล้ว และการนำเพื่อวัตถุประสงค์เองเป็นจุดร่วมแห่งความแตกต่างทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายของชีวิต

อย่างไรก็ตาม *ปรัชญาอินเดียสังเขป* ถือว่า ลักษณะร่วมทั้งสองของปรัชญาอินเดีย คือ โมกษะเป็นจุดหมายสูงสุด และการนำเพื่อวัตถุประสงค์เป็นวิถีทางที่วางไว้เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น โดยตัวมันเองแล้วมิใช่จุดหมายปลาย

ทางหากแต่เป็นวิถีทางเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมาย คือการรู้แจ้งและไฉวราคะ หรือการละทิ้งตัวตน ความอหังการ รวมถึงอิทธิกับหน้าที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขยายขอบเขตแห่งความรับผิดชอบเกี่ยวกับตัวตนของตนเอง ไปสู่บุคคลอื่น ๆ รวมทั้งสัตว์โลกประเภทอื่นที่มีใช้มนุษย์

อนุมิตร์ จันทรประภาพ
บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

